

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN PSİKOLOJİSİ BİLİM DALI

**SANAL KİMLİK VE DİNİ KİMLİĞİN ERGENLERİN HAYAT
MEMNUNİYETİ VE KAYGI DÜZEYLERİNİ YORDAYICILIĞI**

Yüksek Lisans Tezi

RUMEYSA KÜÇÜK ÜNSAL

İstanbul, 2020

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN PSİKOLOJİSİ BİLİM DALI

**SANAL KİMLİK VE DİNİ KİMLİĞİN ERGENLERİN HAYAT
MEMNUNİYETİ VE KAYGI DÜZEYLERİNİ YORDAYICILIĞI**

Yüksek Lisans Tezi

RUMEYSA KÜÇÜK ÜNSAL

Danışman: PROF. DR. ALİ AYTEN

İstanbul, 2020

GENEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı	: Rumeysa Küçük Ünsal
Anabilim Dalı	: Felsefe ve Din Bilimleri
Programı	: Din Psikolojisi
Tez Danışmanı	: Prof. Dr. Ali AYTEN
Tez Türü ve Tarihi	: Yüksek Lisans-Eylül 202
Anahtar Kelimeler	: Ergenlik, Kimlik, Sanal Kimlik, Dini Kimlik, Hayat Memnuniyeti, Kaygı

ÖZET

SANAL KİMLİK VE DİNİ KİMLİĞİN ERGENLERİN HAYAT MEMNUNİYETİ VE KAYGI DÜZEYLERİNİ YORDAYICILIĞI

Bireyin kendisini tanımlaması ve toplum içinde konumlandırmasının bir ifadesi olan kimlik tarih boyunca insanın geçirdiği tüm değişimlerden etkilenmiştir. Din insanın varoluşuyla beraber kimliğinin en önemli parçalarından biri olmuştur. Günümüzde teknolojik gelişmeler ve dijital devrimlerle beraber yeni bir kimlik türü olarak sanal kimlikler ortaya çıkmıştır. Bireyin kimlik oluşumunda en önemli dönem olan ergenlik dönemi dini kimlik ve sanal kimlik gelişimi açısından oldukça önemlidir. Yine bu dönemde bireylerin hayat memnuniyeti ve kaygı düzeyleri de gelecek hayatlarındaki ruh sağlığı durumlarını etkileyecektir. Bu araştırmanın konusu ergenlik döneminde dini kimlik, sanal kimlik, hayat memnuniyeti ve kaygı değişkenleri arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Bu değişkenlerin aynı zamanda cinsiyet, yaş, okul türü, ikamet, ailenin aylık geliri, sosyal medya kullanım amacı, sosyal medya kullanım süresi, sosyal medya kullanım saati gibi demografik değişkenlerle anlamlı bir ilişkisinin olup olmadığı incelenmiştir. Araştırmanın çalışma grubu İstanbul'un çeşitli ilçelerinde farklı lise türlerinde öğrenim görmekte olan 303 kız ve 303 erkek olmak üzere toplam 606 öğrenciden oluşmaktadır. Okullar din eğitimi alma bakımından İmam Hatip Liseleri ve diğerleri olarak gruplanmıştır. Araştırma verileri anket tekniği ile toplanmış ve

anket formunda Kişisel Bilgi Formu, Dini Kimlik Ölçeği, Sanal Kimlik Ölçeği, Hayat Memnuniyeti Ölçeği ve Kaygı ölçeği kullanılmıştır. Araştırmada elde edilen bulgulara göre sanal kimlik kaygının pozitif yönde, hayat memnuniyetinin ise negatif yönde yordayıcısıdır. Dini kimlik ise hayat memnuniyeti ve kaygı düzeyi üzerinde anlamlı bir yordayıcı değildir. Ana değişkenler ile demografik değişkenler arasındaki ilişkiler incelenmiş, elde edilen sonuçlar değerlendirilmiş ve önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ergenlik, Kimlik, Dini Kimlik, Sanal Kimlik, Hayat Memnuniyeti, Kaygı

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname	: Rumeysa Küçük Ünsal
Field	: Philosophy and Religious Sciences
Programme	: Psychology of Religion
Supervisor	: Professor Ali AYTEN
Degree Awarded and Date	: Master - September 2020
Keyword	: Adolescents, Identity, Religious Identity, Cyber Identity, Satisfaction With Life, Anxiety

ABSTRACT

THE PREDICTION OF CYBER IDENTITY AND RELIGIOUS IDENTITY ON SATISFACTION WITH LIFE AND ANXIETY AMONG ADOLESCENTS

Identity which is an expression of individual's self definition and positioning himself in society has been affected by all the changes that people gone through throughout the history. Religion has become one of human's identity along with his existence. Virtual identities have appeared as a new identity type with the technological developments and digital revolutions today. Adolescence which is the most important period of one's identity formation is extremely important for development of virtual identity and religious identity. Life satisfaction and anxiety levels of individuals in this period will also affect their future mental health conditions, the subject of this research is examination the relationship between religious identity, virtual identity, life satisfaction and anxiety variables in adolescence. At the same time it was examined whether these variables have a significant relationship with demographic variables such as gender, age, school type, residence, monthly income of the family, purpose of social media usage, hours of social media use or not, the sample group of the study consists of a total of 606 students, 303 girls and 303 boys, who study at different types of high school in various districts of İstanbul. Schools are grouped as imam hatip high schools and others in terms of taking religious education. The research data were collected with the questionnaire technique and personal information form, religious identity scale, virtual

identity scale, life satisfaction scale and anxiety scale were used in the questionnaire form. According to the results of the research, virtual identity is positive predictor of life satisfaction religious identity is not a significant predictor of life satisfaction anxiety. Relationships between main variables and demographic variables were examined the results obtained were evaluated and some suggestions have been made.

Keywords: Adolescents, Identity, Religious Identity, Cyber Identity, Satisfaction With Life, Anxiety

ÖNSÖZ

İnsanla beraber var olan bir kavram olarak kimlik insanın yaşadığı tüm değişim ve gelişmelerden etkilenmektedir. Kimlik oluşumu ve gelişimi için en kritik dönem ergenlik dönemidir. Bu dönem ayrıca bireyin dini görüşünün de netleştiği bir dönemdir. Din ilk insandan itibaren tarih boyunca insan hayatındaki en önemli etkenlerden biri olmuştur. Bunun bir sonucu olarak bireyin kimliğinin en önemli parçalarından birisi dindir. Ayrıca yaşanan teknolojik devrimlerle beraber hayatımıza giren internet ve bu yolla oluşturulan sanal ortamlardaki profiller de son zamanlarda kimliğimizin bir parçası haline gelmiştir. Böylece ergenlik döneminde dini kimlik ve sanal kimlik iki önemli faktörü oluşturmaktadır. Ergenlik dönemi ayrıca hayat memnuniyeti ve kaygı durumlarında yaşanan belirgin değişikliklerle bilinen bir dönemdir. Bu araştırmanın konusunu sanal kimlik ve dini kimliğin ergenlerin hayat memnuniyeti ve kaygı düzeyleri ile ilişkisi oluşturmaktadır.

Ergenlik döneminde dini kimlik ve sanal kimliğin hayat memnuniyeti ve kaygı düzeyine etkisini konu edinen bu araştırma giriş, kavramsal çerçeve, yöntem, bulgular ve yorumlar, sonuç ve öneriler olmak üzere toplam beş bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmanın konusu ve problemi, amacı ve önemi, hipotezleri ile varsayım ve sınırlılıkları ele alınmaktadır. Birinci bölümde ergenlik dönemi gelişim ödevleri, dini kimlik ile sanal kimlik, hayat memnuniyeti ve kaygı ile ilgili kavramsal çerçeve çizilmektedir. İkinci bölümde araştırma modeli, uygulamada kullanılan ölçekler, katılımcıların nitelikleri ve veri toplama süreci ile ilgili bilgilere yer verilmektedir. Üçüncü bölümde ise araştırma bulgularına ait analiz sonuçları benzer çalışmalarla karşılaştırmalı olarak yorumlanarak sunulmaktadır. Son olarak sonuç ve öneriler kısmında araştırmaya dair sonuçlar özetlenerek gelecek çalışmalar için önerilerde bulunulmuştur.

Bu çalışmanın başlangıcından nihayete ermesine kadar her türlü akademik ve manevi desteğini hissettiğim kıymetli danışmanım Prof. Dr. Ali Ayten'e ve konu belirleme sürecimde desteğini esirgemeyen Dr. Sevde Düzgüner'e; anketlerimin toplanmasında aracılık eden öğretmen arkadaşlarıma ve anket formlarını doldurarak çalışmamın verilerinin oluşmasına yardımcı olan öğrenci kardeşlerime teşekkürü borç bilirim. Hayatımın en keyifli günlerinden olan yüksek lisans dönemimi geçirdiğim, hayata dair pek çok şey paylaştığım, destekleri ve

samimiyetleri ile tez sürecimin güzel tarafını oluşturan dönem arkadaşlarıma; manevi destekleri ve bana olan sonsuz güvenleriyle beni daima ileriye götüren tüm dostlarıma teşekkür ederim.

Kendimi bildim bileli ilim yolculuğunun tüm diplomaların ve kazançların üzerinde olduğunu bana öğretmeye çalışan babam Zekai Küçük'e, eğitim hayatım boyunca bana hizmet etmekten asla gocunmayan annem İclal Küçük'e, tüm stresli günlerimde benden küçük olmalarına rağmen büyük yardımları dokunan kardeşlerim Emir Yahya Küçük ve Esmâ Küçük'e bitmeyen sabırları, duaları ve emekleri için teşekkür ederim. Son olarak hayatıma girdiği günden beri bana benden daha çok güvenen, tüm yoğunluğuna rağmen önceliği daima bana veren, tüm imkanlarıyla her konuda yanımda olan sevgili eşim Muhammed Baki Ünsal'a ve daha dünyaya gelmeden akademik hayata benimle beraber adım atan, varlığıyla bana güç veren minik kızıma teşekkür ederim.

Rumeysa KÜÇÜK ÜNSAL
İstanbul, 2020

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ	v
TABLolar LİSTESİ	x
ŞEKİLLER LİSTESİ	xi
KISALTMALAR LİSTESİ	xii

BİRİNCİ BÖLÜM GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE PROBLEMLERİ	2
2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ	2
3. HİPOTEZLER	3
3.1. Dini Kimlik ve Demografik Değişkenler Arasındaki İlişkiler	3
3.2. Sanal Kimlik ve Demografik Değişkenler Arasındaki İlişkiler	4
3.3. Hayat Memnuniyeti ve Demografik Değişkenler Arasındaki İlişkiler	5
3.4. Kaygı ve Demografik Değişkenler Arasındaki İlişkiler	5
4. VARSAYIMLAR VE SINIRLILIKLAR	6
4.1. Varsayımlar	6
4.2. Sınırlılıklar	6

İKİNCİ BÖLÜM KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1. ERGENLİK DÖNEMİ	9
1.1. Ergenlik Tanımları	9
1.2. Ergenlik Dönemi Gelişim Evreleri	10
2. KİMLİK	24
2.1. Kimlik Kavramı	24
2.2. Dini Kimlik	25
2.3. Sanal Kimlik	28
3. HAYAT MEMNUNİYETİ	32
4. KAYGI	34

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM YÖNTEM

1. ARAŞTIRMA MODELİ	39
2. ÇALIŞMA GRUBU	40
3. ARAŞTIRMAYA KATILANLAR VE NİTELİKLERİ	40
4. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI	44
4.1. Kişisel Bilgi Formu	44
4.2. Dini Kimlik Ölçeği	45
4.3. Hayat Memnuniyeti Ölçeği	45
4.4. Kaygı Ölçeği	46
4.5. Sanal Kimlik Ölçeği	46
5. VERİLERİN TOPLANMASI VE İSTATİKSEL ANALİZİ	47

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM BULGULAR VE YORUM

BULGULAR VE YORUMLAR	48
1. DİNİ KİMLİK, SANAL KİMLİK, HAYAT MEMNUNİYETİ VE KAYGI EĞİLİMİ GENEL PROFİLİ	49
2. DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLER, SANAL KİMLİK, DİNİ KİMLİK, HAYAT MEMNUNİYETİ VE KAYGI ile İLGİLİ BULGULAR	51
2.1. Dini Kimlik, Sanal Kimlik, Hayat Memnuniyeti, Kaygı ve Cinsiyet	51
2.2. Dini Kimlik, Sanal Kimlik, Hayat Memnuniyeti, Kaygı ve Okul Türü	55
2.3. Dini Kimlik, Sanal Kimlik, Hayat Memnuniyeti, Kaygı ve İkamet	60
2.4. Dini Kimlik, Sanal Kimlik, Hayat Memnuniyeti, Kaygı ve Aylık Gelir	65
2.5. Dini Kimlik, Sanal Kimlik, Hayat Memnuniyeti, Kaygı ve Sosyal Medya Kullanım Amacı	69
2.6. Dini Kimlik, Sanal Kimlik, Hayat Memnuniyeti, Kaygı, Sosyal Medya Kullanım Süresi, Sosyal Medya Kullanım Saati ve Yaş İlişkisi	73
3. HAYAT MEMNUNİYETİ ve KAYGININ YORDAYICISI OLARAK SANAL KİMLİK ve DİNİ KİMLİK	77
SONUÇ VE ÖNERİLER	80
KAYNAKÇA	87
EKLER	110

Ek 1: Anket Formu _____	110
Ek 2: Sanal Kimlik Ölçeği Yazar İzin Formu: _____	113

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1:Cinsiyete Göre Dağılım	40
Tablo 2: Yaş Durumuna Göre Dağılım	40
Tablo 3: Öğrencilerin Okudukları Lise Türüne Göre Dağılım.....	40
Tablo 4: Eğitime Kimin Yanında Devam Edildiğine Göre Dağılım	41
Tablo 5: Ailenin Aylık Gelir Durumuna Göre Dağılım	41
Tablo 6: Sosyal Medya Kullanım Amacına Göre Dağılım	41
Tablo 7:Kullanılan Sosyal Medya Hesabına Göre Dağılım.....	42
Tablo 8:Sosyal Medya Kullanılan Toplam Yıl Sayısına Göre Dağılım	42
Tablo 9: Gün İçinde Sosyal Medyada Geçirilen Süreye Göre Dağılım	43
Tablo 10: İnternete Bağlanılan Araca Göre Dağılım.....	43
Tablo 11: Dini İnançını İfade Etme Şekline Göre Dağılım.....	44
Tablo 12: Sanal Kimlik, Dini Kimlik, Hayat Memnuniyeti ve Kaygı Genel Profili	50
Tablo 13:Dini Kimlik Bakımından Kızlar ve Erkekler Arasındaki Farklar	52
Tablo 14: Sanal Kimlik Bakımından Kızlar ve Erkekler Arasındaki Farklar	53
Tablo 15: Hayat Memnuniyeti Bakımından Kızlar ve Erkekler Arasındaki Farklar	54
Tablo 16: Dindarlık Bakımından Kızlar ve Erkekler Arasındaki Farklar (t-test).....	55
Tablo 17: Dini Kimlik Bakımından Kızlar ve Erkekler Arasındaki Farklar (t-test).....	56
Tablo 18: Sanal Kimlik Bakımından Kızlar ve Erkekler Arasındaki Farklar	57
Tablo 19:Hayat Memnuniyeti Bakımından Kızlar ve Erkekler Arasındaki Farklar (t-test)	59
Tablo 20: Kaygı Bakımından Kızlar ve Erkekler Arasındaki Farklar (t-test)	60
Tablo 21:İkamet Durumuna Göre Dini Kimlik Eğilimi (t-test)	61
Tablo 22: Sanal Kimlik Bakımından Kızlar ve Erkekler Arasındaki Farklar	62
Tablo 23:Hayat Memnuniyeti Bakımından Kızlar ve Erkekler Arasındaki Farklar (t-test)	63
Tablo 24: Kaygı Bakımından Kızlar ve Erkekler Arasındaki Farklar	64
Tablo 25:Aylık Gelire Göre Dini Kimlik Eğilimi (ANOVA)	65
Tablo 26: Aylık Gelire Göre Sanal Kimlik Eğilimi (ANOVA-Scheffe)	66
Tablo 27: Aylık Gelire Göre Hayat Memnuniyeti Eğilimi (ANOVA-Scheffe).....	67
Tablo 28:Aylık Gelire Göre Kaygı Eğilimi (ANOVA-Scheffe)	68
Tablo 29:Sosyal Medya Kullanım Amacına Göre Dini Kimlik Eğilimi	70
Tablo 30:Sosyal Medya Kullanım Amacına Göre Sanal Kimlik Eğilimi (ANOVA-Scheffe)	71
Tablo 31:Sosyal Medya Kullanım Amacına Göre Hayat Memnuniyeti Eğilimi (ANOVA)	72
Tablo 32:Sosyal Medya Kullanım Amacına Göre Kaygı Düzeyi (ANOVA-Scheffe)	72
Tablo 33:Dini Kimlik, Sanal Kimlik, Hayat Memnuniyeti, Kaygı, Sosyal Medya Kullanım Süresi, Sosyal Medya Kullanım Saati ve Yaş Arasındaki İlişkiler	74
Tablo 34: Dindarlık ve Damgalama Arasındaki İlişki (Regresyon Analizi, Enter metot).....	78
Tablo 35:Dindarlık ve Damgalama Arasındaki İlişki (Regresyon Analizi, Enter metot).....	78

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1:Araştırma Modeli

39

KISALTMALAR LİSTESİ

Akt. : Aktaran

ANOVA: Analyses of Variance

Bkz : Bakınız

C.: Cilt

Çev.: Çeviren

Dğr: Diğerleri

Ed.: Editör

İ.A: İslam Ansiklopedisi

M : Ortalama puan

N : Katılımcı Sayısı

p : Anlamlılık Düzeyi

r : Korelasyon Katsayısı

s. : Sayfa

SD. : Standart Sapma

TDK: Türk Dil Kurumu

UNESCO : Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü

vb.: ve benzeri

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE PROBLEMLERİ

Günümüzde yaşanan hızlı teknolojik gelişmelerle beraber internete ulaşım kolaylaşmış, cep telefonlarının da yaygınlaşmasıyla internet her yaştan bireyin hayatında büyük bir yer kaplamıştır. Bireyler artık internet üzerinden online eğitim imkanlarından faydalanabiliyor, alışverişlerini yapabiliyor, iletişim kurabiliyor, sosyalleşme ihtiyaçlarını karşılayabiliyorlar. Birçok alanın online ortama taşınmasıyla beraber bireylerin sanal kimlikler oluşturma ihtiyacı ortaya çıkmış, böylece kişisel kimlikler de online ortama taşınmıştır. Bireyin kişiliğinin oluştuğu ve karakterinin geliştiği ergenlik dönemi de sanal kimliğe ilginin en yoğun olduğu dönemlerdendir. Ergenlik döneminde internet kullanımı ile ilgili çalışmalar son dönemlerde oldukça artış göstermiştir.

Ergenlik döneminin bir diğer önemli konusu dini düşüncenin gelişmesi ve bilinçli bir hal almasıdır. Bireylerin dini kimlikleri bu dönemin sonunda net bir şekilde oluşmuş olur. Ergenlik dönemi dini gelişimi de birçok çalışmaya konu olmuştur. Ayrıca ergenlik dönemi hayat memnuniyetinin azaldığı ve kaygının arttığı bir dönem olarak kendini gösterir. Bu çalışmanın konusunu ergenlerin dini kimlik, sanal kimlik, hayat memnuniyeti, kaygı düzeylerinin birbiriyle ve demografik değişkenlerle olan ilişkisi oluşturmaktadır.

Araştırmanın temel problemi “Dini kimlik, sanal kimlik, hayat memnuniyeti ve kaygı arasında nasıl bir ilişki vardır?” sorusu olup aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

- a. Ergenlerin dini kimlik, sanal kimlik, hayat memnuniyeti ve kaygı düzeyleri nasıldır?
- b. Cinsiyet, yaş, okul türü, ikamet durumu, aylık gelir, sosyal medya kullanım amacı, sosyal medya kullanım süresi ile dini kimlik, sanal kimlik, hayat memnuniyeti ve kaygı arasında bir ilişki var mıdır?
- c. Dini kimlik, sanal kimlik, hayat memnuniyeti ve kaygı arasındaki ilişki nasıldır?

2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Yeni bir alan olması sebebiyle sanal kimlik ile ilgili çalışmalar oldukça sınırlıdır. Özellikle sanal kimlik ve dini kimliğin bir arada ele alındığı bir çalışma yoktur. Bu çalışmanın amacı dini kimlik, sanal kimlik, hayat memnuniyeti ve kaygı ilişkisini ele alarak literatüre katkıda bulunmaktır. Aynı zamanda bu değişkenlerin cinsiyet, yaş, okul türü, ikamet durumu,

sosyal medya kullanım amacı, sosyal medya kullanım süresi, sosyal medya kullanım saati gibi demografik değişkenlerle ilişkilerini ortaya koymak hedeflenmiştir.

Araştırma kimlik oluşumu için kritik dönem olma özelliği taşıyan ergen bireyler üzerinde yapılması nedeniyle büyük bir öneme sahiptir. Teknoloji en çok gençler tarafından takip edilmekte ve sanal kimliğin bu dönemin belirgin özellikleri olan dini kimlik, hayat memnuniyeti ve kaygıyla beraber incelenmesi çalışmayı diğer araştırmalardan ayırmaktadır.

Son olarak araştırmamızda yaş ve cinsiyet dışında diğer çalışmalardan farklı olarak birçok demografik değişken incelenmiştir. Böylece değişkenler arasındaki ilişkiler farklı boyutlardan incelenme imkanı bulunmuştur. Ergen bireyin çevresindeki birçok uyarıcı etkenin bir arada incelenmesi açısından da araştırmamız önem kazanmaktadır.

3. HİPOTEZLER

Dini kimlik, sanal kimlik, hayat memnuniyeti ve kaygı ilişkisini ele alan bu çalışmada 6 temel hipotez geliştirilmiştir:

H1: Dini kimlik ve sanal kimlik arasında negatif ve anlamlı bir ilişki vardır.

H2: Dini kimlik ve hayat memnuniyeti arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır.

H3: Dini kimlik ve kaygı arasında negatif ve anlamlı bir ilişki vardır.

H4: Sanal kimlik ve hayat memnuniyeti arasında negatif ve anlamlı bir ilişki vardır.

H5: Sanal kimlik ve kaygı arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır.

H6: Hayat memnuniyeti ve kaygı arasında negatif ve anlamlı bir ilişki vardır.

3.1. Dini Kimlik ve Demografik Değişkenler Arasındaki İlişkiler

H7: Kızların dini kimlik eğilimi erkeklerin dini kimlik eğiliminden yüksektir.

H8: İmam Hatip Lisesinde eğitim gören öğrencilerin dini kimlik düzeyleri diğer liselerde okuyan öğrencilerin dini kimlik düzeylerine göre daha yüksektir.

H9: Ailesinin yanında ikamet eden öğrencilerin dini kimlik puanları yurtdışı veya pansiyonda kalan öğrencilerin dini kimlik puanlarına göre daha yüksektir.

H10: Dini kimlik ile aylık gelir arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

H11: Dini kimlik ve sosyal medya kullanım amacı arasında istatistikî açıdan anlamlı bir farklılık yoktur.

H12: Dini kimlik ve yaş arasında anlamlı bir farklılık yoktur.

H13: Dini kimlik ile sosyal medya kullanım süresi arasında anlamlı bir farklılık yoktur.

H14: Dini kimlik ile sosyal medya kullanım saati arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

3.2. Sanal Kimlik ve Demografik Değişkenler Arasındaki İlişkiler

H15: Erkeklerin sanal kimlik düzeyi kızlarınkine göre anlamlı derecede yüksektir.

H16: Sanal kimlik ve okul türü arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

H17: Sanal kimlik ve ikamet durumu arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

H18: Aylık gelir sanal kimlik bakımından anlamlı bir farklılığa yol açmaz.

H19: İnterneti eğlence amacıyla kullanan öğrencilerin sanal kimlik puanları diğerlerine göre daha yüksektir.

H20: Yaş ile sanal kimlik arasında negatif ve anlamlı bir ilişki vardır.

H21: Sosyal medya kullanım süresi ile sanal kimlik arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

H22: Sosyal medya kullanım saati ile sanal kimlik arasında pozitif anlamlı bir ilişki vardır.

3.3. Hayat Memnuniyeti ve Demografik Değişkenler Arasındaki İlişkiler

H23: Kızların hayat memnuniyeti düzeyleri erkeklerinkine göre anlamlı derecede yüksektir.

H24: İmam Hatip Lisesinde eğitim gören öğrenciler diğer liselerde eğitim gören öğrencilere göre daha yüksek hayat memnuniyetine sahiptir.

H25: Ailesiyle yaşayan ergenlerin hayat memnuniyeti düzeyi yurt veya pansiyonda kalan öğrencilere göre daha yüksektir.

H26: Aylık gelir düzeyi yüksek olan ergenlerin hayat memnuniyeti düzeyi daha yüksektir.

H27: Sosyal medya kullanım amacı ve hayat memnuniyeti arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H28: Hayat memnuniyeti ve yaş arasında negatif bir ilişki vardır.

H29: Sosyal medya kullanım süresi ile hayat memnuniyeti arasında negatif bir ilişki vardır.

H30: Sosyal medya kullanım saati ve hayat memnuniyeti arasında ilişki yoktur.

3.4. Kaygı ve Demografik Değişkenler Arasındaki İlişkiler

H31: Kızların kaygı düzeyleri erkeklere göre anlamlı derecede yüksektir.

H32: İmam hatip lisesinde öğrenim gören öğrenciler diğer liselerde öğrenim gören öğrencilerden daha düşük kaygı puanlarına sahiptir.

H33: Yurtta veya pansiyonda kalan öğrencilerin kaygı puanları ailesiyle birlikte kalan ergenlere göre çok yüksektir.

H34: Aylık gelir kaygı durumunda bir farklılığa neden olmaz.

H35: İnterneti bilgi edinme ya da iletişim kurmak için kullanan öğrenciler diğerlerine göre daha kaygılıdır.

H36: Ergenlerin yaşları ve kaygı düzeyleri arasında pozitif bir ilişki vardır.

H37: Sosyal medya kullanım süresi ile kaygı arasında pozitif bir ilişki vardır.

H38: Sosyal medya kullanım saati ile kaygı arasında pozitif bir ilişki vardır.

4. VARSAYIMLAR VE SINIRLILIKLAR

4.1. Varsayımlar

Dini kimlik, sanal kimlik, hayat memnuniyeti ve kaygı arasında ilişki bulunduğu varsayılmaktadır.

Araştırmada kullanılan Dini Kimlik Ölçeği, Sanal Kimlik Ölçeği, Hayat Memnuniyeti Ölçeği ve Kaygı Ölçeği'nin gerekli verileri ölçmek için geçerli ve güvenilir olduğu kabul edilmektedir.

Araştırma grubunu oluşturan 606 katılımcının ankette istenilen soruları doğru olarak cevapladıkları varsayılmaktadır.

Araştırma grubunun evrenin tamamını temsil ettiği varsayılmaktadır.

4.2. Sınırlılıklar

Bu araştırmanın örneklem grubu 2019-2020 eğitim-öğretim yılı içerisinde İstanbul ilinin çeşitli ilçelerinde öğrenim gören İmam-Hatip Lisesi, Meslek Lisesi, Anadolu Lisesi, Sağlık Meslek Lisesi ve Özel Temel Lisede eğitimine devam eden 606 öğrenci ile sınırlıdır.

Araştırma kesitsel bir çalışma olup belirli bir zaman aralığını (ekim-aralık 2019) kapsadığından yapıldığı zaman ile kısıtlıdır.

Dini kimlik, sanal kimlik, hayat memnuniyeti ve kaygı düzeyleri kullanılan ölçeklerin maddeleri ve ölçüm kapasiteleri ile sınırlıdır.

Araştırma belli bir gelişim dönemindeki bireyleri kapsadığı için ergenlik dönemi ile sınırlıdır. Yaş aralığı 14-19'dur.

Araştırma kullanılan kaynaklarla sınırlıdır.

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1. ERGENLİK DÖNEMİ

1.1.Ergenlik Tanımları

Milli Eğitim Bakanlığına göre ergenlik, 12-24 yaş arasındaki dönemde, çocukluk ile gençliğin ortasında olan ve bireyin yükümlülükler almaya başladığı bülüş çağının başlamasıyla beraber çocukluktan çıktığı dönemdir (Esati, 2017, s.26; Kulaksızozlu, 1997, s.33;Dinçel, 2004, s.14). Türk Dil Kurumu Sözlüğünde “Cinsel organların fizyolojik gelişmesiyle başlayan, bülüşa ermişlikle yetişkinlik arasındaki dönem, yeni yetmelik” olarak tanımlanmıştır (akt. Ulusal, 2019, s.4). UNESCO’nun tanımına göre ise; çalışma sorumluluğu olmayan, eğitim hayatına devam eden ve bekar olan kimsedir (Dinçel, 2004, s.14; Koç, 2004, s.233; Kulaksızozlu, 1997, s.33).

Latincede büyümeyi ifade eden *adolescere* kelimesinden türeyen ergenlik, bireyde devamlı bir değişimin kendini gösterdiği, bireyin çocukluktan yetişkinliğe doğru yol aldığı kendi kimliğini oluşturma sürecidir (Yavuzer, 1992, s.277; Gürsu, 2011, s.9; Kula, 2002, s.31; Hurlock, 1987, s.128; Bilgin, 2001, s.8; Erdoğan, 2019, s.10; Gönenç, 2019, s.9). Baymur (2016, s.65) ise ergenliği; ortalama 13 ile 20 yaş arasını kapsayan, çocukluktan yetişkinliğe geçiş dönemini ifade eden gelişimin oldukça hızlı olduğu erinlik olarak da ifade edilen zaman dilimi olarak tanımlamıştır.

Bahadır (1994, s.13) yapılmış olan tüm farklı tanımları göz önünde bulundurarak ergenliği; duygu, düşünce ve davranışlarda ani değişimlerin görüldüğü, biyolojik-psikolojik-sosyolojik bakımdan hayati gelişmelerin oluştuğu, çeşitli bocalamaların yaşandığı bir ara dönem olarak tanımlarken Cloutier (1994, s.875) kişinin çocuk veya yetişkin olmadığı fakat toplumsal rolleri öğrenmek üzere gözlem yaptığı bir geçiş dönemi olarak tanımladığı ergenliği bireyin toplumu gözlemleyerek kendisine bir kişilik oluşturabilmesi için bir duraksama dönemi, aynı zamanda da zihinsel cinsel gelişimin devam ettiği ve toplumsal bir kimliğin kazanıldığı kargaşa süreci olarak nitelendirmiştir.

S.Hall, Darwin’in evrim teorisinden yola çıkarak insanlığı bir yeniden doğuş olarak adlandırır ve çocukluktan farklı köklü bir değişim olarak değerlendirir. İnsanlığın uygarlıkla çatışması olarak gördüğü bu döneme “fırtına ve stres” adını verir. J.JackRoussou ise ergenliği ikinci bir doğuş olarak değerlendirir (Dinçel, 2006, s.12; Debesse, 1983, s.29). Kula (1986, s.9)’ya göre ergenlik çocukluktan yetişkinliğe doğru zihinsel, bedensel ve sosyal olarak bir

ilerlemenin kaydedildiği dönemdir. Ergenlik yaş sınırlarıyla kısıtlanmış olmanın ötesinde sadece biyolojik gelişimi ifade eden dönem değil aynı zamanda toplumun ve çevrenin etkisiyle şekillenen sosyal bir süreçtir (Hurlock, 1987, s.127). Bilgin (2001, s.9) ise bireyin ailesinin etkisinden çıkarak kendi kararlarını verebildiği, çocukluk ve yetişkinliğin arasında bazı problemlerin yaşandığı ve bazı özelliklerin kazanıldığı dönem olarak tanımlamıştır.

Ergenlik döneminin başlangıç ve bitiş zamanlarıyla ilgili araştırmacılar farklı görüşler bildirmiştir. UNESCO ergenlik yaşının cinsiyet fark etmeksizin kız ve erkekler için 15-25 yaşlar arası, Birleşmiş Milletler Örgütü ise 12-25 ya arası olduğunu söylemiştir (Kulaksızoğlu, 1997, s.33). Baymur (2016, s.65) ergenliği 13-20 yaşları arasındaki dönem olarak kabul etmiştir. Kula (1986, s.9) 12-20 yaş arası dönemi ergenlik dönemi olarak kabul etmiştir. Yörükoğlu (1985) ergenlik döneminde kız ve erkekler arasında bir zaman farklılığı olduğunu, kızların erkeklere göre daha erken ergenlik yaşadıklarını ifade etmiştir. Hurlock (1987, s.128) ergenlik döneminin başlangıcının kızlar için 13-17, erkekler için 14-17, bitişinin ise 17'den 21'e kadar olduğunu söylemiştir. Kulaksızoğlu (1997, s.17) ergenliğin başlangıcını kızlar için 11-13, erkekler için 13-15 olarak belirlemiştir.

Sonuç olarak ergenlik dönemini ortalama 12 ile 20 yaşlar arasında bireyin yetişkinlik döneminin temellerini oluşturduğu, psikolojik, sosyolojik ve fiziksel değişimlere uğradığı, kim olduğunun farkına vardığı önemli bir geçiş dönemi olarak değerlendirebiliriz.

1.2. Ergenlik Dönemi Gelişim Evreleri

Ergenlik dönemi insan gelişiminin tüm evreleri içinde en kritik dönem olma özelliğini taşımaktadır. Ailesinden koparak kendi bağımsız kimliğini oluşturma sürecine giren birey ileriki hayatının temellerini atmaktadır (Gönenç, 2019, s.12). Ergen belirgin ve hızlı bir gelişim süreci yaşamaktadır. Bu gelişim tek boyutlu değil aksine birçok boyutta birbiriyle etkileşim halinde gerçekleşmektedir. Ergendeki bu çok yönlü gelişim fizyolojik gelişim, bilişsel gelişim, duygusal ve sosyal gelişim, ahlaki gelişim ve dini gelişim olarak incelenmeye çalışılmıştır.

1.2.1.Ergenlikte Fiziksel Gelişim

Ergenlik döneminde yaşanan tüm değişimler fiziksel değişimle beraber başlar. Bu dönemde cinsiyet hormonlarının artmasıyla beraber hızlı bir fiziksel gelişim yaşanır ve bu gelişim yeni farklılıkların oluşmasına neden olur. Kızlarda östrojen, erkeklerde testosteron

hormonu salgılanması sebebiyle meydana gelen bu değişimler kızlarda daha erken dönemlerde kendini göstermektedir (Sağır, 2019, s.8, Esati, 2017, s.27). Ergenlik dönemindeki büyüme tüm organlarda bütüncül bir büyümeyi ifade eder. Bu sürecin sonunda ergen yetişkin bir insanın vücut ölçülerine ulaşır (Parlaz ve diğerleri, 2016, s.12). 0-2 yaştan sonra en hızlı fiziksel değişim ve gelişimin yaşandığı dönemdir. Bu nedenle uyum sorunlarını da beraberinde getirir (Gönenç, 2019, s.13).

Kızlar ergenliğe girdiklerinde vücutlarındaki değişime tam olarak adapte olamadıkları için kendilerini baskı altında hissetmektedirler. Erkekler ise aksine ergenliğe girdiklerinde çevrelerinden takdir görüp özgüvenleri yükselmektedir. Erkekler için erken ergenliğe girmek bir ayrıcalıkken kızlar için bir stres ve kaygı sebebi olabilmektedir (Gürsu, 2011, s.12). Bedendeki değişimlerin oldukça önemli olduğu bu dönemde ergen kıyafetlerine fazlasıyla özen gösterir (Acat, 2019, s.10). Bu dönemde sosyolojik olarak yaygın olan beden imgesinin etkisi altında kalırlar ve toplumda kabul görmüş güzellik algısını benimseyerek kendilerini bu kalıbın içine sokmaya çalışırlar. Ergenlerin kendi fiziklerini beğenmesi çevrelerinden aldıkları tepkilere bağlıdır (Koç, 2004, s.234).

Fiziksel gelişmenin en ayırt edici göstergesi boy uzamasıdır. Ergenler yetişkinlikteki boylarının %80'ine bu dönemin sonunda ulaşmış olurlar (Koç, 2004, s.234). Ergenlik dönemi öncesinde kızlardan daha zayıf fiziksel özelliklere sahip olan erkekler kızlara göre daha hızlı kas gelişimi göstererek dönemin sonunda kızlara fark atarlar (Bilge, 2013, s.12).

Ergenlik döneminde yaşadıkları fizyolojik değişimin farkında olan bireyler duygusal olarak bir bocalama sürecine girerler. Kendi bedenini keşfeden ergende karşı cinse belirgin bir ilgi artışı olur (Yavuzer, 1992, s.278). Ergenlikte fiziksel gelişimle beraber birey birincil ve ikincil cinsiyet özelliklerini kazanır (Hurlock, 1987,s.113). Bu değişiklikler sesin kalınlaşması, sivilcelerin artması, erkeklerde sakal ve bıyığın çıkması, vücutta kıllanma, ter bezlerinin çalışmasının artması, vücut kokusunda belirginleşme, gırtlakta kıkırdaklaşma, göğüslerde düğümçüklenme olarak kendini gösterir (Kulaksızoğlu, 1997, s.47-48). Tüm bu değişimlerle beraber birey artık çocukluktan çıkarak bedensel olarak bir yetişkinin özelliklerini edinmiş olur (Baymur, 2016, s.65).

1.2.2.Ergenlikte Bilişsel Gelişim

İnsan gelişiminin 3 temel yapısından birisi olan bilişsel gelişim, geçici olmayan yaşı büyümesine bağlı olarak bireyin hareketlerini etkileyen sürekli değişimlerdir. Öğrenmeye bağlı akıl yürütme, düşünme gibi değişiklikler bilişsel gelişimi oluşturur (Gürsu, 2011, s.18; Küçükkaragöz, 2004, s.78-79). Zihinsel gelişim doğumla beraber başlayarak sosyal çevrenin anlaşılması için gerekli bilgiyi kazanma, kullanma, saklama, yeniden düzenleme ve değerlendirme aşamalarındaki bilişsel süreci içinde barındırır. Ergenin aktif bir şekilde iştirak ettiği bu dönemi Piaget bir dengesizlik halinden üst düzey denge durumuna geçiş olarak değerlendirir (Erdoğan, 2019, s.15).

11’li yaşlarda başlayan bu dönem bireyin somut işlemlerden soyut işlemlere geçtiği ve kendisini algıladığı bir dönemdir. Olaylar karşısında artık somut değil soyut düşünebilen birey problemlere karşı farklı varsayımlar üreterek akıl yürütür. Karşılaştığı durumlarla ilgili düşünerek hareket eder (Bilge, 2013, s.13). 11 yaşından sonra gerçekleşen bu süreç Piaget’nin zihinsel gelişiminin en üst evresini oluşturur. Formel işlemler olarak adlandırılan bu dönemde birey şimdiki zamanı aşarak soyut düşünmeye başlar ve gelecekle ilgili akıl yürütebilir. Ergenin bu döneme geçebilmesi için duyu hareket, işlem öncesi ve somut işlemler aşamalarını geçmesi gerekir. Bu dönemde birey farklı olasılıkları düşünerek hangisinin kendisi için faydalı olduğuna karar verebilmektedir. Bununla beraber her ergen aynı zamanda soyut düşünme yeteneğine ulaşamayabilir. Burada sosyolojik etkenler ve zeka seviyesi etkileyici olur (Kulaksızoğlu, 1997, s.138; Esati, 2017, s.30; Dinçel, 2006, s.40-41). Ergenin soyut düşünce yeteneği kazanması uyarıları bol bir çevre ile etkileşime girmesine bağlıdır (Gönenç, 2019, s.16).

Soyut düşünmeyle beraber kendi öznel bakış açılarını geliştirmeye başlayan ergenler kendine, çevresine ve toplum kurallarına karşı daha farklı düşünmeye başlarlar ve bu sürecin sonunda bir yetişkinin düşünme melekelerine ulaşırlar (Murat, 2013, s.33; Sağır, 2019, s.9). Bu dönemde kuralların nedenini ve mantığını anlamaya çalışırlar. Ailelerini sorgulamaya başlarlar ve bu da ergenin aile ile çatışmasına sebep olur (Dinçel, 2006, s.42). Elkind Piaget’nin soyut işlemler evresini düşüncenin fethedilmesi olarak değerlendirir. Çocuk var olanlardan hareketle olasılıkları düşünürken ergen artık gelecekte olabileceklerin varsayımlarını düşünebilir. Ergenin düşündüğü varsayımlar gerçeğe aykırı veya imkansız da olabilir (Öngen, 1993, s.291).

Piaget'nin bilişsel gelişim kuramına göre ergen bu dönemde kendi düşüncelerinin gerçeğin bir yansıması olduğunun farkına varır (Zeytinoğlu, 1987, s.61). Bu dönemin en önemli özelliklerinden biri dikkat yeteneğinin gelişmesiyle beraber anlama, problem çözme ve odaklanmanın güçlenmesidir (Gürsu, 2011, s.20). Hayatın gerçekleriyle karşı karşıya gelen ergen şimdiye kadar öğrendiği pek çok bilginin gerçek hayatta karşılığı olmadığını görür ve önceki bilgilerine şüpheci bir yaklaşım geliştirir (Bahadır, 1994, s.23). Zihinsel olarak yaşanan bu gelişimle beraber ergen yeni sorgulamalara başlar. Hayatın amacı, hayatın ötesi, sevgi gibi konulardaki sorgulamaları ergenin hakikate duyduğu ilgi ve meraktan kaynaklanır (Bahadır, 2011, s.22).

Bireyin benmerkezcilik özelliği kazandığı bu dönemde ortaya çıkan düşünme çatışmalarında birey kendisini daima haklı görür. Çevresi tarafından anlaşılmadığını ve her şeyle başa çıkabileceğini düşünür (Esati, 2017, s.30). Bireyin benmerkezciliğinin bir sonucu olarak “hayali seyirciler ve kişisel masal” inançları gelişir. İlkinde ergen herkesin kendi dış görünüşünü ve hareketlerini takip ettiğini düşünür. Bu düşünce bir grup ergende stres sebebi olurken diğer bir grup için gurur vericidir. İkinci inançta ise ergen kendisinin diğer insanlardan daha özel olduğu eğilimindedir. Elkind bu benmerkezciliğin 16 yaşa kadar azalacağına inanmakla beraber bu herkes için geçerli bir sınır değildir. Ergenliğin ilk ve son zamanları arasındaki fark göz önünde bulundurulmalıdır (Ulusal, 2019, s.7; Öngen, 1993, s.301; Küçükkaragöz, 2004, 94-95).

1.2.3. Ergenlikte Duygusal ve Sosyal Gelişim

Bilişsel ve fizyolojik gelişimle beraber kendisini ve çevresini fark eden bireyin duygu durumunda da belirgin değişiklikler görülür (Cüceloğlu, 2009, s.359). Araştırmacılar ergenlik döneminde yoğun ama devamlı olmayan bir duygusallık durumunun var olduğu noktasında hemfikirdir. Bu dönemde davranışlarında, duygularında ve tutumlarında değişiklikler meydana gelen ergende “duyguların yoğunluğunda artış, istikrarsızlık, karşı cinse yoğun ilgi, ani tepkiler, öfke, düşünmeden davranma, bencillik, aşırı kaygı, kararsızlık, güvensizlik, mahcubiyet ve çekingenlik, aşırı hayal kurma, yalnız kalma isteği, çalışmaya karşı isteksizlik ve çabuk heyecanlanma” halleri görülür (Kulaksızoğlu, 1987, s.67-69; Esati, 2017, s.32).

Ergenlik kavramını ilk defa ortaya atan S.Hall'e göre ergenlik, kuralların olmadığı ama sert geçişlerin yaşandığı bir dönemdir. Benmerkezcilikten diğerkamılığa doğru giden tutarsızlıklarla dolu bir kargaşa dönemidir. Hall'e göre bu dönem bireyin gelecekteki hayatına yön verecektir (Cloutier, 1994, s.881).

Bir anlam arayışına giren ergen duygu karmaşası yaşar ve ümitsizliğe kapılır. Ergen çocuklukta sorguladığı şeylerin cevabını çevresinden alırken ergenlikte kendisi cevaplamaya çalışır ve bir bilinmezlik duygusuna kapılır. Bu dönemde yaşanan duygu değişimleri genellikle ergenin kontrolünün dışındadır (Sağır, 2019, s.9). Ergenlerin yaşadıkları olayların etkisinde daha fazla kalmaları ve duygularını kontrol edememeleri zihinlerindeki bilgilerin dağınıklığından kaynaklanır. Ergen yaşadığı uyumsuzluklara ve sorunlara nereden çözüm arayacağını bilemediği için duygusal çatışmalar yaşar (Bahadır, 2011, s.24).

Çocukluk ile ergenlik arasındaki en belirgin duygusal fark çocukluk döneminde açık bir şekilde ifade edilen mutluluk, sinir, öfke gibi duyguların ergenlikte açıkta ifade edilen ergenlikte açıkça ifade edilmemesidir. Kızlar erkeklere göre daha fazla duygu kontrolüne sahiptir (Kulaksızoğlu, 1997, s.67)

12-18 yaş arası dönem ergenin ailesine ve çevresine zıt olduğu ve kendisiyle toplum arasında anlaşmazlık gördüğü bir dönemdir. Çevresiyle bir çatışma halinde olan ergen için en güvenli ilişki arkadaşlıktır. Ailesinin kendisini anlamadığını düşünen genç arkadaş çevresiyle ailesiyle paylaşmadığı şeyleri paylaşır (Cüceloğlu, 2009, s.359). Birey bu dönemde ailesine kıyasla arkadaşlarını daha fazla önemsemektedir. Bu süreçte çok kalıcı olmayan, çabuk kurulup çabuk bozulan arkadaşlıklar yaşanır. Ergen için aile kurallarından ziyade arkadaş çevresinde hakim olan giyim şekli, düşünme ve davranış tarzı önemlidir. Çünkü bu dönemde ergen sosyal gruplar tarafından kabul görmek ister (Ünal, 2007, s.27). Özellikle ailesiyle problemlili olan, özgüveni eksik olan ergenlerde arkadaş çevresi daha etkili olmaktadır. Ailesiyle bağları kuvvetli olan ve soyut işlemler aşamasını geçmiş olan ergenler ise başkalarından daha az etkilenmektedir (Cüceloğlu, 2009, s. 361).

Ergenlikteki en belirgin duygu değişimlerinden biri bağımsız olma isteğidir. Her şeye karşı bir tepki ve başkaldırı durumunda olan ergen uyum problemi yaşamaktadır. Bu dönemde ailenin ergene karşı tutumları kimlik ve kişiliğinin oluşumunda ailenin rolünü belirleyecektir (Sağır, 2019, s.10-11; Aydın, 2015, s.185-188). Bu süreçte bireysel kimliğini oluşturmaya

alışan genç önemsediği, beğendiği kimselerle kendisini özdeşleştirir ve onlara benzemek ister (Bilge, 2013, s.13). Ergenliğe giren birey çocukluktan çıkmış olmanın verdiği heves ile yetişkinlere ait davranış biçimlerini benimser, onların sohbetine dahil olmayı ister, iki, sigara gibi yetişkinlerle özdeşleştirdikleri zararlı maddeler kullanarak kendilerini kanıtlamaya çalışırlar (Bahadır, 2011, s.25).

Bu dönemde ergenin yaşadığı en belirgin duygulardan olan yalnızlık bireyi mutsuzluğa ve anlamsızlık duygusuna iter. Hayatın hep eğlence tarafına kendini veren ergen hayatın sıkıntı veren yüzünü gördüğünde kendisini yetersiz hisseder (Hökelekli, 2009, s.30). Kendisiyle alay edilmesinden, ailesinin veya kendisinin başına bir şey gelmesinden, başarısızlıktan korku duyan ve bunları tekrar tekrar düşünen ergen endişeye kapılır. Çevreden gelecek tepkiler, sosyal ortamlarda başarısız olma, alay edilme gibi duygular ergende öfkeye sebep olur (Acat, 2009, s.11).

Ergenlerin bu dönemde en büyük kaygı sebebi gelecek endişesidir. Eğitimine devam eden ergenlerde bu kaygı hedefledikleri okulları kazanıp kazanamayacakları ve meslek kaygısı gibi nedenlerle oluşmuştur. Bu dönemde yaşanan problemlerin temelinde “yaş grubu, eğitime devam etme veya yarım bırakma, aileyle olan ilişki biçimi, sahip oldukları zeka seviyesi ve sosyal gruplar tarafından kabul görme gibi durumlar yatmaktadır (Koç, 2004, s.235).

Bireyin bu kargaşa durumunda ailesinin kendisine bu sürecin sonsuza kadar sürmeyeceğini hatırlatmasına ihtiyaı vardır. Ergen önyargısız bir şekilde anlaşılma ihtiyaı duyar. Anne-babanın genci istemediği şeylere zorlaması, kk görmesi, yapamayacağı zorluktaki şeyler beklemesi, insanların yanında aşağılaması, eleştirmesi ergende kaygıya yol açar. Bu süreçte beklediği şey anlayıştır (Kulaksızoğlu, 1997, s.79).

Bandura ise sağlıklı aile ilişkileri olan ve düzgün ailelerden gelen ergenlerin uyumlu bir şekilde topluma karıştığı, kurallara uyduğu ve bunalımlı bir ergenlik yaşamadıklarını savunur. Ergenlikte bunalım geçirenler toplumla yeterince bütünleşmemiş, ailesinden gerekli eğitimi almamış, yanlış alışkanlıklara sahip olanlar olduğunu söyler. Problemleri davranışlar ona göre büyümenin doğal bir sonucu olarak görülemez (Kulaksızoğlu, 1997, s.25).

1.2.4. Ergenlikte Ahlaki Gelişim

Kelime olarak “huy, karakter ve tabiat” anlamlarına gelen ahlk, terim olarak “insanlar tarafından benimsenmiş olan ve insanların birbiriyle ilişkilerini düzenleyen davranış

kuralları, nefsi kötü hareketlerden arındırma ve iyi hareketlerle bezeme metodunu gösteren bir ilim” olarak tanımlanmaktadır (Akt. Uysal, 2010, s.7).

Ergenlik döneminin en belirgin özelliği olan somut düşünceden soyut düşünceye geçişle beraber ahlaki gelişimde bir farklılık kendini gösterir (Bilge, 2013, s.14). Ahlaki kuralların içselleştirilmesi bireyin bilişsel gelişiminin bir parçası olduğu için ergenlik dönemi öncesinde gelişmiş bir ahlakın varlığından söz edemeyiz (Bahadır, 1994, s.24). Ahlaki gelişim kişilik gelişiminin bir parçası olup bireyin ruhsal, sosyal, zihinsel gelişimi ile doğrudan bağlantılıdır. Ahlaki gelişim temelleri çocukluğun 5. yılına kadar atılan, bireyin kişiliğinin diğer faktörleriyle beraber ergenlik ve gençlik döneminde kendisini belirgin bir şekilde gösteren ve hayatın sonuna kadar aşamalı bir artışla devam eden uzun bir süreçtir. (Mehmedoğlu, 2005, s.93)

Kohlberg ahlaki gelişimi bireyin davranışı hakkında olumlu veya olumsuz bir yargılama usulü olarak tanımlar. Davranışların doğruluğu ve yanlışlığı bireyden bireye, kültürden kültüre değişiklik gösterir (Dinçel, 2006, s.42-43). Ahlak gelişimi ergenlerin rol model seçtikleri büyüklerinin toplum tarafından takdir edilen davranışlarını tekrarlamasıyla ortaya çıkmaktadır. Rogers ve Maslow gibi hümanist psikologlara göre bireydeki ahlaki gelişim bir dış gücün baskısıyla değil, içten gelen bir güdüyle gerçekleşmektedir. Dini kurallar ile doğru ve yanlış gibi kabullerden oluşan ahlaki alan birçok noktada kesişmektedir. Din ahlak için bir motive kaynağı olurken, ahlakta dini duyguları desteklemektedir (Karaca, 2007, s.71).

Ergenlik döneminde birey kendisine özel bir değerler sisteminin bilincine varır. Din ve ahlak kurallarının tam olarak birbirinden ayrılmadığı bu dönemde çevre ergenden iyiyi kendisinin bulmasını ister ve dış bir otoritenin kontrolünden ziyade içsel bir kontrol geliştirmesini bekler. Bu nedenle ergenlik ahlak gelişimi açısından en kritik dönemdir (Koç, 2004, s.119). Ahlak gelişiminde belirli çizgilerin aksine devamlı bir ilerleme söz konusudur. Bununla beraber bu ilerleme belirli aşamalarla ifade edilmektedir. Ergenlerin ahlaki gelişiminde kültürel çevrenin dini teamüllerinin büyük bir önemi vardır (Certel, 2014, s.96).

Ahlak gelişimine ilk psikolojik yaklaşım Freud’un duygusal-güdüsel yaklaşımıdır. Ona göre süperegö yoluyla bireyin karakterinin bir parçası haline gelen ahlak kuralları dışarıdan bireyi kimse gözlemlemediği durumda kendi iç denetimi sayesinde bu kurallara uymasını sağlar. Ego, süperegö ve id arasındaki dengeyi kurar. Bu sağlıklı olan ahlak

gelişimidir. Eğer bu denge bozulursa kişi ya suçluluk duygusu yaşar ya da aşırı davranışlar görülür. Fakat süperegönün ahlaki gelişimini kontrol etmesi günümüzde pek kabul gören bir görüş değildir. (Kağıtçıbaşı, 2014, s.21)

Toplumsal öğrenme kuramına göre ise ergenin kültürel olarak doğru veya yanlış kabulleri onun ahlaki gelişimini oluşturur. Ergen bu kabullerin çevre ve en önemlisi arkadaş grubu tarafından onaylanmasını ister. Toplumsal olarak kabul gören ve paylaşılan bu değerler ahlaki değerlerdir (Dinçel, 2006, s.44). Bilişsel kuramın en önemli isimlerinden olan Piaget ve Kohlberg ahlaki gelişim üzerine yaptıkları çalışmalar sonucunda ahlak gelişimi için çeşitli aşamalar belirlemişlerdir (Esati, 2007, s.39; Kağıtçıbaşı, 2014, s.221).

Piaget, ahlaki gelişim kuramını “dışa bağlı ahlak evresi” ve “özerk ahlak evresi” kavramları üzerine kurmuştur. 0-5 yaş arasındaki ahlak öncesi dönemde çocuk doğru ve yanlış ödül ve cezaya bağlı olarak algılar. 6-12 yaş arasındaki heteronom dönemde davranışların somut yönü önemlidir. Dışa bağlı ahlak evresi olan bu dönemde çocuk yetişkinler tarafından koyulan kuralları değişmez doğrular olarak kabul eder. 12’li yaşlarda başlayan özerk (otonom) ahlak ilkesinde ise farklı durumlar karşısında ihtiyaca bağlı olarak kuralların değişebileceğini anlar. Bu dönemde davranışın doğruluğu ve yanlışlığı ödül ve cezaya değil hangi amaçla gerçekleştirildiğine bağlıdır. Piaget bu aşamaların toplumsal özelliklerden bağımsız genel aşamalar olduğunu iddia etse de araştırmalar bunun aksini göstermektedir (Kağıtçıbaşı, 2014, s.221; Karaca, 2007, 73-74).

Piaget’e göre ailenin çocuk üzerindeki davranış biçimine bağlı olarak iki farklı ahlaki yargı ortaya çıkmaktadır. Baskı ve kısıtlamalar sonucu çocukta oluşan Baskı Ahlakında amaç sadece cezadan kaçmaktır.Kontrol otoritesi ve ceza ortadan kalktığında ahlaki davranış da ortadan kalkar. Çocukla ortak tutum ve demokratik davranış ile ortaya çıkan Otonomi Ahlakında ise çocuk kurala uymasındaki temel nedeni bilir, kendisini kontrol eden bir otorite olmasa bile kuralı yerine getirir (Kulaksızoğlu, 1997, s.100).

Piaget’in öğrencisi olan Kohlberg onun kuramını geliştirerek altı aşamalı bir model geliştirmiştir. Yaşa ve bilişsel gelişmeye bağlı üç temel aşama (Gelenek Öncesi Düzey, Geleneksel Düzey, Gelenek Üstü Düzey) ve her aşamada iki alt aşama (İtaat ve Ceza Yönelimi, Saf Çıkarıcı Yönelim, İyi Çocuk Eğilimi, Kanun ve Düzen Eğilimi, Kontrat ve Yasaya Uygunluk Eğilimi, Evrensel Ahlak İlkeleri Eğilimi) vardır. Kohlberg bu modeli geliştirmekle

beraber çoğu bireyin dördüncü evrenin ötesine geçemediğini belirtmiştir (Karaca, 2007, s.76-79; Kulaksızoğlu, 1997, s.101-103; Kağıtçıbaşı, 2014, s.222).

Gelenek öncesi düzey ilk çocukluk dönemini kapsamaktadır. Bu düzeyin ilk aşaması ‘ceza ve itaat’ yönelimidir. Bu aşamada tek motivasyon cezadır. Bir şeyin sonucu ceza ile bitiyorsa bu onun kötü olduğunu gösterir. İkinci aşama ‘saf çıkarıcı’ aşamadır. Bu aşamada karşılıklılık esastır. Eğer davranışın karşılığında ödül alıyorsa bu iyidir. Gelenek öncesi evrede menfaat varsa kurallara uyulur (Karaca, 2007, s.76-77, Kulaksızoğlu, 1997, s.101-102).

Geleneksel düzey son çocukluk ve ilk ergenlik dönemlerini kapsamaktadır. Başkalarını mutlu etmek üzerine kuruludur. İlk aşaması ‘iyi çocuk eğilimi’dir. Buna göre başkalarını memnun eden davranış iyi davranıştır. Çocuk çevresinden onay almak ister. Burada davranışın iyiliği gerçekleştirilme amacına bağlıdır. Bu evredeki ikinci aşama ‘kanun ve düzen eğilimi’dir. Bu aşamada birey kanunları sorgulamadan onlara itaat eder, yasalara kendi rızasıyla uyar ve toplumun kurallarını önemser (Kulaksızoğlu, 1997, s.102; Karaca, 2007, s.77-78).

Son evre olan gelenek üstü düzey ise son ergenlik ve sonrasını içine alır. Soyut ilkeleri içeren bu evrede birey seçenekler arasından tercih yapabilmektedir. Bu düzeyin ilk aşaması ‘kontrat ve yasaya uygunluk’ eğilimidir. Bu aşamada toplumun faydası önemlidir, kurallar toplumun yararına olmalıdır ve gerektiğinde değiştirilebilmelidir. İkinci ve son aşama ‘evrensel ahlak ilkeleri eğilimi’dir. Bu aşamada ahlaki ilkeler yasalardan farklıdır, herkes için ve geneldir. İnsanlar birbirlerinin haklarına saygılı olmalıdır ve tüm toplumun ahlaki ilkelere göre davranması gerekir (Kulaksızoğlu, 1997, s. 102-103).

Ahlaki değerlerin ergenlere direkt olarak öğretilmeye çalışılması doğru bir yöntem değildir. Onlara kendi fikirlerini değerlendirme imkanı verilerek kendi iç çatışmalarını görmeleri ve bilişsel süreçlerini yeniden yapılandırmaları sağlanmalıdır. Kendini yönetebilme kabiliyetinin geliştiği bu dönemde birey çevresindeki yetişkinleri değerlendirir ve onların sözleriyle eylemleri arasındaki uyuma dikkat eder (Koç, 2004, s.119).

1.2.5. Ergenlikte Dini Gelişim

Din bir yaşam biçimi, insanın davranışlarını ve yaşam biçimini belirleyen otorite olarak insanın hayatında büyük bir öneme sahiptir (Gürsu, 2011, s.40; İmamoğlu-Ferşadoğlu, 2013, s.24). Ergenlik dönemine gelmiş olan birey soyut düşünme melekelerinin ve zihninin

gelişmesiyle beraber şimdiye kadar öğrendiği dini bilgileri sorgulamaya başlar. Bilişsel gelişmeyle beraber dini teamüller de bilinçli bir hal alır ve ergenin kişiliğinin bir parçası haline gelir (Bilge, 2013. s.17). Bilişsel olarak belli bir seviyeye gelmiş olan ergen doğruyu ve yanlış ayırt edebilecek seviyeye ulaşmıştır. Bu sebeple bu evre ‘akıl balığ olma’ dönemi olarak da nitelendirilir (Peker, 2017, s.171).

Allport (2004, s.29) dini gelişimin “kişinin fiziksel ihtiyaçları ve kişiliği, zihinsel yapısı, psikolojik ihtiyaçları ve değerleri, ilmi bir açıklama peşinde olması ve ahlaki davranışları” tarafından şekillendiğini ve bunların bileşimi sonucunda dini duygunun oluştuğunu söyler. Bu dönemde anlam arayışına giren ergen için din kimliğinin bir parçasını oluşturacağı için oldukça önemlidir. Ergenler dinin ibadet boyutunu tam olarak uygulamasalar bile, felsefi olarak hayatlarında dini temelleri oluştururlar. Bu dönemde dinin hem ibadet hem bilgi boyutunun bir arada uygulanması zor olsa da dine olan ilgileri verdikleri önemi göstermektedir (Mehmedoğlu, 2004, s.90; Koç, 2006, s.9; Hökelekli, 2015, s.18).

Elkind’e göre ergenlik dönemindeki birey dinden uzaklaşmamış, aksine ona göre çocukluk dönemine özgü olan dini ritüelleri terk ederek kurumsal dindarlıktan bireysel dindarlığa yönelmiştir. O ergenin dinden değil çocukluk döneminin özelliği olan uygulamalardan uzaklaştığını aslında oldukça dindar olduğunu söyler (Karaca, 2007, s.49). Clark’a göre ergenler bazen dine yaklaşmış bazen dinden uzaklaşarak dine karşı tutarsız bir tavır sergilemektedir. Ergenlik döneminin en belirgin özelliklerinden olan bağımsızlık duygusuyla bazen dine başkaldırırken bazen derin dini tecrübeler yaşayabilirler. Bu nedenle ergenin duygu değişimiyle beraber dini tutumlarında “düzensizlikler ve tereddütler” görülmektedir (İmamoğlu- Ferşadoğlu, 2013, s.25).

Ergenin duygusal dünyasındaki iniş çıkışlar ve değişen toplum normları nedeniyle dini şüphe ve bocalamaya girmesi normal bir süreçtir. Din ergen için anlam arayışını karşılayan “bağlanma, güvenlik, kimlik” gibi ihtiyaçları karşılayan bir liman niteliğindedir (Hökelekli, 2017, s.267). Ergenliğe erme aynı zamanda beraberinde dini yükümlülüğü de getirir. Ergen artık sorumluluk bakımından bir yetişkinle aynı konumdadır. Artık dinin emir ve yasaklarıyla yükümlü bir kimsedir. Ergenin dini kabulleri daha sonraki hayatını etkileyeceği için bu dönemin önemi daha çok artmaktadır (Mehmedoğlu, 1998, s.115-117; Hökelekli, 2017, s.266).

Goldman’a göre dini gelişim bireysel farklılıklardan etkilenmektedir, bazıları daha çabuk ilerleme gösterirken bazıları daha yavaş ilerleme gösterir. Bu farklılık bireyin ergenlik dönemine gelene kadar din ile münasebetinden kaynaklanmaktadır. Dini ritüelleri yerine getirmek, dini eğitim veren bir okulda eğitim görmek, dini bağları kuvvetli bir aileden gelmek bireyin dini gelişimini etkiler (Karaca,2007, s.55-56). Ergenin dini gelişimi için en önemli unsurlardan biri rol model aldığı kişiler ve sosyal çevresidir. Ergenin yakın çevresinde bulunan ebeveynleri, öğretmenleri, değer verdiği kimselerin tutum ve davranışları teorik bir öğretiden daha etkilidir. Sosyal çevredeki dini hayatta ne kadar tutarlı bir yaşayış görürse dinle o kadar güçlü bir bağ kurar (Kılavuz, 2002, s.54).

Ergenlik dönemi dini gelişimini araştırmacılar yaşa göre kategorilere ayırarak incelemişlerdir:

- Dini Bilincin Uyanışı (12-14 yaş)
- Dini Şüphe ve Çatışmaların Ortaya Çıkması (14-18 yaş)
- Dini İnanç ve Tutumların Netleşmesi (18-21 yaş)

1.2.5.1.Dini Bilincin Uyanışı

Çocuklukta yüzeysel olan dini hayat ergenlikteki zihni gelişimle beraber yerini dini konulara karşı derin bir ilgiye bırakır. Böylece dini gelişim bilinçli bir ilerleme göstermeye başlar. Bu dönemde yaşanan duygusal karmaşayla beraber bir arayışa giren birey dine yönelir. Bu arayışla beraber ergenin dini yaşantısı artık yetişkinler seviyesine yükselir. Dini alanda görülen tüm bu değişikliklere “dini uyanış” adı verilir (Hökelekli, 2017, s.267-268; Bahadır, 1994, s.30).

Ergenlerin din ile olan münasebetini büyük oranda etkileyen faktörlerden biri sosyal çevredir. Ergenlik dönemine gelene kadar aile içinde alınan dini eğitim bu dönemdeki dindarlığı etkilemektedir. Ergenlerin dine yönelme sebepleri arasında yaşadıkları olumsuz duygularla başa çıkma ve ulaşmak istedikleri şeylere ulaşma umudu bulunmaktadır. Fakat dualarının karşılıksız kaldığını düşündükleri durumlarda dine küsme ve dinden uzaklaşma da görülebilir (Gürsu, 2011, s.42).

Bu dönemde Allah tasavvuru somut kalıplardan çıkarak soyut bir hal almıştır. Her ne kadar Allah anlayışı bir üst seviyeye taşınmış olsa da ergen tam olarak Allah’ın “zorunlu

varlık” oluşunu kavrayacak kadar gelişmemiştir. Dini şüphe öncesindeki dönemde dini alakada ve dini gruplara katılmada yoğun bir artış görülür. Dini ilgidaki bu yükseliş dini şüphelerin başladığı döneme kadar devam eder (Özüdoğru-Erdoğan, 2014, s.155; Koç, 2003, s.121; Hökelekli, 2017, s.269).

1.2.5.2.Dini Şüphe ve Çatışmaların Ortaya Çıkması

Yaşadığı bilişsel gelişmeyle beraber çevresini daha iyi gözlemlemeye başlayan ergen şimdiye kadar gördüğü ve öğrendiği dini inanç ve uygulamaları eleştirmeye başlar. Akli olarak ispatlanamayan her şey karşısında şüphe duyar ve öğrendiği bilgilerle karşılaştırmalar yapar. Bağımsız düşünmeye başlayan birey dini inancını yeniden değerlendirir. Bu değerlendirmeler sonucunda bazı dini konularda şüpheye düşer (Peker, 2017, s.172; Kula, 1996, s.34; Özüdoğru-Erdoğan, 2014, s.155).

Birçok açıdan bunalımlı bir dönem olma özelliği taşıyan ergenlik dönemi dini konularda da en çok çatışma ve şüphenin yaşandığı dönemdir. Ergenin bilişsel anlamda belli bir seviyeye gelmesiyle beraber oluşan “bağımsızlık ve güçlülük” duygusu bugüne kadar öğrendiği dini bilgileri, anne-baba gibi din konusunda otorite olarak gördüğü kişileri eleştirmeye başlar. Anne-baba ile yaşadığı çatışma ve dinin anne-babaya itaati emretmesi ergende bir çelişki duygusu oluşturur. Bu çelişki duygusu ergeni her türlü otoriteyi reddetmeye iter (Bahadır, 1994, s.32; Hökelekli, 2017, s.270).

Allport’a göre ergenler dini bilgileri günlük hayatlarıyla bağdaştırmadıkları için ya da psikolojik yapı veya sosyal ortamlarından dolayı dini şüphe yaşarlar. Dini şüpheler genel olarak ibadetlerle ilgili başlar ve sonradan dinin ilkeleri sorgulanır. Dini şüpheler her zaman ergenlerin dini inançlarını kötü yönde etkilemez. Ergen yaptığı araştırmalar sonucunda daha doğru, daha bilinçli bir dini anlayış geliştirebilir (Koç, 2003, s.123-124). Bireyin böyle bir şüphe ve eleştiri sürecine girmesinin temel sebebi “dini şuur”dur (Bahadır, 1994, s.33).

Ergenlik döneminde bireyi bunalıma sokan durumlardan birisi de cinsel dürtülerin uyanmasıyla beraber bulundukları konum itibariyle bu duyguyu meşru bir şekilde tatmin edememeleridir. Böylece ahlak kuralları, din ve cinsel dürtüleri arasında kalan bireyde suçluluk ve günahkarlık duyguları oluşur. Ergenin medyada karşılaştığı, hazzı yaşam amacı olarak gösteren ve cinselliği açık bir şekilde sergileyen modern kültürün aksine dinin koyduğu emir ve

yasaklar büyük bir çatışmaya girmesine neden olur (Bilge, 2013, s.18-19; Hökelekli, 2017, s.271-273).

Ergenlerde şüpheyne neden olan sebepleri özetle; bağımsızlık duygusuyla her türlü otoriteyi reddetme, cinsel arzuların dine aykırı olması nedeniyle yaşanan suçluluk duygusu, hayatın anlamsızlığı din eğitiminin eksikliği, din ve bilim arasında uyumsuzluk görülmesi, dindarların ve din görevlilerinin yaptığı hataların dine mal edilmesi, dini konularda bilgi eksiliğı olarak sıralayabiliriz (Hökelekli, 2017, s.272-273).

1.2.5.3.Dini İnanç ve Tutumların Netleşmesi

Ergenlik döneminin sonlarına doğru bilişsel, sosyal ve duygusal olarak belirli bir yetkinliğe ulaşmış olan birey dini görüşünü de net olarak belirleyebilecek seviyeye ulaşmıştır (Hökelekli, 2017, s.280). 17'li yaşlarda başlayan ve 21 yaşın sonuna kadar süren ergenliğin son döneminde en belirgin olaylardan biri “dine dönüş” durumudur. Bu dönemde birey artık dini kabullenme veya reddetme konusunda kesin bir karara ulaşmış olur (Özüdoğru-Erdoğan, 2014, s.157)

Bu süreçte ergenlerin hayatındaki diğer belirsizliklerin de düzene girmesiyle beraber dini şüphede de durulma görülür. Bu dönemin sonunda ergenlerin bir bölümü dine olan ilgisini tamamen kaybeder veya bilinemezci (agnostik) olurlar. Bir kısmı çocukluk dönemi dini kabullerini aşarak bilinçli bir dini tutum geliştirir. Bir bölümü ise çocuklukdaki geleneksel inançlarını sürdürürler (Kula, 2001, 55-56; Bahadır, 1994, s.34; Hökelekli, 2017, s.280-281).

2.1.2.6. Ergenlikte Kişilik Gelişimi

Bireyi diğer insanlardan ayıran kendine özgü sosyal, ahlaki, zihinsel ve fiziksel niteliklerinin birleşimine kişilik denir. Çocukluğundan itibaren bazı sorulara cevap arayarak kişiliğini oluşturmaya çalışan ergen sosyal çevresinden etkilenir. Eğer ergenin hayat anlayışı yakın çevresinden farklı bir seyir gösteriyorsa kimlik karmaşası yaşamasına neden olur. Ailesinin ya da toplumun kabullerini özümseyen bireyler daha çabuk kimlik gelişimlerini tamamlarken diğerleri daha uzun ve karmaşık bir kimlik oluşumu döneminden geçerler (Kulaksızozğlu, 1997, s.106-107).

Ergenlik döneminin en önemli karmaşası bireyin kimlik oluşumudur. Bireyin ergenlik döneminde oluşan kimliği yetişkinlik dönemini de etkileyecektir (Esati, 2017 s.36;

Kulaksızoğlu, 2017, s.108). Çocukluktan yetişkinliğe geçiş dönemi olan ergenlik dönemi “kimlik krizi” sorununun çözülmesi gereken bir dönemdir. Ergenlik döneminde birey kendi kendine yeten özgür bir kimlik oluşturmaya çabalar. Kimlik oluşumunu başarılı bir şekilde tamamlayamayan ergenler “moratoryum” dönemine girer. (Karacoşkun, 2017, s.102-103) Bireyin bulunduğu toplumdaki rol modellerin az olduğu durumda kimlik oluşumu da daha kolaydır (Bilge,2013 ,s.14).

Kişilik kavramı bireyin etrafıyla uyumlu olmak için geliştirdiği ve onu diğerlerinden ayıran davranış biçimidir. Bireyin doğumuyla beraber oluşmaya başlayan kişilik 6 yaşına kadar ana hatlarıyla şekillenir ve ergenlik döneminin sonlarında tamamlanarak son halini alır. Doğumdan sonra uzun yıllar süren kişilik oluşumu kolay bir şekilde değişikliğe uğramaz (Dinçel, 2006, s.61).

Ergenlik dönemi kişilik oluşumu bireyin çocukluktan yetişkinliğe kadar yaşamış olduğu sosyal hayatındaki ilişkileri, problemleriyle baş etme yöntemleri, tahammül seviyesi gibi farklı farklı faktörlerden etkilenir. Bireyin kişiliği aşamalı bir şekilde oluşur ve tüm gelişim alanları birbiriyle bağlantılıdır (Gürsu, 2011, s.20-21). Ergenlik dönemiyle beraber kendi kimliği ve hayatın amacı gibi konularda bir arayışa giren birey kendilik imajı oluşturma çabasına girer. Bu süreçte benliği ile ilgili olumlu duygular geliştirmeye ve gelecek ile ilgili isabetli kararlar vermeye çalışır. Bu çabanın sonunda başarısız olan ve bu kararları veremeyen gençler kimlik krizi yaşar (Gürhan, 2017, s.125).

Ergenin kişilik oluşumu ve kimlik krizi döneminde din en önemli faktörlerden biridir. Din bireye sunduğu kişilik tipiyle onun kimlik arayışına cevap verir ve onu nasıl bir kimlik oluşturacağı konusunda yönlendirir. Din ergenin anlam arayışına ve geleceği ile ilgili sorulara karşılık bulmasını sağlar. Bireyin kimliğini oluşturan duygu, düşünce, tutum ve davranışları şekillendirir. Din kişiliğin yapı taşlarını etkilediği için diğer tüm faaliyetler din ve kişilik ilişkisinden etkilenir (Bahadır, 2002, s.117).

Özetle bireyin kişiliği “genetik ve biyolojik faktörler, içinde yaşanılan kültürel faktörler, sosyal gruba bağlı faktörler ve psikolojik ortama bağlı faktörler” toplamından oluşur (Kulaksızoğlu, 2017, s.107).

2. KİMLİK

2.1. Kimlik Kavramı

Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük'te (1988) kimlik "toplumsal bir varlık olarak insana özgü olan belirti, nitelik ve özelliklerle, birinin belirli bir kimse olmasını sağlayan şartların bütünü" olarak tanımlanmıştır.

Kimlik, "insanın kendisini sosyal dünyasında nasıl tanımladığı ve nasıl konumladığını yansıtır, onun kim olduğuna ve nerede durduğuna ilişkin bir cevaptır. Bir birey veya grubun kendini diğer birey veya gruplardan ayırt edici özelliklerinin bütünüdür" (Bilgin, 2003, s.199).

Erik Erikson kimliği, "topluluk ile birey arasında bir bağ kurarak kimliği bireyin çekirdeğinde yerleşmiş bir süreç" olarak tanımlamıştır. Goffman ile Berger ise "toplumsal olarak ihsan edilmiş, toplumsal olarak sürdürülmüş ve toplumsal olarak dönüştürülmüş bir şey" olarak tanımlamışlardır (Marshall, 1999, s.405).

Kimlik kavramı bireyin diğerlerinden farklılığını, zaman içindeki devamlılığını ifade etmek için kullanılır ve bireyin "Ben kimim?" sorusuna verdiği cevabı içeren, oluşumunun ve değişiminin oldukça uzun sürdüğü bir kavramdır (Ertürk, 2018, s.91). Kimlik bir kişinin veya topluluğun çeşitli şeylere aidiyetini ifade eden, onu diğerlerinden farklı kılarak tanınmasını sağlayan, bireyin sosyal rollerini içeren özellikleridir (Kösoğlu, 1995, s.43).

Kimlik Mussen'e göre "bireyin kendi kendisi, davranışları, ihtiyaçları, motivasyon ve ilgileri belirli ölçüde tutarlılık gösteren, kendi kendine sadık, diğerlerinden ayrı ve farklı bir varlık gibi algılanmasını içeren bilişsel ve duygusal nitelikte bileşik bir zihinsel yapıdır." Bireyleri diğerlerinden farklı kılan kimlik bireyin kendisini diğerlerinden ayıran özelliklerini ön plana çıkararak kendisini başkalarından ayıran özellikleridir (Akt. Korkmaz, 2007, s.387).

Kulaksızoğlu (2017, s.106) "birinin belirli bir kimse olmasını sağlayan şartların bütünü" şeklinde bir kimlik tanımlaması yapmıştır. Kimlik, "bireyin ya da grubun kendi öz kabulünü ve başkaları tarafından kabulünü sağlama yeterliliği"dir (Borlandi-Boudon, 2011, s.412). Kimliğimiz, "başka herkes için olduğu kadar bizim için de köklerimizi ele veren, dayanak noktalarımızı, reflekslerimizi açığa çıkaran, belli başlı duyarlılık ve

hassasiyetlerimizin içselleştirildiği potansiyel bir sermayedir. Kimlik hem yaratılan hem de kurulan bir olgudur” (Subaşı, 2012).

Kimlik, bireylerin, “Ben kimim?”, “Nasıl biri olmak istiyorum?”, “Kim olabilirim ve hayattaki amaçlarım nelerdir?”, “Diğer insanlarla olan ilişkilerimle nasıl başa çıkmalıyım?”, “Birey olarak toplumdaki yerim neresidir?” sorularına verdiği cevapları ve kendileri ile ilişkilendirdikleri benlik algılarını içerir. Kimlik bireyi çeşitli özelliklere göre kendini kişiliğini oluşturmaya, belli bir sosyal gruba ait olmaya teşvik eder (Pusa ve Tolvanen, 2006: 29-30).

Connely’e göre kimlik; “seçip istediğimiz ya da rıza gösterdiğimiz şeylerden çok ne olduğumuz ve nasıl tanındığımız ile ilgilidir.” Bauman’a göre birey ait olduğu yer ile ilgili bir şüphe duyduğunda bu belirsizlikten kaçısın adıdır. Weeks ise kimliği diğer insanlarla aynı ve farklı olan özelliklerimizle ilgili bir aidiyet sorunu olarak görür. (Akt. Dalbay, 2018, s. 163).

Kula’ya (2002, s.44) göre kimlik; “bireyin gelişim dönemleri boyunca (özellikle adolesan döneminde) diğer insanlarla özdeşleşme sonucu, bir süreklilik tutarlılık içinde yetişkinlik rolü, neye inanıp değer verdiği ve beklentileri hakkındaki toplu bilinç”tir.

Budak (2000, s.451) “dün, geçen yıl, ondan önceki yıl, vb. kimsek, yine o olduğumuz yolundaki öznel bir bütünlük, tutarlılık ve süreklilik duygusu; ‘Ben kimim?’ sorusuna verdiğimiz herkesten ayrı, eşsiz bir insan olduğumuz yöndeki cevabımız” şeklinde bir kimlik tanımı yapmıştır. Kimlik doğumdan itibaren kazanılmaya başlayan ve sürekli bir ilerleme gösteren, bireylerin dünya görüşleriyle birlikte şekillenen, toplumdan etkilenen bir yapıya sahiptir (Kurt, 2012, s.127). Kimlik bireyin diğerlerinden farklı özelliklerini ortaya çıkarırken diğer taraftan da aynı özellikleri taşıyan bireyleri aynı kimlik altında toplayarak bütünleştirir. Bu nedenle kimlik sürekli çevreyle etkileşim halindedir (Önay-Doğan, 2013 ,s.226).

2.2. Dini Kimlik

Kimlik doğuştan getirdiğimiz özelliklerimiz ve daha sonradan çevremizle etkileşime girerek edindiğimiz niteliklerin etkisiyle oluşmaktadır. Kimlikle ilgili yapılan çalışmalarda kimliğin oluşmasında etki eden fenomenlerden dinin etkisi çoğu zaman yok sayılmaktadır. Fakat kimliği oluşturan diğer faktörler incelendiğinde bir çoğunun din ile etkileşim halinde olduğu görülür (Yanmış ve Kahraman, 2013, s.20-121).

Kişinin dış dünyaya karşı kendisini tanımlarken dini referans olarak kullanmasıyla beraber din kimliğinin bir parçası olur. Din bireyin hayatında yalnızca emir ve yasaklardan ibaret bir olgu olmanın ötesinde ona bir yaşam gayesi ve anlam kazandırır. Böylece bireyde dini bir fikri yapı oluşur ve bu fikri yapı doğrultusunda birey belirli amaçların peşinden gider. Hayatta karşılaştıkları durumlara karşı tutumlarına, varoluşla ilgili sorulara, zor tecrübelerle başa çıkmada din yardımcı bir kaynak olmaktadır (Erkan, 2013, 1833). Din doğuşu ve yayılışı itibariyle ortaya çıktığı toplumla karşılıklı etkileşim içindedir, bulunduğu toplumdan etkilenir ve onu etkiler. Bu etki kendisini en çok dini yaşayan bireylerin içinde yaşıyor oldukları toplumun kültürel mirasını taşımaları ve dinle bu kültürü birleştirmelerinde gösterir (Yeşilmen, 2016, s.50).

Din genel olarak ilk önce aileden bireye bir miras olarak geçmektedir. Ailede temellerini aldığı öğretilerin ilerideki sosyal hayatta daha fazla geliştiren birey din ile ilişkisini daha sağlam bir hale getirir (Beit-Hallahmi, 1991, s.86). Toplumların modernleşmesiyle beraber dinin etkisinin azalmasına bağlı olarak genç nesil aileden ve geleneksel kültürden aldığı dini telkinlerin aksine günlük hayatta karşılaştığı seküler kültür karşısında kimlik krizi yaşamaktadır (Kula, 2001, 161). Ergenlik dönemiyle beraber bireyin hayatın anlamını sorgulamaya başlamasıyla dini hayat bilinçli bir hal alır ve birey bu seçimin gereklerini yerine getirerek yaşamını sürdürmeye başlar. Böylece dini kimlik oluşmuş olur (Orhan, 2014, s.77).

Bireyin kimlik oluşturma sürecinde yaşadığı sıkıntıları gidermesinde din büyük bir etkindir. Bireye anlam arayışında ve kim olduğu ile ilgili düşüncelerinde yol gösterir. Bireyler ibadet ve ritüel boyutunda dini yaşamasalar bile duygusal olarak kendilerini o dine ait hissederler (Küçükcan, 2004, s.253). Dindarlık bireyin kendisini ifade ederken kullandığı niteliklerden biri olduğu zaman bireye dini bir kimlik kazandırmış olur. Bireyin doğuştan sahip olduğu nitelikler ile doğumdan sonra sosyal çevrenin etkisiyle edindiği nitelikleri ifade eden kimlik terimi din ile doğrudan ilişkilidir. Dini kimlik inanç ve ritüel boyutunda bireyin iç dünyasına etki ederken davranış ve etki boyutunda dış dünyasına ve sosyal ilişkilerine etki eder (Orhan, 2014, s.78-81).

Dindarlık bireyin tüm hareketlerini etkilediği için Allah'la olan etkileşimi diğer tüm sosyal ilişkilerini etkiler. Bu anlamda dini kimlik bireyin hayatındaki tüm alanlara etki eder. Dini kimlikte odak merkezi dindir, diğer her şey ona göre düzenlenir. Bireyin dini hayatına dair

tüm inançlarını içeren dini kimlik, dini duygu ve dini iradeye bağlı olarak ortaya çıkar ve gelişir. Dini kimlik öznel bir kavram olduğu için bireylerin dini yorumlama ve uygulama şekillerinde farklılıklar vardır (Kimter, 2008, s.93).

Allport dinin bireyin hayatında pozitif bir etkisi olduğunu söylemiştir. O “dini hissin olgunlaşması” adını verdiği modelinde bireyin çeşitli gelişim evrelerinde dini içselleştirerek özümsemesinden bahsetmektedir. Bireyin dini tecrübeleri ona anlam katmaktadır (Ahmed, 2019, s.36). Allport’a göre din bazı zamanlarda önemini kaybediyor gibi görünse de aslında her zaman bireyin duygu dünyasındaki yerini korur. Çünkü o bireylerin hayatında merkezi bir yerdedir ve kimliğin önemli bir parçasıdır. Bireydeki bu dini duygu onun tüm hayatını kuşatır. Böylece din, bireye hayatın her alanında yol göstererek sadece bireysel değil aynı zamanda sosyal bir kimlik kazandırır (Dereli, 2018, s.49). Din bireylere nasıl bir kimlik oluşturacakları ile ilgili hazır kalıplar sunması açısından oldukça önemlidir. Din yalnızca bireylere değil topluluklara da bir dünya görüşü oluşturmaları için yol gösterir. Bu anlamda dini kimlik sosyal hayatta ve bireysel hayatlarında bireylerin diğer birçok konuda bakış açısını etkiler (Metin, 2013, s.17).

Maslow insanları dini kimlik bakımından dinin kurallara bağlı yaşanması gerektiğini düşünen “düzen insanı” ve kuralların dışında ruhsal boyutuna önem veren “mistik insan” olarak sınıflamıştır. Maslow’a göre mistik insan dinin gerçek manasını anlamış, kuralcı insan ise yalnızca şekilsel boyutunda kalmıştır. Gerçek dindar mistik insandır. Maslow kendin gerçekleştiren insanla dindar insanı karşılaştırır ve kendini gerçekleştiren insanların Tanrı’ya inanmasa bile dini bir kimlik taşıdıklarını söyler (Ayten, 2006, 141).

Dini kimliğin bireylerin kişisel ve sosyal hayatlarını ifade eden iki farklı yönü bulunmaktadır. Dini kimliğin kişisel boyutu bireyin dini doktrinleri teolojik, pedagojik, psikolojik, sosyolojik evrelerden geçerek oluşur. Dini kimliğin sosyal boyutu bireyin kendisi dışındaki hayatla ve sosyal gruplarla ilişkisini temsil eder. Birbirinin bütünüleyicisi olan bu iki yönden kişisel dini kimlik bireyin iç dünyası ile ilgiliyken sosyal dini kimlik bireyin çevresindeki hayat içerisinde kendisini koyduğu yer ile ilgilidir (Fuat, 2015, s.34).

Peek’in dini kimlik gelişim modeline göre dini kimlik gelişimi 3 evrede gerçekleşmektedir: “verilmiş kimlik olarak din, seçilmiş kimlik olarak din, ilan edilmiş kimlik olarak din.” Bu evreler aşamalı olarak ilerler ve her bir basamak bir öncekinden daha

ileridedir. Bu ilerleme ve ilerlemenin süresi bireysel bir süreçtir, kişiden kişiye değişir. Peek bu modeli Müslüman bir örneklem üzerinde geliştirmiştir. Dini kimliğin oluşumu ve değişimi ömür boyu devam eden bir süreçtir (Gürsoy, 2018, s.32).

Dini kimliği İslami açıdan değerlendiren Görmez'e göre yalnızca Akaid ve Kelam boyutuyla Müslüman kimlik ifade edilemez. Dini kimlik İslam'ın bireyin hayatına kattığı anlam ve kimlik oluşumunda yol gösterdiği ilkeler ile beraber değerlendirilmelidir. Dini kimlik bazı davranışları tercih etmemizi bazılarını ise terk etmemizi gerektirir (Onay-Doğan, 2013, s.228).

2.3.Sanal Kimlik

Sanal kelimesinin anlamı TDK'de (1998) "gerçekte yeri olmayıp zihinde tasarlanan, merhum, farazi, tahmini" olarak tanımlanmaktadır. Deleuze sanal dünyayı; "dış dünyanın kaçak ihlaller yaptığı dünya" olarak tanımlamıştır (Akt. İsmayılzade, 2017, 276).

Sanal kimlik, kişileri online ortamda ifade eden ve bu ortamda bulundukları tüm faaliyetleri içinde barındıran kimliktir. Sanal kimlikler online oyunlar ve sohbet programlarıyla başlamış, bireylerin kendi kimliklerini kullandıkları sosyal medya hesaplarıyla günümüzdeki halini almıştır. İlk dönem sanal kimliklerin gerçek kimlikleri temsil etmemesi sebebiyle gerçek bir etkileşim ortamı bulunmaması günümüzdeki sanal kimliklerinden farklılaştığı en önemli noktadır. Günümüzde ise bireylerin gerçek kimlikleriyle açtıkları sosyal medya hesapları daha yaygın olmakla beraber anonim sanal kimlikler de varlığını devam ettirmektedir. Sanal kimlikler gerçekte var olan kişilere ait olabileceği gibi hiç var olmayan bir karakter üzerine ya da bir grup adına da oluşturulabilir (Dereli, 2017, s.58-59).

Sanal kimlik ise internetin hayatımıza girmesiyle birlikte bireylerin sanal ortamlarda yapılandırdıkları kimlikleri ile ortaya çıkmış bir kavramdır. Sanal kimlik bireylere normal hayatlarında bulamadıkları bir eylem özgürlüğü sunmaktadır. Böylece bireyler kendilerine ait bazı özellikleri gizli tutarken sahip olmadıkları bazı özellikleri de kendilerine ait gibi gösterebilmektedir. Sosyal medya günümüzde bireylere diğer bireylerle iletişim kurabileceği ve sosyal gruplara üye olabileceği bir sosyal alan sunmaktadır. Bireyler çevrelerinden kabul görmek için sanal kimliklerini oluştururken anonimleşebilir, olduklarından farklı kimlik tipleri oluşturabilirler (Dursun, s.537).

Teknolojik gelişmelerin hayatımıza girmesi birçok alanı etkilediği gibi kimlik inşa sürecini de etkilemiştir. Bireyin sosyal çevresiyle olan ilişkisi kimliğinin bir parçasıdır. Sosyal ağların bireylerin hayatına girmesiyle beraber kimlik oluşumu ve gelişimi de bu süreçten etkilenmiştir (Özdemir ve Yıldırım, 2019, s.179). Kimlik algısının dönüşümünde ve bireyin kendi seçtiği kimliği oluşturma sürecinde ilk öncelikle gerçek kimliklerin öneminin azaltılması sağlanır. Daha sonra ise birey sosyal kabul görme ihtiyacıyla seküler toplumun gereklerini yerine getirecek bir kimlik oluşturma sürecine girer (Avcıoğlu, 2011, s.366).

Sanal kimlik oluşturma süreci yalnız gelecekle ilgili değil, geçmişten gelen bir takım özellikleri taşıyan dinamik bir süreçtir. Bireylerin taşıdığı tüm özellikler sanal kimlik oluşturma sürecine eşlik eder. Sosyal medyanın sunduğu zamansızlık ve mekansızlık hissi bireye kendi algısına göre hareket etme imkanı sunar (İşman ve diğerleri, 2016,s.612). Castells'e göre online kültürün hayatımıza etkisi iki şekilde olmuştur: eşzamanlılık ve zamansızlık. Eşzamanlılık bireylere farklı ortamlarda olmalarına rağmen etkileşim imkanı sunar. Zamansızlık ise gerçek hayatta bir iç düzeni olan durumların kronolojik düzeninin bozulmasıdır. Sanal dünya bireylerin gerçek hayattaki kurallardan uzaklaşarak özgür bir ortama kavuşturur (Dereli, 2017, s.65).

İletişim teknolojilerinin gelişmesiyle beraber kimlik algısı değişmiş, bireyler internetin tanıdığı imkanlarla var olan kimliklerinin ötesinde ideallerindeki kimlikleri oluşturma imkanı elde etmişlerdir. Baudrillard gerçek dünyanın sanal dünya tarafından perdelendiğini, bireylerin gerçek özelliklerinin yerine olmasını hayal ettikleri özelliklerle kimliklerini oluşturduklarını ve bu durumun onlara cazip geldiğini söylemiştir. Sanal dünya bireylere kuralsız, maddi imkanların ötesinde, bireylerin ideallerine göre kimlik oluşturma imkanı sunmaktadır (İsmayılzade, 2017, s.277). Parmentier ve Rolland ise sanal ortamın gerçek hayata göre diğerleri ile arasına bir perde çekme imkanı sunduğunu, böylece daha cesur davranmasına imkan tanıdığını söylemişlerdir (Kardaş, 2017, s.53).

İnternet öncesi dönemde bireyler meslekleri ve kişisel özellikleri ile kimlik oluşturur ve daha sonra bu kimliği kolay kolay değiştirme imkanları olmazdı. Fakat günümüzde sosyal medyanın tanıdığı imkanlarla yeniden kimlik inşa etme gündeme gelmiştir. Birey artık sosyal ilişkilerini, düşünce dünyasını, gezdiği yerleri, eğitim bilgilerini, özel hayatıyla ilgili bilgileri sanal dünyada yeniden yapılandırarak yeni bir kimlik oluşturabilmektedir. Bireyler gerçek

hayatta toplumun kurallarını dikkate alarak kimlik oluştururken sanal dünyada çok daha rahat ve  zg r kimlikler oluşturabilirler ( zdemir, 2015, s.113). İnternet yalnızca bireylerin makine ile ilişkisini değil aynı zamanda bireyin diğerleriyle olan ilişkisini kurmaktadır. Sanal dünyada bireyin kimliği yeniden kurgulanmaya açık bir hale gelmiştir. Bu kurgulama sürecinde birey takdir görme ve beğenilme isteğinin etkisiyle diğerlerinin görüşlerini önemser, aldığı tepkiler doğrultusunda kimliğini şekillendirirler (Mert, 2019, s.25). Goffman'a göre beğeni amacı güderek inşa edilen bu kimlikler gerçek kimliği yok etmektedir (Sütlüoğlu, 2015, s.128).

Akıllı telefonların geliştirilmesiyle beraber daha da yaygınlaşan sanal ilişkiler bireylere kendilerini ifade etme ve düşüncelerini özgürce paylaşabilme kolaylığı sunmuştur. Sosyal ağlarda paylaşım yapan birey gerçek hayattaki karakterini sanal kimliğine yansıtır. Sosyal medya bireylere fotoğraflarını, duygularını, düşüncelerini diğerleriyle paylaşma imkanı verir (Kardaş, 2017, s.50-51). Bazı bireyler sanal ortamlarda gerçek kimliklerini devam ettirirler (Kardaş, 2017, s.49;  nay Doğan, 2013, s.229). Anonim olmayan, bireyin gerçek kimliğini sanal ortama taşıdığı ve gerçek kişilerle iletişimini sürdürdüğü sanal mecralar gerçek kimliği yok etmez, aksine onun bir devamı niteliğindedir. Fakat gerçekte olduğundan daha ideal bir forma getirilmiştir (Sütlüoğlu, 2015, s.128).

Sanal kimlik bireylere hayalini kurdukları ideal kişinin kimliğini oluşturma imkanı sunar. Bireyler gerçek kimliklerinin bir devamı niteliğinde kimlik oluşturabilecekleri gibi tamamen farklı bir kimlik oluşturabilir, tamamen anonim olabilirler. Sanal dünya gerçek dünyadaki sınırları ortadan kaldırarak bireylerin kendilerini özgürce ifade etmelerini sağlar. Böylece bireyler sanal dünyayı bir kaçış alanı olarak görürler (Kardaş, 2017, s.47). Sanal kimlik bireylere online ortamlarda kimiksizleşme imkanı verir gerçek kimliklerini sanal dünyaya yansıtmayan bireyler sınırsız bir özgürlük elde ederler. Bu görünmezliğin en çok kendini gösterdiği alanlardan biri sanal oyunlardır. Birey gerçek hayatta tecrübe etmesi mümkün olmayan deneyimleri sanal oyunlar aracılığıyla deneyimlemektedir (İsmayılzade, 2017, s.230).

Sosyal medya bireylere kimliği yeniden oluşturma ve bu kimliği paylaşma imkanı sunmaktadır. Bireyler kimliklerini paylaşırken diğer bireylerle iletişim kurar ve bu iletişim kimliğin inşasına etki eder. Bireyler başkalarının kendileri ile ilgili beklentilerine ve kendi isteklerine kimlik oluşturma sürecinde dikkat eder. Sosyal medya bireye sunduğu anonimlik ve

kuralsızlıkla kimliğin oluşumuna sınırsız bir özgürlük tanımaktadır (Özdemir, 2019, s.53-54). İnternet aracılığıyla oluşturulan sanal kimlikler tamamen gerçekten bağımsız değildir. Sosyal paylaşım ağlarında genel olarak bireyler kendi kimliklerini olduğu gibi kullanmaktadır. Aynı zamanda bireyler gerçek hayatta iletişim kurdukları bireylerle sanal dünyada da iletişim kurmaya devam etmektedir (Mert, 2019, s.25). Sosyal paylaşım siteleri bireylerin kişisel özelliklerinin yer aldığı, en iyi özelliklerinin sergilendiği beğeni amacı güden mecralardır. Paylaşımlarda yalnızca beğeni butonu bulunması bu alanların amacının diğerlerinin onayını almak olduğunu göstermektedir. Böylece bu ağlar kimlik inşası sürecinde etkili olmaktadır (Sütlüoğlu, 2015, s.127).

Sanal kimlikler bireylerin fikirlerini paylaşabilmelerine ve kendileriyle aynı fikre sahip bireylerle iletişim kurabilmelerine imkan tanımaktadır. Böylece bireyler kendi düşüncelerini de yayma imkanı elde ederler. Ayrıca sanal dünyada ulaşabilecekleri kitle gerçek dünyadakine oranla oldukça büyüktür (Özdemir, 2015, s.114). Gerçek hayatta sosyalleşmede yeterince başarılı olamayan bireyler bu eksikliği sosyal medya üzerinden giderebilirler. Sanal kimliklerin oluşmasına birçok faktör etki eder ve kullanıcılara diğer bireylerle iletişim imkanı verir (Avcıoğlu, 2011, s.363; Kardaş, 2017, s.56). Online sosyal ağlar bireylerin birbirleriyle iletişim kurabileceği, fikir alışverişi yapabileceği bir ortam sunarak bireyler üzerinde büyük bir tesir bırakır. Bireyler bu yeni ortamın kendilerine sunduğu imkanlarla yeni bir kimlik inşa ederler (Acun, 2011, s.67).

Online ortamlarda bir hesap oluşturmak bireylere kimliklerini tanıtmaya ve kuvvetlendirme imkanı sunar. Bu medya hesaplarında birey hem kendi hayalindeki karakteri hem de sosyal çevrenin beğenisini kazanacak ideal karakteri oluşturur (Kardaş, 2017, s.56; Önay Doğan, 2013, s.229). Sanal kimlik bireyin sanal dünyada sosyal yaşamındaki özelliklerini ifade etme tarzı olarak tanımlanabilir. Sanal dünyada kimlik oluşumu yapılan paylaşımlarla beraber devam eden bir süreklilik gösterir. Birey olmak istediği sosyal medyada oluşturabilir. Sosyal medya kişilerin toplumun kalıplarından çıkarak kendilerini özgürce ifade edebilmelerine ve sosyalleşebilmelerine imkan tanır. Gerçek hayatta açıkça ifade edemediği duyguları bile sosyal medyada rahatça ifade eder (Turan, 2016, s.409-410). Ayrıca gerçek hayatta beğenmedikleri fakat gizleyemedikleri özelliklerini sanal ortamda saklama imkanı bulurlar (Dereli, 2017, s.72).

Sosyal medyanın bireylere kendilerini sınırsız bir şekilde ifade imkanı sunması sanal kimlikleri cazip kılmaktadır. Birey kendi hayalindeki kimliği inşa ederken aynı zamanda sanal dünyanın özellikleriyle etkileşime girer. Sanal dünya bireylere yalnızca yeni bir kimlik imkanı tanımakla kalmaz onlara sanal arkadaşlıklar, sanal gruplar kurma imkanı da verir. Sosyal medyada kendi kuralları olan sanal bir hayat inşa edilir. Sosyal medya bireye kim olduğundan çok kim olmak istediğine dair bir kimlik imkanı sunar. Böylece birey sanal dünyada gerçekte olduğundan farklı bir kimlikle var olabilir (Özdemir ve Yıldırım, 2019, s.182).

Günümüzde tüm alanların online ortamlarda temsil edilmesiyle beraber dini yapılarda internet ortamında temsil edilmeye başlamıştır. Geçmişten gelen birikimin yeni nesillere aktarılabilmesi için internet verimli bir araçtır. İnternet değişik çevrelerden bireylerin bir araya gelerek dini grupların oluşturulmasına imkan tanımaktadır (Önay Doğan, 2013, s.232).

3. HAYAT MEMNUNİYETİ

Hayat memnuniyeti kavramı 1900'lü yılların sonunda pozitif psikoloji ekolü ile beraber psikoloji alanında çalışılmaya başlamış bir konudur (Ayten, 2015, s.51). Hayat memnuniyeti hem bireylerin karakterlerinden hem de sahip oldukları hayat şartlarından etkilendiği için genel-geçer bir tanımın yapılması oldukça zordur (Keser, 2005, s.80). Hayat memnuniyeti bireyin düşünce dünyasında hayat şartları ile ilgili pozitif değerlendirmeleri olarak tanımlanabilir. Bireylerin hayat memnuniyetleri yaşadıkları tecrübelerle yükledikleri anlamlara, keyifli bir hayat yaşama ve hayattaki meşguliyet derecesiyle etkileşim içerisinde. Ayrıca yaş, karakter, meslek, kaygı düzeyi, medeni durum, sağlık gibi faktörler hayat memnuniyeti düzeyini etkilemektedir (Emeç ve Güler-Kümbül, 2006, s. 131-132).

Bireyler hayat görüşleri doğrultusunda kendilerine ideal bir hayat profili oluştururlar. Daha sonra sahip oldukları hayat şartları ile ideal olan hayat profilini eşleştirerek zihin dünyasında bir değerlendirme yaparlar. Bireylerin yaşadıkları hayat ile ideallerindeki hayat birbirine ne kadar uyumlu olursa hayat memnuniyetleri de o derece artar. Hayat şartları idealindeki gibi olmayan ya da hayatın akışını bozan ani durumlarla karşılaşan bireylerin ise hayat memnuniyeti düzeyleri daha düşüktür (Sağır, 2019, s.25).

Hayat memnuniyeti bireyin yaşadığı hayat ile yaşamayı istediği hayatın mukayese edilmesi sonucu ortaya çıkan hoşnutluk seviyesini ifade eder. Birey hayatını genel olarak

değerlendirdiğinde kendisini yaşadığı hayat şartlarından hoşnut ve mutlu hissetmelidir (Altay ve Aydın-Avcı, 2009, s.275). Hayat memnuniyeti bireyin tek bir açıdan değil genel olarak hayat şartlarından memnun olmasını ifade eder. Bireyin hayatta istediği şeyleri elde etmesi hayat memnuniyeti göstergesidir (Aydın, 2019, s.21).

Diener yapmış olduğu çalışmalar sonucunda bireyin çevresiyle pozitif ilişkileri ve zihin sağlığı yanında karakterin de hayat memnuniyeti üzerinde büyük bir etkisi olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bireyin sahip olduğu sosyal ilişkilerde dışadönüklük bireye kendini iyi hissettiren bir niteliktir. Diener ve Seligman dışa dönük yani sosyal ilişkilerinde daha aktif olan bireylerin hayattan daha fazla haz aldıkları sonucuna ulaşmışlardır (Yılmaz-Çıtır, 2016, s.28). Maslow’a göre hayat memnuniyetinin artması ihtiyaçlar piramidindeki ihtiyaçların giderilmesine bağlıdır. Bu piramidin “sevgi ve ait olma” basamağı hayat memnuniyeti üzerinde büyük bir etkiye sahiptir (Çam ve Artar, 2014, s.26).

Hayat memnuniyeti bireyin genel münasebetlerinde olumlu düşüncelerin olumsuz düşüncelerden daha fazla olmasıdır. Bu hayat memnuniyetinin duygusal boyutudur. Bilişsel olarak ise elde ettikleri hayat şartlarının daha önceki idealleriyle ne kadar uyumlu olduğu hayat memnuniyeti seviyesini belirler. Bazı çalışmalarda hayat memnuniyeti “günlük ilişkilerde hayat memnuniyeti, bireyin kendi hayatıyla ilgili durumlarda hayat memnuniyeti ve kişinin yaşamını dış ölçütlerle kıyaslaması sonucu oluşan hayat memnuniyeti” şeklinde üç yönden ele alınmıştır (Acat, 2019, s.30-31).

Hayat memnuniyeti seviyesi yüksek olan bireylerin genel olarak yaşadıkları olaylara karşı pozitif tutumlar gösterdiği ve içinde bulunduğu şartlardan memnun olduğu görülmektedir. Hayat memnuniyeti düşük olanlar ise olumsuz duygulara sahip olan ve hayata karşı hoşnut olmayan bireylerdir. Bireyin hayat memnuniyetinin ölçülmesi onun sürekli olumlu duygular hissetmesi ile değil ne sıklıkla kendini mutsuz hissettiği ile ölçülür (Yılmaz-Çıtır, 2016, s.29).

Diener’e (1984, s.543) göre hayat memnuniyetinin etkilendiği 3 faktör vardır. Bunların ilki bireyin sosyal hayatıyla ilgili ideallerini içeren dışsal faktörlerdir. İkincisi kendisiyle ilgili hayallerini içeren içsel faktörlerdir. Sonuncusu ise bireyin farklı tecrübelerini içeren duygusal faktörlerdir. Hayat memnuniyeti tüm bu faktörlerin ortak değerlendirilmesi sonucunda ortaya çıkan memnuniyet durumudur.

Ergenlik döneminde pozitif duygular bireyin çevresiyle olan etkileşimini olumlu anlamda etkiler. Ergenlerin zihinsel faaliyetlerinin bu dönemle beraber bilinçli bir hal almasıyla ergen birey anlam arayışına girer. Dönemin getirdiği sorunlar, kaygılar ve şüphelerle beraber hayat memnuniyetinde önemli bir düşüş görülür. Ergenlerin çevreyle (aile, kardeş, arkadaş) olan olumlu ilişkileri ise hayat memnuniyeti düzeyini olumlu yönde etkiler (Çam ve Artar, 2014, s.25-26).

4. KAYGI

Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük'e (1998) göre kaygı; "üzüntü, endişe duyulan düşünce, tasa" olarak tanımlanmıştır. Morgan'a göre (1998, s.228) kaygı belirli bir problem olmaksızın bireyde oluşan endişe hissidir. Belirli bir problem olmadığı halde stres durumu bireyde hayatın kontrol edilemez olduğu hissini uyandırır. Beklenen olumsuz bir durumun varlığı söz konusudur.

Öner, bireyin dış bir faktör tarafından tehdit olarak algıladığı ve olumsuz bir psikolojik hal oluşturan durum olarak tanımlamıştır. Fiske ve Morling bu tehlikenin bireyin kendisiyle ilgili öz saygı, kontrol gibi ana duygulara yönelik olduğunu söylemiştir. Işık, bireyin hoşuna gitmeyen, bireye ızdırap veren bir durum olmakla beraber kaygının insan hayatı için gerekli olduğunu söylemiştir (Demirsu, 2018, s.1).

Kaygı bir tehdit ile karşı karşıya kalındığında, olumsuz bir durum yaşandığında veya bir durumla ilgili bilinmezlik söz konusuysa olumsuz duyguların sebep olduğu bir endişe durumudur (Budak, 2003, s.432-433).

1900'lü yıllarda psikolojinin ilgi alanına girmeye başlayan kaygı ile ilgili ilk çalışmalar 1940'ların sonlarında yapılmıştır (Tüfekçiyaşar, 2014, s.21; Eraslan, 2010, s.7). Psikoloji literatüründe kaygı "kişinin bir uyarana karşı karşıya kaldığında yaşadığı bedensel, duygusal ve zihinsel değişimle birlikte ortaya çıkan uyarılmışlık hali" şeklinde tanımlanmıştır (Ayrik, 2018, s.3). Kaygı kavramı ilk defa Freud tarafından kullanılmış ve kuram oluşturulmuştur. Freud'a göre kaygı çevreden gelen tehditlere karşı bireyi korumada, hayatı devam ettirmede ve çevreye entegre olmasında faydalı bir etkidir (Eraslan, 2010, s.7).

Adler'e göre kaygı bireylerin kendini yetersiz hissetmesi sonucu ortaya çıkar ve birey bu yetersizliği örtmek için kaygıyı kullanır. Horney'e göre kaygı gerçek bir sebebi

yokken ortaya çıkar. Beck ve arkadaşları kaygının yaşanılan durumlar sonucunda değil onlara getirilen yorumlar sonucunda ortaya çıktığını söyler (Dursun, 2019, s.8; Eraslan, 2010, s.9).

Bireylerin çevrelerindeki olaylara yüklediği anlamlar ve onları değerlendirme şekilleri bireyin duygularını ortaya çıkarır. Bireyler yaşadıkları olaylar karşısında “sevgi, mutluluk, kıskançlık, üzüntü, kızgınlık, öfke, korku, kaygı” gibi çeşitli duygular hisseder. Kaygı ise korku, panik, endişe gibi hislerle beraber kendini gösterir. Kaygı korkunun daha genel ve nedeni belli olmayan halidir (Yılmaz ve Aydın, 2018, s.11). Bilişsel kaygı kuramı kaygının aslında var olan bir olay değil, bireyin olayları anlamlandırma biçimi ile ilgili olduğunu söyler (Demirsu, 2018, s.3).

Genel bir korku ve gerginlik hali olan kaygı, bireylerin bazı durumları olduğundan daha fazla önemseyerek algılamasıyla ortaya çıkar. Gelecekle ilgili sürekli bir endişe ve belirsizlik hissi olur. Goldstein’e göre ise kaygının nedeni, bireyin sahip olduğu özellikler ile çevrenin ondan beklentileri arasındaki farklılıktır. Kaygının artması gelecekle ilgili bir endişeye neden olur (Çakmak ve Hevedanlı, 2005, s.116). Genel olarak kaygı bireyin motivasyonunu düşüren, çevresiyle ilişkilerinin azalmasına sebep olan, nefeste düzensizlik, kalp ritminin hızlanması, ağızda kuruluk, terleme, titreme, çarpıntı, ağız kuruluğu, vücutta gerilme gibi fiziki belirtilerle kendisini gösterir (Tüfekçiyaşar, 2014, s.21; Bilgin, 2001, s.33).

Kaygı bireyin bir tehdit hissettiği durumda kendisini yetersiz görmesiyle oluşan bir duygusal durumdur. Kaygı kişilik, durum ve olay kaygısı olarak incelendiğinde kişinin karakterinin sürekli bir parçası olabileceği gibi belli bir duruma veya olaya da özel olabilir (Altan, 2018, s.36). Kaygı herkes tarafından bazı zamanlar yaşanan, bireyin üzerinde olumsuz tesiri olan, kendisini mutsuz ve huzursuz hissettiği bir durumdur. Birey kaygıya neden olan durumları istemeden sürekli düşünür. Kaygı durumunda bireyde olumsuz ve karamsar bir ruh hali hakimdir (Ayrık, 2018, s.3).

Genel olarak olumsuz bir kavram olarak ele alınan kaygının bireyin hayatına olumlu etkileri de vardır. Bireyin yaşamak istemediği olumsuz bir durum karşısında kaygının motive edici bir gücü vardır. Kaygının miktarı ve sıklığı normal olduğu sürece insan hayatında olması gereken bir duygudur (Dursun, 2019, s.8-9; Altan, 2018, s.38). Kaygının bireyin hayatında faydalı olabilmesi için olumsuz ve olumlu etkilerinin dengede olması gerekir (Bilgin, 2001, s.31). Kaygının bireye etkisi onun şiddeti ile belirlenir. Kaygının düzeyini yaş, cinsiyet,

akademik başarı, meslek, aile içi ilişkiler, sosyal ilişkiler etkilemektedir (Eraslan, 2010, s.12; Çakmak ve Hevedanlı, 2005, s.117; Dursun, 2019, s.9). Kaygı bireyi içinde bulunduğu anı yaşamaktan alıkoyarak ya geçmişte yaşanmış kötü tecrübelerle ya da gelecek endişesine düşürerek hayatı olumsuz yönde etkiler (Altan, 2018, s.37).

Araştırmacılar XX.Yüzyılı “kaygı çağı”, stresi de bu çağın hastalığı olarak tanımlamaktadırlar. Bireylerin kaygı düzeyleri günümüzdeki hızlı teknolojik gelişmelerle beraber sürekli artmaktadır. Bireyler kendi kabuğuna çekilmekte, çevresiyle ilişkilere yabancılaşmaktadır. Kaygının artması bireydeki gelecek endişesini de artırır (Çakmak ve Hevedanlı, 2005, s.116).

Cattell ve Scheier yaptıkları araştırmalara göre kaygıyı “durumluk” ve “sürekli” kaygı olarak iki bölümde incelemişlerdir. Durumluk kaygı belirli olaylarda bireyin kendine karşı hissettiği bir tehlike durumunda geçici bir olumsuz ruh halidir. Belirli durumlara özeldir ve hayatımızın çoğu noktasında karşılaştığımız bir durumdur. Sürekli kaygı ise bireyin kaygıya olan devamlı eğilimini ifade eder. Birey genel olarak tüm durumlarda huzursuz ve sürekli tehlike altında hisseder. Sürekli kaygıda çevreden gelen bir tehdit olmadığı için kaynağının anlaşılması çok zordur (Ehtiyar ve Üngüren, 2008, s.165; Tüfekçiyapar, 2014, s.21-22; Bilgin, 2001, s.35; Çakmak, 2014, s.48-49; Yılmaz ve Aydın, 2018, s.16; Dursun, 2019, s.11-12).

Sınav kaygısı bireylerin bilgilerinin ölçülmesi sırasında stres ve tehlike hissetme durumudur. Bu kaygı bireylerin gerçek kapasitesini ortaya koymasına engel olur (Eraslan, 2010, s.12). Kaygının bir türü olan sınav kaygısı öncesinde çalışılan konuların sınav sırasında hatırlanmasını ve kullanılmasını önleyen, başarısızlığa yol açan bir endişe durumudur. Bu kaygı bireyde yeterince iyi çalışmadığı ve başarısız olacağı hissini uyandırır (Yılmaz Aydın, s.17). Kaygı seviyesi yüksek olanlar akademik başarıya kaygı seviyesi düşük olanlara göre daha fazla odaklıdır (Çakmak ve Hevedanlı, 2005, s.117). Fakat bu kaygı kontrol edilmediğinde birey yeterince çalışmış ve hazır olsa bile başarılı olamama endişesi daha düşük bir başarı düzeyine sebep olur (Altan, 2018, s.38).

Ergenlik dönemi yaygın olarak kaygının görüldüğü bir dönemdir. Bu dönemde bireyler başkaları tarafından eleştirilmekten oldukça korkarlar. Özellikle baskıcı ebeveynlere sahip olan ergenlerde kaygı düzeyi daha yüksektir. Sosyal kaygıya sahip olan ergenler eleştiriye maruz kalma endişesiyle sosyal ortamlarda bulunmaktan kaçınırlar. Araştırmalar

kaygının ergenlerde yaygın olarak görüldüğünü ortaya koymaktadır (Tagay ve dğr, 2018, s.262).

III. BÖLÜM

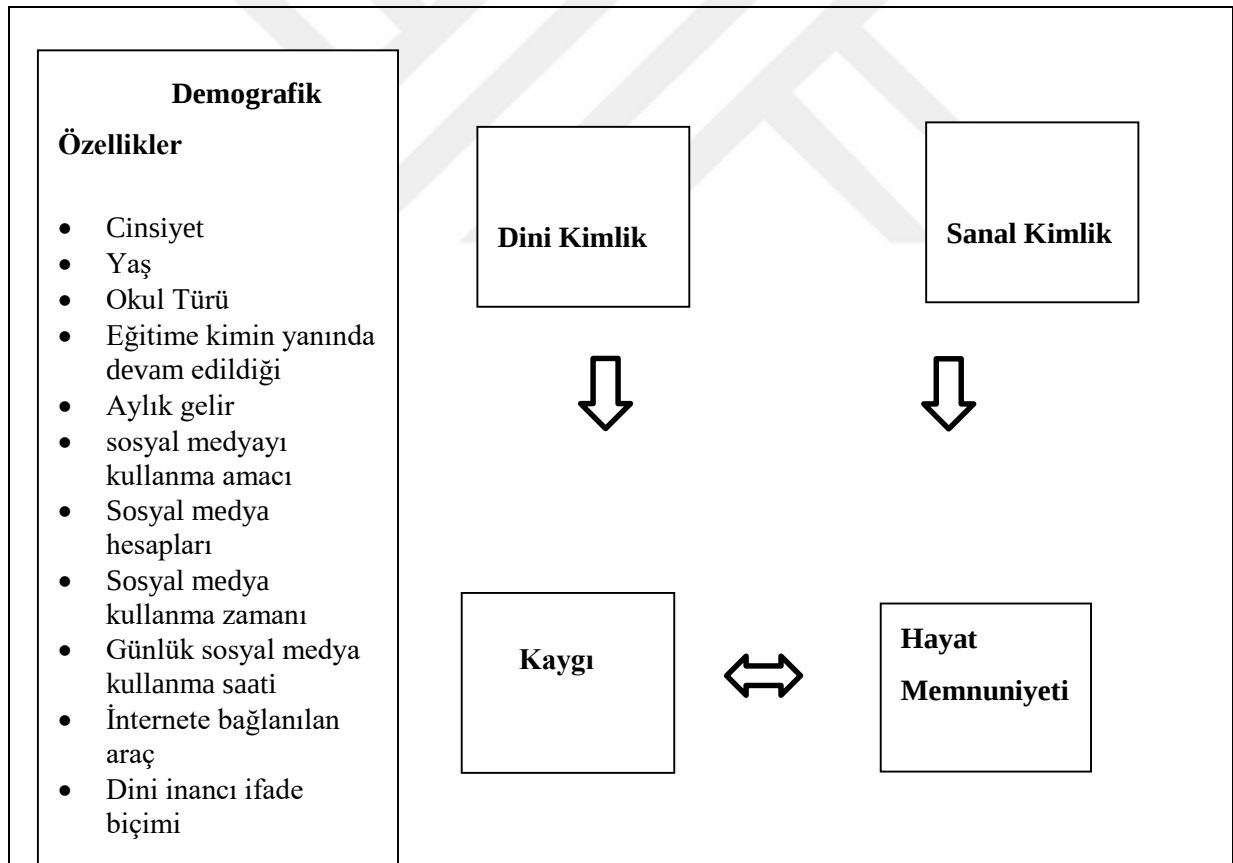
YÖNTEM

1. ARAŞTIRMA MODELİ

Sanal kimlik ve dini kimliğin ergenlerin hayat memnuniyeti ve kaygı düzeylerini yordayıcılığını konu edinen bu çalışmada, ikiden fazla değişken arasındaki ilişki ve etkileşimi araştırması yönünden ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır.

Araştırmada, ilişkisel tarama modeline (survey metodu) uygun olarak, örneklemin dini kimlik düzeyleri, sanal kimlik düzeyleri, hayat memnuniyeti düzeyleri, kaygı düzeyleri ve bu değişkenler arasındaki ilişki ele alınmaktadır. Araştırmanın amacına ve modeline uygun olarak geliştirilen, bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki muhtemel ilişkiler, aşağıda ayrıntılı olarak sunulmuştur.

Şekil 1: Araştırma Modeli

2. ÇALIŞMA GRUBU

Araştırmaya İstanbul'da İmam Hatip Lisesi, Sağlık Meslek Lisesi, Anadolu Lisesi, Temel Lise ve Meslek lisesinde eğitim görmeye devam eden 606 lise öğrencisi katılmıştır. Araştırma grubu basit tesadüfi örnekleme yoluyla seçilmiştir. Örneklemin yaş aralığı (ranj) 14 ile 19 arasındadır. Yaş ortalaması ise 16,5'tir.

3. ARAŞTIRMAYA KATILANLAR VE NİTELİKLERİ

Katılımcıların kişisel bilgi formundaki sorulara verdikleri cevaplara göre oluşturulan ve çalışma grubunun demografik yapısını yansıtan verilere tablo şeklinde aşağıda yer verilmiştir.

Tablo 1:Cinsiyete Göre Dağılım		
Cinsiyet	Sayı (N)	Yüzde (%)
Kadın	303	50
Erkek	303	50
Toplam	606	100

606 kişiden oluşan araştırma grubunun %50 (303) kişi kadınlardan, % 50 (303) kişi ise erkeklerden oluşmaktadır.

Tablo 2: Yaş Durumuna Göre Dağılım				
	Sayı (N)	Min	Max	Ort.
Yaş	606	14	19	16,5

Katılımcıların yaş aralığı (ranj) 14 ile 19 arasında değişmektedir. Araştırma grubunun yaş ortalaması (M) 16,5'dir

Tablo 3: Öğrencilerin Okudukları Lise Türüne Göre Dağılım		
Okunulan Bölüm-Ders Alma	Sayı (N)	Yüzde (%)
İmam Hatip Lisesi Öğrencileri	295	48,7
İmam Hatip Lisesi Dışındaki Öğrenciler	311	51,3
Toplam	606	100

Öğrenciler okudukları lise türüne göre İmam Hatip Lisesinde okuyan öğrenciler ve diğerleri olarak gruplandırılmıştır. Katılımcıların %48,7'si (295 kişi) imam hatip lisesi

öğrencisidir. Katılımcıların %51,3'ünü (311 kişi) ise Anadolu Lisesi, Temel Lise, Sağlık Meslek Lisesi ve Meslek Lisesi öğrencilerinden oluşan diğer grubu oluşturmaktadır.

Tablo 4: Eğitime Kimin Yanında Devam Edildiğine Göre Dağılım		
İkamet	Sayı (N)	Yüzde (%)
Ailesinin Yanında Kalanlar	515	87
Yurt ya da Pansiyonda Kalanlar	89	14,7
Akraba yanında kalanlar	1	0,2
Diğer	1	0,2
Toplam	606	100

Katılımcıların %87'si eğitimlerine ailelerinin yanında devam etmektedir. Katılımcıların %14,7'si yurt veya pansiyonda, %0,2'si akraba yanında, %0,2'si arkadaşlarıyla kalmaktadır.

Tablo 5: Ailenin Aylık Gelir Durumuna Göre Dağılım		
Gelir Düzeyi	Sayı (N)	Yüzde (%)
Düşük	21	3,5
Orta	531	87,6
Yüksek	54	8,9
Toplam	606	100

Katılımcılardan %3,5'i (21 kişi) düşük gelir düzeyine, %87,6'sı (531 kişi) orta gelir düzeyine, %8,9'u (54 kişi) yüksek gelir düzeyine sahiptir.

Tablo 6: Sosyal Medya Kullanım Amacına Göre Dağılım		
Kullanım Amacı	Sayı (N)	Yüzde (%)
Bilgi Edinmek	52	8,6
İletişim	162	26,7
Eğlence	386	63,7
Diğer	6	1
Toplam	606	100

Katılımcılardan %8,6'sı (52 kişi) bilgi edinmek için, %26,7'si (162 kişi) iletişim için, %63,7' si (386 kişi) eğlence için %1'i (6 kişi) ise diğer nedenlerle sosyal medya kullanmaktadır.

Tablo 7:Kullanılan Sosyal Medya Hesabına Göre Dağılım		
Sosyal Medya Hesabı	Sayı (N)	Yüzde (%)
Facebook	110	18,15
İnstagram	498	82,17
Twitter	162	26,73
Youtube	70	11,55
Whats Upp	174	28,71
Diğer	84	13,86
Toplam (*Çoklu yanıt olduğu için (N) sayısı araştırma grubunun hacmini geçmektedir.)		

Katılımcıların %18,15'i (110) kişi facebook, %82,17'si (498 kişi) İnstagram, %26,73'ü (162 kişi) Twitter, %11,55'i (70 kişi) Youtube, %28,71'i (174 kişi) Whats upp, %13,86 (84 kişi) ise diğer sosyal medya hesaplarını kullandıklarını ifade etmişlerdir

Tablo 8:Sosyal Medya Kullanılan Toplam Yıl Sayısına Göre Dağılım		
Yıl Sayısı	Sayı (N)	Yüzde (%)
1	27	4,5
2	52	8,6
3	88	14,5
4	116	19,1
5	124	20,5
6	58	9,6
7	60	9,9
8	29	4,8
9	15	2,5
10	27	4,5
11	3	,5
12	4	,7
14	1	,2
Toplam	606	100

Katılımcılardan %4,5'i (27 kişi) 1 senedir, %8,6'sı (52 kişi) 2 senedir, %14,5'i (88 kişi) 3 senedir, %19,1'i (116 kişi) 4 senedir, %20,5'i (124 kişi) 5 senedir, %9,6'sı (58 kişi) 6 senedir, %9,9'u (60 kişi) 7 senedir, %4,8'i (29 kişi) 8 senedir, %2,5'i (15 kişi) 9 senedir, %4,5'i (27 kişi) 10 senedir, %,5'i (3 kişi) 11 senedir, %,7'si (4 kişi) 12 senedir, %,2'si (1 kişi) 14 senedir sosyal medya kullandıklarını ifade etmişlerdir.

Tablo 9: Gün İçinde Sosyal Medyada Geçirilen Süreye Göre Dağılım		
Süre	Sayı (N)	Yüzde (%)
1	176	29,0
2	173	28,5
3	103	17,0
4	45	7,4
5	48	7,9
6	30	5,0
7	6	1,0
8	15	2,5
9	2	,3
10	6	1,0
22	1	,2
Toplam	606	100

Katılımcıların %29'u (176 kişi) günde 1 saat, %28,5'i (173 kişi) 2 saat, %17'si (103 kişi) 3 saat, %7,4'ü (45 kişi) 4 saat, %7,9'u (48 kişi) 5 saat, %5'i (30 kişi) 6 saat, %1'i (6 kişi) 7 saat, %2,5'i (15 kişi) 8 saat, %,3'ü (2 kişi) 9 saat, %1'i (6 kişi) 10 saat, %,2'si (1 kişi) 22 saat sosyal medyada vakit geçirdiklerini ifade etmişlerdir.

Tablo 10: İnternete Bağlanılan Araca Göre Dağılım		
	Sayı (N)	Yüzde (%)
Cep Telefonu	596	98,3
Laptop	6	1,0
Tablet	2	,3
Masaüstü Bilgisayar	2	,3
Toplam	606	100

Katılımcıların %98,3'ü (596 kişi) cep telefonu ile, %1'i (6 kişi) laptop ile, %,3'ü (2 kişi) Tablet ile, %,3'ü (2 kişi) masaüstü bilgisayar ile internete bağlandıklarını ifade etmişlerdir.

Tablo 11: Dini İnancını İfade Etme Şekline Göre Dağılım		
İfade Biçimi	Sayı (N)	Yüzde (%)
Kesinlikle inanıyorum	477	78,7
Bazı şüphelerim olmasına rağmen Allah’a inandığımı hissediyorum	97	16,1
İnanmıyorum	23	3,8
Diğer	1	,2
Toplam	606	100

Katılımcıların %78,7’si (477 kişi) ‘kesinlikle inanıyorum’ seçeneğini işaretlerken %16,1’i (97 kişi) ‘bazı şüphelerim olmasına rağmen Allah’a inandığımı hissediyorum’ seçeneğini, %3,8’i (23 kişi) inanmıyorum seçeneğini, %,2’si (1 kişi) ise diğer seçeneğini işaretlemiştir.

4.VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Araştırmanın amaçlarına uygun olarak veri toplama amacıyla anket tekniği kullanılmıştır. Ankette, katılımcıların demografik özelliklerini tespiti yönelik kişisel bilgi formu ve tutumlarını ölçmeye yönelik ölçekler kullanılmıştır. Anket formunda yer alan ve ekte (bkz. Ek-1, Ek-2, Ek-3, Ek-4, Ek-5) sunulan ölçeklerle ilgili açıklamalara aşağıda yer verilmiştir.

1. Kişisel Bilgi Formu
2. Dini Kimlik Ölçeği
3. Hayat Memnuniyeti Ölçeği
4. Kaygı Ölçeği
5. Sanal Kimlik Ölçeği

4.1.Kişisel Bilgi Formu

Katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin verilerin toplanmasında araştırmacı tarafından geliştirilen ve on bir sorudan oluşan kişisel bilgi formundan faydalanılmıştır. Araştırma grubunun cinsiyet, yaş, okul türü, ikamet durumu, ailenin aylık gelir düzeyi, sosyal medyanın hangi amaçla kullanıldığı, kullanılan sosyal medya hesapları, sosyal medyanın ne kadar zamandır kullanıldığı, gün içinde sosyal medyada geçirilen saat sayısı, internete hangi araçla bağlanıldığı ve dini inancı ifade etme şekli gibi bilgiler bu form ile toplanmıştır.

4.2. Dini Kimlik Ölçeği

Dini Kimlik Ölçeği “bireyin dinini kimlik algısıyla ne kadar ilişkilendirdiğini” içeren ifadelerden oluşmaktadır. Katılımcıların Dini Kimlik düzeylerini ölçmek için Matthew Zagumny tarafından geliştirilmiş, Zagumny ve Ayten(2015) tarafından psikometrik analizleri Avrupa Psikoloji Kongresinde sunulmuş olan Dini Kimlik Ölçeği (*Religious Identity Index*) kullanılmıştır.

Dini kimlik ölçeği, “bireyin dinini kim olduğuyla ne kadar ilişkilendirdiği, dinini hangi oranda kimliğinin bir parçası yaptığı, bir dine bağlı olmayı kendilik algısıyla ne kadar ilişkilendirdiğine” dair ifadelerden oluşmaktadır. Ölçeğin psikometri değerleri şu şekildedir: Kaiser-Mayer-Olkin (KMO) değeri (,770), , Bartlett's Test of Sphericity değeri ($\chi^2=250.005$; $p=000$). Ölçek tek boyuttan oluşmaktadır ve varyans açıklayıcılık oranı %50.2'dir. Ölçeğin güvenirliğini gösteren Cronbach Alfa değeri $\alpha=.665$ 'tir. Ölçek 1'den 8'e kadar oluşan kesinlikle katılıyorum ile kesinlikle katılmıyorum arasında değişen 8'li likert şeklindedir. Ölçekte 5 madde olduğu düşünülürse alınabilecek en düşük değer 5, en yüksek değer ise 40 olmaktadır (Ayten, 2015, s.100).

4.3. Hayat Memnuniyeti Ölçeği

Katılımcıların hayat memnuniyeti düzeylerini ölçmek için Diener, Emmons, Larsen ve Griffin (1985) tarafından geliştirilen Hayat Memnuniyeti Ölçeği (*The Satisfaction With Life Scale*) kullanılmıştır. İngilizceden tercime edilmiş olan ölçeğe uzmanlarla yapılan görüşmeler çerçevesinde son şekli verilmiştir. Ölçek hayatından memnun olmayı içeren beş ifadeden oluşur: ‘Pek çok yönüyle idealimdeki hayatı yaşıyorum’, ‘Hayat şartlarım mükemmeldir’, ‘Hayatımdan memnunum’, ‘Şimdiye kadar hayatta istediğim çoğu şeyi elde ettim’, ‘Dünyaya yeniden gelseydim hayatımda neredeyse hiçbir değişiklik yapmazdım’. Bireylerden ‘bana hiç uygun değil’ ve ‘bana çok uygun’ arasında kendilerine en uygun olan seçeneği seçmeleri istenmiştir.

Ölçeğin psikometri değerleri şu şekildedir: Kaiser-Mayer-Olkin (KMO) değeri (,81), Bartlett's Test of Sphericity ($\chi^2=323,367$; $p=000$). Ölçek tek boyuttan oluşmaktadır ve varyans açıklayıcılık oranı %64'tür. Ölçeğin güvenirliğini analiz etmek için yapılan iç tutarlılık analizi sonrasında ölçeğin iç tutarlılık sayısını gösteren Cronbach Alpha değeri

$\alpha=.85$ 'tir. Ölçekteki seçenekler 1 'bana çok uygun' ve 7 'bana hiç uygun değil' arasında 7'li bir parametre'den oluşmaktadır. Ortalama 7'ye yaklaştıkça hayat memnuniyeti artmakta, 1'e yaklaştıkça ise hayat memnuniyeti düşmektedir (Ayten, 2012).

4.4. Kaygı Ölçeği

Katılımcıların kaygı düzeylerini ölçmek amacıyla Spitzer, Kroenke, Williams & Lowe (2006) tarafından geliştirilen Genelleştirilmiş Kaygı Bozukluğu Ölçeği (Generalized Anxiety) kullanılmıştır. Araştırmaya katılanlar genelleştirilmiş kaygı bozukluğunun 7 semptomunun (örneğin gergin, endişeli ya da aşırı hassas hissetme) onları geçen iki hafta rahatsız etme boyutunu, 0=hiç ve 3=neredeyse her gün arasında değişen 4 puanlık bir ölçekte değerlendirdi. Bu ölçekte daha yüksek puanlar daha yüksek kaygı bozukluğunun varlığını ifade etmektedir.

4.5.Sanal Kimlik Ölçeği

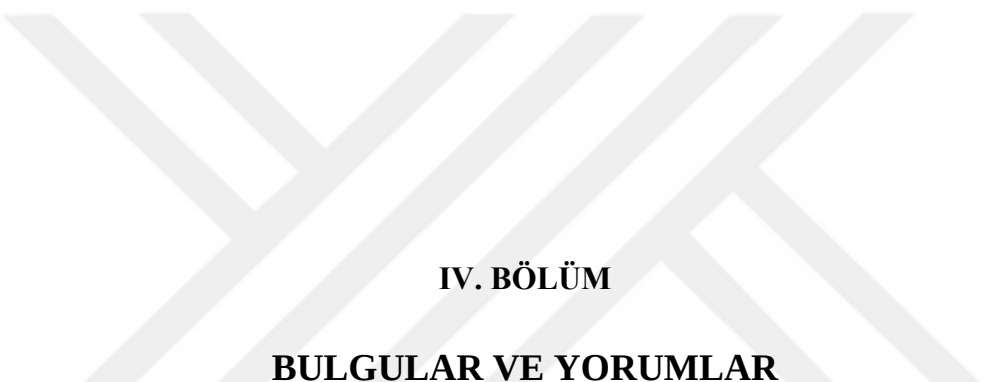
Katılımcıların Sanal Kimlik düzeylerini ölçmek için Kardaş'ın (2017) geliştirdiği ve geçerlik-güvenilirliğini test ettiği Sanal Kimlik ölçeği kullanılmıştır. Ölçeğin Kardaş tarafından ulaşılan psikometri değerleri şu şekildedir: Kaiser-Mayer-Olkin (KMO) değeri (.93)'tür. KMO değeri 1'e yaklaştıkça mükemmelliği artmaktadır. Bu da bize sonucun mükemmel olduğunu gösterir. Bartlett's Test of Sphericity değeri (8552,466; $p=0$). Ölçek Sanal Aidiyet, Sanal Cüretkarlık, Sanal Beğenirlik, Sanal Sosyal Duyarlılık, Sanal Kaçinganlılık olmak üzere beş alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçeğin güvenilirliğini test etmek için Kardaş tarafından yapılan iç-tutarlılık analizi sonrasında ölçeğin genelini ve alt boyutların iç tutarlılık katsayısını gösteren Cronbach Alpha değerleri şu şekildeydi: ölçek genel $\alpha=.961$; sanal aidiyet boyutu (fak-1) $\alpha=.902$; sanal cüretkarlık boyutu (fak-2) $\alpha=.799$; sanal beğenirlik boyutu (fak-3) $\alpha=.851$; sanal sosyal duyarlılık boyutu (fak-4) $\alpha=.687$; sanal kaçinganlılık boyutu (fak-5) $\alpha=.635$. Bu beş faktörün varyansı açıklama oranı%58,7'dir. Maddelerin cevaplandırılması 5'li derecelendirme tipinde (1= Bana hiç uygun değil, 2= Bana uygun değil, 3= Bana biraz uygun, 4= Bana oldukça uygun, 5= Bana tamamen uygun) yapılmıştır. Bu veriler ölçeğin araştırmada kullanılmasına uygun olduğunu göstermektedir (Kardaş, 217, s.78-89).

5. VERİLERİN TOPLANMASI VE İSTATİKSEL ANALİZİ

Araştırmamız için hazırlanan anket formları 2019 Ekim-Aralık ayları içerisinde elden dağıtılmıştır. Anketlerin dağıtımı için İstanbul içerisindeki İmam Hatip lisesi, Meslek Lisesi, Anadolu Lisesi, Sağlık Meslek Lisesi, temel Lise olmak üzere çeşitli okullara ziyarette bulunularak 606 kişiye anket ulaştırılmıştır. Uygulama esnasına katılımcıların gönüllü olmaları ön planda tutulmuştur ve uygulamanın sağlıklı olması için gerekli açıklamalar yapılmıştır. Anketlerin doldurulması toplamda 10-15 dakika arası sürmüştür. Dini Kimlik ölçeği ile ilgili soruları anlamakta zorluk çektiğini ifade eden öğrenciler olmuştur.

Anket formları toplamda 636 kişiye uygulanmış ancak 30'u özensiz doldurma nedeniyle değerlendirme dışı bırakılarak 606 anket değerlendirmeye alınmıştır. Bilgisayar ortamına aktarılan verilerin analizi SPSS paket programı yardımıyla yapılmıştır.

Farklı iki grup arasındaki ilişkilerin anlamlı olup olmadığı bağımsız grup t-test (independent samples t-test) ile ölçülmüştür. İki'den fazla grupların karşılaştırması için tek yönlü varyans analizi (one way ANOVA) kullanılmıştır. Farkların hangi gruplar arasında olduğunu belirlemede Scheffe testi, uygulanmıştır. İki sürekli değişken arasındaki ilişkinin derecesini belirlemede Pearson korelasyon katsayılarından (Pearson Correlation Coefficients), bağımsız değişkenin bağımlı değişkeni yordama gücünü tespit etmek için de Regresyon analizinden yararlanılmıştır.

IV. BÖLÜM

BULGULAR VE YORUMLAR

BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde dini kimlik, sanal kimlik, hayat memnuniyeti ve kaygı ilişkisini ele alan çalışmanın temel değişkenlerinin demografik değişkenlerle ilişkilerini tespit etmek üzere yapılan istatistiksel analizlere, bulgulara ve yorumlarına yer verilmektedir. Bu araştırmada şu soruya cevap aranmaktadır:

- *Bireyin dini kimlik ve sanal kimlik eğilimi ile hayat memnuniyeti ve kaygı ilişkisi ve bu değişkenlerin cinsiyet, yaş, okul türü, eğitime kimin yanında devam edildiği, ailenin aylık geliri, sosyal medyanın kullanılma amacı, kullanılan sosyal medya hesapları, sosyal medyayı kullanma süresi, sosyal medyada geçirilen vakit, internete bağlanılan araç ve dini inanç ilişkisi nasıldır?”*

Ulaşılan bilgiler açıklayıcı bir şekilde belli bir düzen içerisinde sunulmuştur. Bulguların sunulmasında, araştırmanın modelinde çizilen çerçeve dikkate alınmıştır. Bu başlık altında ilk olarak örneklemin temel değişkenlerde aldıkları aritmetik ortalamalara ait bir profil yer verilecektir. Daha sonra sırasıyla, demografik değişkenler ile dini kimlik, sanal kimlik, hayat memnuniyeti ve kaygı arasındaki ilişkilere dair bulgular verilecektir. Son olarak temel değişkenlerin kendi aralarındaki ilişkilere ve dini kimlik ile sanal kimliğin hayat memnuniyeti ve kaygı düzeylerini yordayıcılığına dair bulgu ve yorumlar sunulacaktır.

1. DİNİ KİMLİK, SANAL KİMLİK, HAYAT MEMNUNİYETİ VE KAYGI EĞİLİMİ GENEL PROFİLİ

Bu bölümde altında katılımcıların, araştırmanın temel değişkenlerinden (dini kimlik, sanal kimlik, kaygı ve hayat memnuniyeti) aldıkları ortalama puanlardan hareketle genel bir profil sunulmaktadır. Bu genel profil sunulurken katılımcıların “*dini kimlik, sanal kimlik, hayat memnuniyeti ve kaygının genel durumu nasıldır?*” sorusuna cevap aranmaktadır. Söz konusu değişkenler ve alt boyutlarına dair genel ortalamalar Grafik 1’de sunulmaktadır.

Tablo 12: Sanal Kimlik, Dini Kimlik, Hayat Memnuniyeti ve Kaygı Genel Profili					
Faktörler	N	Min	Max	M	SD
Sanal Kimlik	605	,00	3,57	1,5519	,755
Dini Kimlik	603	1,00	7,60	4,1662	1,53
Hayat Memnuniyeti	596	1,00	21,00	4,7643	1,37
Kaygı	606	1,00	4,44	2,2836	,585

Tablo'12'de görüldüğü üzere sanal kimlikte (toplam) katılımcılar $M= 1,55$ ortalamaya sahip olmuştur. 1 ile 5 arasında değişen ranj düşünüldüğünde genel olarak katılımcıların çok yüksek bir sanal kimlik seviyesine sahip olmadığı görülmektedir.

Araştırma bulgularına göre, en düşük puanın 1, en yüksek puanın ise 8 olduğu dini kimlik ölçeğinin parametreleri üzerinden, katılımcıların dini kimlikte aldıkları ortalamının $M= 4,16$ olduğu gözlenmiştir. Buradan hareketle katılımcıların dini kimlik düzeylerinin oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Dini kimlik ortalamasının bu kadar yüksek çıkmasını örneklem grubumuzun yarısının imam hatip liselerinden oluşması ile açıklayabiliriz. Ayrıca ergenlik dönemindeki bireylerde din-kimlik bütünleşmesinin daha yüksek olması da bir diğer etken olarak zikredilebilir.

1 ile 7 arasında değişen bir parametreye sahip olan hayat memnuniyeti ortalaması ise $M=4,76$ çıkmıştır. Bu da bize örneklem grubumuzun hayat memnuniyetinin yüksek olduğunu göstermektedir. Ergenlerde hayat memnuniyetinin yüksek olmasını henüz çocukluk döneminden yeni çıkmış sorumluluk sahibi olmayan bireyler olmalarıyla açıklayabiliriz.

Kaygı düzeyi ise 1 ile 4 arasında puanlanmış ve $M=2,28$ olarak bulunmuştur. Bu sonuçtan yola çıkarak kaygı düzeyinin çok düşük olduğunu söyleyebiliriz. Tagay ve diğerlerinin (2018, s.267) 369 lise öğrencisi üzerinde yaptığı araştırma sonucunda da kaygı düzeyinin ergenlerde düşük olduğu görülmüştür.

2. DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLER, SANAL KİMLİK, DİNİ KİMLİK, HAYAT MEMNUNİYETİ VE KAYGI ile İLGİLİ BULGULAR

Bu bölümde örneklem grubunun sanal kimlik, dini kimlik, hayat memnuniyeti ve kaygı düzeyleri ile cinsiyet, yaş gibi demografik değişkenler arasındaki ilişkilere dair bulguların analizlerine yer verilecektir. Ayrıca araştırma ile ilgili hipotezler bu bölümde test edilecektir. Bulgular sunulurken bağımsız değişken olan demografik özelliklerin bağımlı değişkenler (dini kimlik, sanal kimlik, hayat memnuniyeti, kaygı) ile anlamlı bir ilişkiye sahip olup olmadığı araştırılmaktadır. Değişkenler arasındaki ilişkileri incelemek için bağımsız grup t-testi (independent samples t-test) ve tek yönlü varyans analizi (One-way ANOVA) uygulanmıştır. Elde edilen veriler tablo halinde sunulmuştur.

2.1. Dini Kimlik, Sanal Kimlik, Hayat Memnuniyeti, Kaygı ve Cinsiyet

2.1.1. Dini Kimlik ve Cinsiyet

Cinsiyet ve dini hayat ilişkisi ile ilgili birçok araştırma yapılmış ve farklı sonuçlara ulaşılmıştır. Yapılan çalışmalar genel olarak kadınların erkeklere göre daha dindar olduğunu göstermektedir (Davie, 2005, s.86; ; Akşit ve diğerleri, 2012, 292; Ayten. 2015, s.105; Baynal, 2015, s.213, Köftegöl, 2018, s.154; Ahmed, 2019, s.75; Kımtır, 2008, s.192, Gürsu, 2011, s.170; Aydın, 2019, s.45; Yapıcı, 2007, s.60-61; Yanmış ve Kahraman, 2013, s.135; Cırhinlioğlu ve Ok, 2011, s.135; Ayten, 2010, s. 138). Buna rağmen erkeklerin kadınlardan daha dindar olduğunu gösteren çalışmalar da mevcuttur (Sevindik, 2015. s.76; Mehmedoğlu, 2004, s.133; Uysal, 1995, s.268; Yıldız, 2006, s.166; Turan, 2009, s.144). Bazı çalışmalarda ise kadınlar ve erkekler arasında dindarlık bakımından bir farklılık bulunamamıştır (Kavun, 2017, s.96; Uysal, 1995, s.268; Ayten, 2004, s.84; Akdoğan, 2002, s.126; Göcen, 2012,s.153; Acat, 2019, s.51; Çakır, 2015, s.69; Demir, 2017, s.55; Uysal, 1996, s.122; Oluğ, 2011, s.65; Öztürk, 2017, s.51; Yıldız-Türker, 2018, s.80; Yapıcı, 2006, s.87; Ayten, 2010, s.138).

Bu araştırmada da “*cinsiyet değişkeni ergenlerde dini kimlik farklılığına yol açar mı?*” sorusuna cevap aranmıştır. Literatürde yaygın olarak rastlanan bulgulardan hareketle kadınların erkeklerden daha dindar olacağı öngörülmüştür. Bu iki değişken arasında bağımsız grup t-test (independent samples t-test) yapılmış ve analiz sonuçları tablo halinde aşağıda sunulmuştur.

Tablo 13:Dini Kimlik Bakımından Kızlar ve Erkekler Arasındaki Farklar (t-test)						
Dini Kimlik (Genel)	Cinsiyet	N	M	SD	T	P
	Erkek	296	4,69	1,53	1,21	,225
	Kadın	300	4,83			

Tablo 13'e bakıldığında erkeklerin dini kimlik ortalaması (M)=4,69, kızların ortalaması ise (M)=4,83 bulunmuştur. Kız öğrencilerin dini kimlik ortalaması erkeklere kıyasla daha yüksek olmasına rağmen gruplar arasında istatistiki olarak anlamlı bir fark bulunamamıştır ($p>0,05$). Bu bulgular, dini kimlikte “*Kadınların dini kimlik eğilimi erkeklerin dini kimlik eğiliminden yüksektir*” hipotezini desteklememektedir. Ergenlik döneminin dini sorgulama ve gözden geçirme dönemi olduğunu düşünürsek, çalışmamızın yalnızca ergenlik dönemi lise öğrencilerini kapsamı nedeniyle kızlar ve erkeklerin yakın dini eğilimler gösterdiklerini ve benzer din-kimlik etkileşimi yaşadıklarını söyleyebiliriz.

2.1.2. Sanal Kimlik ve Cinsiyet

Sanal kimlik değişen dünya şartları ve gelişen teknoloji ile beraber hemen her bireyin kimliğinin ayrılmaz bir parçası olmuştur. Günümüzde her yaştan insan sosyal medyayı bir şekilde kullanmakta ve bir sanal kimlik oluşturmaktadır. Bireylerin çevrimiçi/online ortamda oluşturdukları bu kimlik türü çeşitli disiplinlerin araştırma konusu olmuştur. Bu çalışmaların pek çoğunda cinsiyet demografik değişken olarak ele alınmış ve sanal kimlik kullanımında bir etkisi olup olmadığı incelenmiştir. Literatüre bakıldığı zaman bu alanda yapılan çalışmaların çoğunluğu erkeklerin sanal kimlik düzeyinin kızlarınkine göre daha yüksek olduğunu göstermektedir (Yüksek ve Yılmaz, 2016, s.1037; Mayda ve diğerleri, 2015; s.12; Özgen, 2016, s.52; Çoban, 2013, s.72; Şişman Eren, 2014, s.235; Koçer, 2012, s.81; Çiftçi, 2018, s.427; Günay ve diğerleri, 2018, s.85; Çelik ve diğerleri, 2017, s.378; Balcı ve Koçak, 2017, s.41; Özşarı ve Batdal Karaduman, 2016, s.387; Cao ve Sun, 2006, s.279; Günüş,2009, s. 76; Genç, 2011,s37; Acat, 2019, s.55). Bununla beraber kızların sanal kimlik düzeyleri erkeklerinkine göre daha yüksek çıktığı araştırmalar da mevcuttur (Özdemir, 2019, s.66; Okumuş, 2018, s.43; Gürültü, 2016, s.133; Show ve Black, 2008, s.353-365; Yayman. 2019, s.64; Erdem Aydın, 2016, s.384). Bazı çalışmalarda ise kızların ve erkeklerin sanal kimlik düzeyleri arasında bir farklılık bulunamamıştır (Taş, Eker ve Anlı, 2014,s.47; Leung, 2004,

s.341; Engin, 2015, s.57; Kim, 2006, s.188; Yılmazsoy ve Kahraman, 2017, s.14; Çağatay ve Baz, 2018, s.285).

Bu araştırmada literatürde yaygın olarak rastlanan bulgulardan hareketle erkeklerin sanal kimlik oranının kızlara göre daha yüksek olacağı öngörülmüştür. Bu doğrultuda “*kızlar ile erkekler arasında sanal kimlik bakımından anlamlı bir farklılık var mıdır?*” sorusuna cevap aranmıştır. Bu soruya cevap vermek için yapılan t-test analizinin sonuçları aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 14: Sanal Kimlik Bakımından Kızlar ve Erkekler Arasındaki Farklar (t-test)						
Sanal Kimlik (Genel)	Cinsiyet	N	M	SD	T	P
	Erkek	303	2,35	,53	2,90	,004
	Kadın	303	2,21			

Tablo- 14’de görüldüğü üzere sanal kimlik toplamında erkeklerin ortalaması (M)=2,35 kızların ortalaması ise (M)=2,21’dir. Yapılan t-test sonucunda cinsiyet ve sanal kimlik bakımından erkekler lehine anlamlı bir fark ($p<0,05$) tespit edilmiştir. Bu hipotez “*erkeklerin sanal kimlik düzeyleri kızlarınkine göre anlamlı derecede yüksektir*” hipotezini desteklemekte ve literatürdeki bulgulara uygunluk sağlamaktadır. Sanal kimliğin büyük bir parçası olan online oyunlara erkeklerin büyük ilgi duyması bu farklılığın en önemli sebeplerinden olabilir. Bununla beraber kızlar bir araya geldiklerinde birbirleriyle vakit geçirirken erkekler bir araya geldiğinde online ortamlarda daha fazla vakit geçirmektedir. Erkeklerin internet kafelere daha rahat gidebilmeleri de kızlardan daha yüksek sanal kimlik düzeyine sahip olmalarını açıklamaktadır.

2.1.3. Hayat Memnuniyeti ve Cinsiyet

Son dönemlerde birçok çalışmaya konu olan hayat memnuniyetinin kadınlarda erkeklerden daha yüksek olduğunu literatürdeki çalışmalar bize göstermektedir (Patel, Ramgoon ve Paruk, 2009, s.26; Yılmaz Çıtır, 2016, s.50; Ayten ve diğerleri, 2015, s.290; Tuzgöl Dost, 2007, s.138; Ayten, 2015, s.106; Neto, 1993, s.132; Ayten, 2012, s.116; Yıldırım, 2017, s.51). bununla birlikte erkeklerin hayat memnuniyetinin daha yüksek olduğu

az sayıda çalışma mevcuttur (Batan, 2016, s.116; Feim Gahi, 2016, s.13). Çalışmaların büyük bir bölümünde ise hayat memnuniyeti bakımından cinsiyetler arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır (Aydın, 2019. s.47; Rukiye Sağır, 2019, s.44; Kiraz ve Özcan, 2017, s.95; Baydar, 2016, s.51; Karadayı, 2018, s.58; Mustafeyeva, 2013, s.180; Acat, 2019, s.57; Yazıcı, 2015, s.64).

Ergenler üzerine yapılan bu araştırmada da cinsiyetin hayat memnuniyetine etkisi araştırılmış ve kızların erkek öğrencilere göre hayat memnuniyeti ölçeğinden daha yüksek puan alacakları varsayılmıştır. Bu doğrultuda “*kızlar ile erkekler arasında hayat memnuniyeti bakımından bir farklılık var mıdır?*” sorusuna cevap aranmıştır. Gerekli hipotezi test etmek için yapılan t-test analiz sonuçları tablo halinde aşağıda sunulmuştur.

Tablo 15: Hayat Memnuniyeti Bakımından Kızlar ve Erkekler Arasındaki Farklar (t-test)						
Hayat Memnuniyeti	Cinsiyet	N	M	SD	T	p
	Erkek	301	4,17	1,53	,158	,875
	Kadın	302	4,15			

Tablo-15 incelendiğinde kızların hayat memnuniyet puanlarının ($M=4,15$) erkeklerin puanlarından ($M=4,17$) çok farklı olmadığı görülmektedir. T-test analizine göre de cinsiyet ve hayat memnuniyeti arasında anlamlı bir ilişki görülmemektedir ($p>0,05$). Elde edilen veriler “*Kızların hayat memnuniyet düzeyleri erkeklere göre anlamlı derecede yüksektir*” hipotezini desteklememektedir. Çalışmanın ergenlik dönemindeki lise öğrencilerini kapsadığı düşünüldüğü zaman ergenlik döneminin belirgin özellikleri olan dini şüphe, meslek seçimi, belirsizlik, üniversite sınavı gibi etkenler nedeniyle cinsiyetler arasında belirgin bir farklılık oluşmadığını söyleyebiliriz.

2.1.4. Kaygı ve Cinsiyet

Özellikle ergenlik dönemi kaygının yoğun olarak yaşandığı bir dönemdir. Literatürdeki çalışmalar da genel olarak üniversite ve lise öğrencilerinin kaygı düzeylerini ölçmeye yönelik yapılmıştır. Çalışmaların çoğunluğunda kızların kaygı düzeyi erkeklerinkine göre yüksek bulunmuştur (Aktan, 2018, s.48; Kaçan Softa ve diğerleri, 2015, s. 1486; Sümer ve Anafarta Şendağ, 2009, s.93; Deveci, Çalmaz ve Açık, 2012, s.194; Tayfun ve Korkmaz,

2016, s.554; Dursun ve Aytaç, 2009, s.80; Erözkan, 2004, s.25; Çakmak ve Hevedanlı, 2005, s.120). Bazı çalışmalarda ise erkeklerin kaygı düzeyi kızlarınkine göre daha yüksek çıkmıştır (Demirsu, 2018, s.50; Sübaşı, 1995, s.12). Bazı çalışmalarda ise kızların ve erkeklerin kaygı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Leary ve Kowalskiye göre (1995) kaygı ile ilgili birbirinden farklı sonuçlar çıkması doğaldır. Kadınlar ve erkekler farklı sosyal yeteneklerle donatılmıştır ve kaygı durumları toplumdan aldıkları tepkilere göre oluşmaktadır.

Literatürde ulaşılan yaygın sonuçlardan hareketle kızların erkeklerden daha yüksek kaygı düzeyine sahip olacağı öngörülmüştür. Kaygı ve cinsiyet arasındaki ilişkiyi incelediği bu bölümde “*kızlar ve erkekler arasında kaygı bakımından anlamlı bir farklılık var mıdır?*” sorusuna cevap aranmaktadır. Bu soruya cevap vermek için yapılan t-test analizinin sonuçları aşağıda tablo halinde verilmiştir.

Tablo 16: Dindarlık Bakımından Kızlar ve Erkekler Arasındaki Farklar (t-test)						
	Cinsiyet	N	M	SD	T	P
Kaygı	Erkek	303	1,33	,70	7,352	,000
	Kadın	302	1,76			

Tablo-16 incelendiğinde kızların kaygı puanlarının ($M=1,76$) erkeklerin puanlarının ise ($M=1,33$) olduğu görülmektedir. T-test analizine göre de cinsiyet ve kaygı arasında oldukça anlamlı bir ilişki görülmektedir. ($p<0,05$). Elde edilen veriler “*Kızların kaygı düzeyleri erkeklere göre anlamlı derecede yüksektir*” hipotezini desteklemektedir. Elde edilen sonuç literatürle de uygunluk göstermektedir.

2.2. Dini Kimlik, Sanal Kimlik, Hayat Memnuniyeti, Kaygı ve Okul Türü

2.2.1. Dini Kimlik ve Okul Türü

Çalışmamızda Dini Kimlik etkisi ana değişken olarak kullanıldığı için dini eğitim alma bakımından okul türü önem taşımaktadır. Araştırma örnekleminde bulunan liselerden İHL lisesinde okuyan öğrenciler diğerlerine göre daha yoğun dini eğitim almaktadır. Bu nedenle bu eğitim farklılığının Dini Kimlik ve diğer değişkenler üzerinde etkisi olup olmadığı incelenmiştir.

Literatürdeki çalışmalar da imam hatip lisesinde okuyan öğrencilerin diğer lise türlerinde okuyan öğrencilere göre dini kimlik puanlarının daha yüksek olduğunu bize göstermektedir (Acat, 2019, s.60; Bilge, 2013, s.79; Sağır, 2019, s.46; Kavun, 2016, s.122; Şahin, 2005, s.192; Kula, 2001, s.152; Onay, 2004, s.127; Tokat, 2012, s.96-97; Çapar, 2008,s.91; Mehmedoğlu, 2004, s.133, Alıcıküşu, 2013, s.40; Gürsu, 2011, s.174; Çevik-Demir, 2013, s.89). Hasankahyaoğlu'nun (2008, s.73) çalışmasında ise imam hatip liseleri açıköğretim öğrencilerinden daha düşük dindarlık puanları alırken Fen lisesi öğrencilerinden daha yüksek dindarlık puanları almışlardır. Çoban (2013, s.108) çalışmasında dindarlık ve okul türü arasında anlamlı bir ilişki bulamamıştır. Üniversite öğrencileri üzerinde yapılan çalışmalarda ilahiyat fakültesi öğrencileri diğer fakültelerdeki öğrencilerden daha yüksek dindarlık puanları almışlardır (Ayten, 2004, s.83; Kimter, 2008, s.185; Hasankahyaoğlu, 2008, s.74; Erdoğan, 2014, s.128; Yıldız, 2006, s.178; Seyhan, 2013, s.140; Hayta, 2002, s.137; Kaya, 1998, s.119; Yağcı, 2014, s.92; Yapıcı, 2006, s.90)

Bu amaçla “*Katılımcıların dini düzeyleri ile eğitim gördükleri okul türü arasında ilişki var mıdır?*” sorusuna cevap aranmıştır. İmam Hatip Lisesinde okuyan öğrencilerin diğer liselerde okuyan öğrencilere göre daha yüksek dini kimlik puanlarına sahip oldukları öngörülmüştür. Yapılan t-test Analizi bulguları tablo halinde aşağıda verilmiştir.

Tablo 17: Dini Kimlik Bakımından Kızlar ve Erkekler Arasındaki Farklar (t-test)						
Dini Kimlik	Okul Türü	N	M	SD	T	P
	İHL	295	5,10	1,37	6,08	,000
	Diğer	301	4,43	1,30		

Tablo 17 incelendiğinde İmam Hatip lisesinde okuyanların puanlarının ($M=1,37$), diğer liselerde okuyanların puanlarının ise ($M=1,30$) olduğu görülmektedir. T-test analizine göre okul türü ve dini kimlik arasında İmam Hatip Liseleri lehine anlamlı bir farklılık vardır ($p<0,05$). Elde edilen veriler “*İmam Hatip liselerinde eğitim gören öğrencilerin dini kimlik düzeyleri diğer liselerde okuyan öğrencilerin dini kimlik düzeylerine göre daha yüksektir*” hipotezini desteklemektedir. İmam hatip liselerinde eğitim gören öğrenciler hem küçük yaştan itibaren dini eğitim almalarına imkan tanıyacak muhafazakar ailelerde yetişmiş hem de lise

öğrenimleri boyunca yoğun bir dini eğitim almışlardır. Bu nedenle gruplar arasında anlamlı bir farklılığın oluşması beklenen bir sonuçtur.

2.2.2. Sanal Kimlik ve Okul Türü

Literatürde okul türü ve sanal kimlik arasındaki ilişkiyi belirlemeye yönelik az sayıda çalışma bulunmaktadır. Taş, Eker ve Anlı'nın (2014, s.48) lise öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmanın sonuçlarına göre okul türü ve sanal kimlik arasında anlamlı düzeyde bir ilişki vardır. İmam Hatip Liselerinde okuyan öğrencilerin sanal kimlik düzeyleri diğer liselerde okuyan öğrencilere göre daha yüksektir. Özgen'in (2016, s.52) çeşitli bölümlerde okuyan üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı araştırmaya göre sanal kimlik düzeyi ile okul türü arasında anlamlı düzeyde bir ilişki vardır. İlahiyat Fakültesinde öğrenim gören öğrencilerin sanal kimlik düzeyleri diğer bölümlerde okuyan öğrencilere göre daha düşüktür. Acat'ın (2019, s.63) lise öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmada okul türü ve sanal kimlik düzeyleri arasında anlamlı düzeyde bir farklılık vardır. İmam Hatip Lisesi öğrencileri sosyal bilimler ve fen liselerine göre daha düşük, özel temel liseler ile spor liselerine göre ise daha yüksek puan almışlardır. (Derin ve Bilge, 2016, s.44; Genç, 2011, s.38) ise çalışmalarında okul türü ile sanal kimlik arasında anlamlı bir ilişki bulmamışlardır. Şahin ve diğerleri (2013; s. 154) okul türü ve sanal kimlik arasında anlamlı düzeyde bir farklılık bulmuşlardır. Buna göre Meslek Liselerinde okuyan öğrenciler diğer liselerde okuyan öğrencilere göre daha fazla sanal kimlik puanına sahiptir.

Sanal kimlik ve Okul Türü arasındaki ilişkinin incelendiği bu bölümde “Okul türü ve sanal kimlik arasında nasıl bir ilişki vardır” sorusuna cevap aranmaktadır. Okul türü ve sanal kimlik arasında anlamlı bir ilişki olmadığı öngörülmüştür. Yapılan t-test analizi sonuçları aşağıda tablo olarak verilmiştir.

Tablo 18: Sanal Kimlik Bakımından Kızlar ve Erkekler Arasındaki Farklar (t-test)						
Sanal Kimlik	Okul Türü	N	M	SD	T	P
	İHL	295	2,25	,55	1,29	,196
	Diğer	311	2,32	,60		

Tablo 18 incelendiğinde İmam Hatip Lisesinde okuyan öğrencilerin Sanal Kimlik puanlarının ($M=2,25$) diğer liselerde okuyan öğrencilerin ise sanal kimlik puanlarının ($M=2,32$) olduğu görülmektedir. T-test analizi sonuçlarına göre okul türü ile sanal kimlik puanları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır($p>0,05$). “*Sanal kimlik ve okul türü arasında anlamlı bir farklılık yoktur*” hipotezimiz desteklenmiştir.

Okul türü ve sanal kimlik düzeyi arasında anlamlı bir fark olmayışını çalışmamıza katılan öğrencilerin yaş grubunun 14-18 yaş arasında ve üniversite sınavı döneminde olmaları sebebiyle birbirine benzer eğilimler göstermeleri ile açıklayabiliriz.

2.2.3. Hayat Memnuniyeti ve Okul Türü

Ergenlik dönemi bireylerin kendilerini fark ettiği ve hayatı sorguladıkları bir dönem olarak hayat memnuniyeti düzeyini de etkilemektedir. Bu bağlamda eğitim görülen lise türünün hayat memnuniyetine etkisi olup olmadığı çeşitli çalışmalara konu olmuştur. Acat (2019, s.65) okul türü ve hayat memnuniyeti arasında İmam Hatip Lisesi öğrencileri lehine anlamlı bir farklılık bulmuştur. İmam hatip lisesinde okuyan öğrenciler diğer liselerdeki öğrencilere göre daha yüksek hayat memnuniyeti puanları almışlardır. Sağır (2019, s.50) Anadolu Lisesi, Meslek Lisesi ve İmam Hatip Lisesi öğrencileri üzerinde yaptığı araştırmasında okul türü ve hayat memnuniyeti arasında istatistiki açıdan anlamlı bir farklılık bulamamıştır. Ayten ve Gashi (2015, s.198) ilahiyat öğrencileri ve ilahiyat dışı bölüm okuyan öğrenciler arasında yaptıkları çalışmada hayat memnuniyeti ve okul türü arasında anlamlı bir ilişki bulamamıştır. Kalfa (2017, s.46) aynı şekilde okul türü ve hayat memnuniyeti arasında bir ilişki bulamamıştır. Yılmaz-Çıtır (2016, s.61) İmam Hatip Liseleri, Meslek Liseleri, Anadolu Liseleri, Fen Liseleri öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmada hayat memnuniyeti açısından istatistiki bakımdan anlamlı bir farklılık bulamamıştır. Mayda ve dğr. (2015, s.11) farklı fakülteler arasında hayat memnuniyeti bakımından anlamlı bir farklılık bulamamıştır. Gönenç (2019, s.75) ergenlerin psikolojik iyi oluş düzeyi üzerine yaptığı çalışmada İmam Hatip Lisesinde okuyan öğrencilerin Anadolu ve Meslek Lisesinde okuyan öğrencilere göre daha yüksek psikolojik iyi oluş puanlarına sahip olduğu sonucuna ulaşmıştır. Sezer ve Turgut (2019, s.1473) ergenlerin yaşam doyumlarının okudukları okul türüne göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı sonucuna ulaşmışlardır. Buna göre İmam Hatip Lisesinde eğitim gören öğrencilerin yaşam doyumu düzeyleri Anadolu Liselerinde ve Mesleki

ve Teknik Liselerinde eğitim gören öğrencilerin yaşam doyumu düzeylerinden anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır. Mallı (2018, s. 38) İmam Hatip Öğrencilerinin öznel iyi oluş düzeylerinin Meslek Lisesi, Düz Lise, Güzel Sanatlar Lisesi ve Spor Lisesi öğrencilerine göre anlamlı derecede yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Literatürdeki çalışmalar İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin diğer lise türlerinde eğitim gören öğrencilere göre hayat memnuniyeti düzeylerinin daha yüksek olduğunu bize göstermektedir.

Bu bölümde “*hayat memnuniyeti ve okul türü arasında nasıl bir ilişki vardır?*” sorusuna cevap aranmaktadır. İmam Hatip Lisesinde eğitim gören öğrencilerin diğer liselerde eğitim gören öğrencilere göre daha yüksek hayat memnuniyeti düzeylerine sahip oldukları öngörülmüştür. Yapılan t-test analizi sonuçları aşağıda tablo halinde verilmiştir.

Tablo 19: Hayat Memnuniyeti Bakımından Kızlar ve Erkekler Arasındaki Farklar (t-test)						
Hayat Memnuniyeti	Okul Türü	N	M	SD	T	P
	İHL	295	4,16	1,60	0,43	,965
	Diğer	308	4,16	1,47		

Tablo 19 incelendiğinde İmam Hatip Lisesinde okuyan öğrencilerin hayat memnuniyeti puanlarının ($M=4,16$) diğer liselerde okuyan öğrencilerinin hayat memnuniyeti puanlarının ($M=4,16$) olduğu görülmektedir. T-test analizi sonuçlarına göre okul türü ile hayat memnuniyeti arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır ($p>0,05$). Elde ettiğimiz veriler “*İmam Hatip Lisesinde eğitim gören öğrenciler diğer liselerde eğitim gören öğrencilere göre daha yüksek hayat memnuniyeti puanlarına sahiptir*” hipotezini desteklememektedir. Son dönemlerde İmam Hatip Liselerinde öğrenim gören öğrencilerin bir kısmı ailelerinin yönlendirmesi ile bu tercihi yapmakta ve okudukları okulu sahiplenmemektedir. Verilerin literatürdeki bulgulardan farklılık göstermesini bu durumun imam hatip öğrencileri lehine olan farklılığı ortadan kaldırması ile açıklayabiliriz.

2.2.4. Kaygı ve Okul Türü

Ergenlik dönemi kaygının yüksek olduğu bir dönem olarak bilinmektedir. Bu bölümde “*okul türü ile kaygı düzeyi arasında nasıl bir ilişki vardır?*” sorusuna cevap aranacaktır. İmam Hatip Lisesinde okuyan ergenlerin diğer liselerde okuyan ergenlere göre daha düşük kaygı puanlarına sahip oldukları öngörülmüştür. Yapılan t-test analizi sonuçları aşağıda tablo halinde verilmiştir.

Tablo 20: Kaygı Bakımından Kızlar ve Erkekler Arasındaki Farklar (t-test)						
Kaygı	Okul Türü	N	M	SD	T	P
	İHL	295	1,47	,73	2,57	0,10
	Diğer	308	1,62	,76		

Tablo 20 incelendiğinde İmam Hatip Lisesinde okuyan öğrencilerin Kaygı puanlarının ($M=1,47$) diğer liselerde okuyan öğrencilerin kaygı puanlarının ise ($M=1,62$) olduğu görülmektedir. T-test analizi sonuçlarına göre okul türü ve kaygı arasında anlamlı bir farklılık yoktur ($p>0,05$). Elde ettiğimiz veriler “*İmam Hatip Lisesinde öğrenim gören öğrenciler diğer liselerde öğrenim gören öğrencilerden daha düşük kaygı puanlarına sahiptir*” hipotezini desteklememektedir.

Literatürde okul türü ve kaygı ilişkisini ele alan çalışma bulunmamaktadır. Bu nedenle elde ettiğimiz verileri karşılaştırma imkanı yoktur. Fakat genel olarak tüm okul türlerinde öğrenim gören öğrencilerin sınav kaygısı ile ilgili çalışmalar mevcuttur. Örneğin Ünal ve diğerleri (2017, s.66) İstanbul’da öğrenim gören 154 öğrenci üzerinde yaptıkları çalışmalarında öğrencilerin genelinde orta veya yüksek sınav kaygısı saptamışlardır. Bu dönemde ergenler çevrelerinden gelen beklentiler, gelecek endişesi ve ergenliğin getirdiği diğer çatışmalarla beraber oldukça kaygılı bir süreç geçirmektedir.

2.3. Dini Kimlik, Sanal Kimlik, Hayat Memnuniyeti, Kaygı ve İkamet

Özellikle ergenlik dönemindeki bireylerin kimin yanında ve hangi ortamda ikamet ettikleri hayatlarını büyük oranda etkilemektedir. Bu etki çoğunlukla gelecekteki hayatlarına yansımaktadır. Bu çalışmada ise ergenlerin aile yanında ve yurt veya pansiyonda kalmalarının

dini kimlik, sanal kimlik, hayat memnuniyeti ve kaygı düzeylerini nasıl etkilediği incelenmektedir.

2.3.1.Dini Kimlik ve İkamet

Dini kimlik ailede dini anlamda bir kontrol mekanizması bulunması veya dini eğitim veren yurtlarda veya pansiyonlarda kalma gibi durumları göz önünde bulundurursak ikamet durumu ile oldukça bağlantılı bir değişkendir. Bu bölümde “*dini kimlik ve ikamet durumu arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?*” sorusuna cevap aranmıştır. Ailesinin yanında ikamet eden öğrencilerin daha yüksek dini kimlik puanlarına sahip olacağı öngörülmüştür. Analiz sonuçları aşağıda tablo halinde verilmiştir.

Tablo 21:İkamet Durumuna Göre Dini Kimlik Eğilimi (t-test)						
Dini Kimlik	İkamet	N	M	SD	T	P
	Aile	505	4,72	1,42	1,69	0,01
	Yurt	89	4,99	1,08		

Tablo 21’de görüldüğü üzere ailelerinin yanında ikamet edenlerin dini kimlik puanları ($M=4,72$), yurt veya pansiyonda ikamet edenlerin dini kimlik puanları ise ($4,99$)’dur. T-test analizi sonuçlarına göre ikamet durumu ve dini kimlik arasında anlamlı bir fark yoktur. ($p<0,05$). Yurt veya pansiyonda kalanların dini kimlikleri ailelerinin yanında kalanlara göre daha yüksektir. “*Ailesinin yanında ikamet eden öğrencilerin dini kimlik puanları yurttan veya pansiyonda kalan öğrencilerin dini kimlik puanlarından daha yüksektir*” hipotezi desteklenmemiştir.

Literatüre baktığımız zaman Acat’ın (2019, s.66) çeşitli liselerde, eğitim gören ergenler üzerinde yaptığı çalışmasında aile yanında kalmak veya yurttan kalmak ergenlerin dindarlık durumlarında anlamlı bir farklılık oluşturmamıştır. Fakat İbadet-bilgi alt boyutunda yurttan kalanlar lehine anlamlı bir farklılık vardır. Bu da kısmen bizim ulaştığımız sonucu desteklemektedir. Sağır (2019, s.s.51) ikamet durumunun dindarlık üzerinde bir etkisi olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Çetin (2010, s.70) aynı şekilde ikamet ile dindarlık arasında anlamlı bir ilişki bulamamıştır.

Yurtta veya pansiyonda kalan öğrencilerin dindarlık puanlarının daha yüksek çıkmasını ailelerinin yanından erken yaşta ayrılmalarıyla beraber kimlik sorununu daha erken ele almaları ile açıklayabiliriz. Ailenin yanından erken yaşta ayrılan ergen diğerlerine göre üzerine birçok sorumluluk almış, erken yaşta birçok sorunla baş etmek ve kendi ihtiyaçlarını karşılayabilecek yeterliliğe ulaşmak zorunda kalmıştır. Bu nedenle bağlanma duygusunu din ile karşılama, Allah’la iletişim kurma, Allah’tan yardım isteme, Allah’a sığınma gibi ihtiyaçları yurtta veya pansiyonda kalan öğrencileri daha fazla dine yöneltmiştir.

2.3.2. Sanal Kimlik ve İkamet

Sanal kimlik ve ikamet arasındaki bağlantı internete erişim, yurt veya evde kontrol eden bir otoritenin olup olmaması, yurt veya pansiyonda uygulanan kurallarının internette geçirilen süreyi etkilemesi gibi açılardan incelenebilir. Mayda ve diğerleri (2015, s.9) çalışmasında öğrenci yurdunda kalan ergenlerin büyük çoğunluğunda sanal kimlik düzeyi yüksek çıkmıştır. Bununla beraber ikamet durumu internet bağımlılığında anlamlı bir farklılığa yol açmamıştır. Acat (2019, s.69) yurt veya pansiyonda kalan öğrenciler ile ailesiyle kalan öğrenciler arasında sanal kimlik bakımından farklılık yoktur. Balcı ve Gülnar (2009, s.16) ikamet şekline göre sanal kimlik durumunda bir farklılık bulamamıştır.

Bu bölümde “*sanal kimlik ve ikamet durumu arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?*” sorusuna cevap aranmıştır. Sanal kimlik ve ikamet durumu arasında anlamlı bir ilişki olmadığı öngörülmüştür. Analiz sonuçları aşağıda tablo halinde verilmiştir.

Tablo 22: Sanal Kimlik Bakımından Kızlar ve Erkekler Arasındaki Farklar (t-test)						
Sanal Kimlik	İkamet	N	M	SD	T	P
	Aile	515	2,27	,59	,386	,700
	Yurt	89	2,30	,51		

Tablo 22’de görüldüğü üzere ailelerinin yanında ikamet edenlerin sanal kimlik puanları ($M=2,27$), yurt veya pansiyonda kalanların sanal kimlik puanları ise ($M=2,30$)’dur. Ailelerinin yanında kalan öğrenciler ile yurt veya pansiyonda kalan öğrenciler arasında sanal kimlik bakımından anlamlı bir farklılık yoktur ($p>0,05$). Elde ettiğimiz veriler “*sanal kimlik*

ve ikamet durumu arasında anlamlı bir ilişki yoktur” hipotezini desteklemektedir. Günümüzde hemen her evde internet bağlantısı bulunması, aynı şekilde yurtlarda ve pansiyonlarda internet bulunması ve tüm öğrencilerin cep telefonu ile internete erişim imkanı bulması sebebiyle ikamet sanal kimlik düzeyinde bir farklılığa yol açmamıştır.

2.3.3. Hayat Memnuniyeti ve İkamet

Bireylerin hayatlarını geçirdikleri ortam ve beraber yaşadıkları insanlar psikolojik durumlarına etki etmektedir. Bu bölümde “*hayat memnuniyeti ve ikamet durumu arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?*” sorusuna cevap aranmıştır. Ailesiyle beraber ikamet eden öğrencilerin hayat memnuniyeti puanlarının daha yüksek olacağı öngörülmüştür. Analiz sonuçları aşağıda tablo halinde verilmiştir.

Tablo 23: Hayat Memnuniyeti Bakımından Kızlar ve Erkekler Arasındaki Farklar (t-test)						
Hayat Memnuniyeti	İkamet	N	M	SD	T	P
	Aile	512	4,17	1,52	,248	,805
	Yurt	89	4,12	1,60		

Tablo 23’te görüldüğü üzere ailelerinin yanında ikamet eden öğrencilerin hayat memnuniyeti düzeyleri ($M=4,17$), yurt veya pansiyonda ikamet edenlerin hayat memnuniyeti düzeyleri ise ($M=4,12$)’dir. Yani ailesinin yanında kalanlar ile yurt veya pansiyonda ikamet edenler arasında hayat memnuniyeti bakımından anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. ($p>0,05$) veriler “*Ailesiyle yaşayan ergenlerin yurt veya pansiyonda kalan öğrencilere göre hayat memnuniyeti daha yüksektir*” hipotezini desteklememektedir. Ailesi ile ikamet eden ergenlerin duygusal ihtiyaçlarını daha fazla karşılayabilecekleri düşünülerek daha yüksek hayat memnuniyeti puanlarına sahip olabilecekleri öngörülmüştür. Fakat ergenlik döneminde bireylerin ailelerinden çok arkadaşlarıyla vakit geçirmekten hoşlandığını, ayrı bir birey olarak tanınmak istediklerini göz önünde bulundurursak yurt veya pansiyonda ikamet etmenin hayat memnuniyeti düzeyinde anlamlı bir farka neden olmaması beklenen bir durumdur.

Literatüre baktığımızda (Yıldırım, 2017, s.40; Kalfa, 2017, s.50; Sağır, 2019, s.54) ikamet durumu ile hayat memnuniyeti arasında anlamlı bir farklılık bulamamıştır. Bu çalışmalar bizim ulaştığımız sonucu desteklemektedir. Acat’ın (2019, s. 70) çalışmasında ise

ailesi ile yaşayan ergenlerin hayat memnuniyeti düzeyleri yurttta veya pansiyonda kalanlara göre anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır.

2.3.4.Kaygı ve İkamet

Bireylerin ikamet durumları ve ikamet ettikleri şartlar kaygı durumlarına da doğrudan etki etmektedir. Literatürdeki çalışmalar (Özyürek ve Demiray, 2010, s.252, Aktan, 2018, s.50) yurttta veya ailenin yanında kalmanın kaygı puanlarında anlamlı bir farklılık oluşturduğunu göstermektedir. Buna göre yurttta kalanların veya ailesiyle yaşamayanların kaygı puanları ailesiyle yaşayan ergenlere göre daha yüksektir. Literatürdeki bulgulardan hareketle yurttta veya pansiyonda kalan öğrencilerin kaygı puanlarının ailesiyle yaşayanlardan daha yüksek olacağı öngörülmüştür. Bu bölümde “*kaygı ve ikamet durumu arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?*” sorusuna cevap aranmıştır. Analiz sonuçları aşağıda tablo halinde verilmiştir.

Tablo 24: Kaygı Bakımından Kızlar ve Erkekler Arasındaki Farklar (t-test)						
Kaygı	İkamet	N	M	SD	T	P
	Aile	514	1,53	,76	1,222	,222
	Yurt	89	1,64	,72		

Tablo 24’te görüldüğü üzere ailelerinin yanında ikamet eden öğrencilerin kaygı düzeyleri ($M=1,53$), yurt veya pansiyonda ikamet edenlerin kaygı düzeyi ise ($M=1,64$)’tür. Ailelerinin yanında ikamet eden öğrenciler ile yurt veya pansiyonda ikamet eden öğrenciler arasında kaygı bakımından anlamlı bir farklılık bulunamamıştır ($p>0,05$). Elde ettiğimiz veriler “*yurttta veya pansiyonda kalan öğrencilerin kaygı puanları ailesiyle birlikte kalan ergenlere göre daha yüksektir*” hipotezini desteklememektedir. Ünal ve dğr (2017, s.65) lise öğrencilerinin sınav kaygısını ölçtükleri çalışmada ailenin yanında veya aileden ayrı kalmanın sınav kaygısına bir etkisi olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Bu sonuç kısmen bizim ulaştığımız bulguları desteklemektedir.

2.4. Dini Kimlik, Sanal Kimlik, Hayat Memnuniyeti, Kaygı ve Aylık Gelir

Bireylerin ekonomik gelirleri hayatlarının birçok alanına etki etmektedir. Bireyin ekonomik durumu dünyaya geldiği andan itibaren doğduğu çevreyi, çevresindeki insanların özelliklerini, sahip olacağı kültürel ortamı, eğitim durumunu ve daha birçok önemli durumu etkilemektedir. Bu nedenle bireyin hayatını inceleyen her bilim dalı gibi din psikolojisi çalışmalarında da ekonomik durumun bireyin hayatına etkileri ile ilgili birçok çalışma yapılmıştır. Bu bölümde ailelerin sahip olduğu ekonomik gelir düzeyinin ergenlerin dini kimlik, sanal kimlik, hayat memnuniyeti ve kaygı düzeyleri üzerindeki etkisi incelenmiştir.

2.4.1. Dini Kimlik ve Aylık Gelir

Literatürdeki çalışmaların çoğunluğunda dini kimlik ve aylık gelir arasında istatistiki açıdan anlamlı bir fark olmadığı sonucuna ulaşılmıştır (Hasankahyaoglu, 2008, s.77; Şahin, 1999, s.114; Özcan, 2007, s.65; Acat, 2019,s.71; Çoban, 2013, s.91; Bilge, 2013, s.79; Yoğurcu, 2009, s.119; Kavun, 2006, s.100; Öztürk, 2017, s.55; Altun, 2015, s.83;Yağcı, 2014, s.97; Sağır, 2019, s.55; Şengül, 2007, s.140; Oluğ, 2011, s.54; Yılmaz-Çıtır,2016; s.56). Ekonomik düzey yükseldikçe dini kimlik düzeyinin düştüğünü ortaya koyan çalışmalar da mevcuttur (Ayten, 2004, s.88; Köktaş, 1993, s.214; Çapar, 2008, s.79).

Bu bölümde “*Katılımcıların aylık gelirleri ile dini kimlik düzeyleri arasında nasıl bir ilişki vardır?*” sorusuna cevap aranmaktadır. Dini kimlik ile aylık gelir arasında anlamlı bir ilişki olmadığı varsayılmıştır. Yapılan Tek Faktörlü Varyans Analizi (One- Way ANOVA) bulguları tablo halinde aşağıda verilmektedir.

Tablo 25:Aylık Gelire Göre Dini Kimlik Eğilimi (ANOVA)							
Dini Kimlik	Aylık Gelir	N	M	SD	F	P	Farklar
	a) Yüksek	53	4,46	1,141	,507	,602	--
	b) Orta	522	4,77	1,411			
	c) Düşük	21	4,77	1,010			

Tablo 25’te görülmüş olduğu üzere ekonomik gelir düzeyi yüksek olanların dini kimlik ortalaması ($M=4,46$), orta düzeyde ekonomik gelire sahip olanların dini kimlik ortalaması ($M=4,47$), düşük düzeyde ekonomik gelire sahip olanların dini kimlik ortalaması ise ($M=4,77$)’dir. Bulgulara göre farklı ekonomik düzeye sahip bireylerin dini kimlik

düzeylerinde istatistiki olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır ($p>0,05$). Elde edilen veriler “*dini kimlik ile aylık gelir arasında anlamlı bir ilişki yoktur*” hipotezini doğrulamaktadır. Literatürdeki çalışmalarda ulaştığımız sonucu desteklemektedir.

2.4.2. Sanal Kimlik ve Aylık Gelir

Sanal kimlik günümüzde hemen her bireyin sahip olduğu bir kimlik türüdür. Aylık gelir ve sanal kimlik günümüzde sanal kimliklerin gelir amacı için kullanılması ile de beraber yoğun bir ilişki içine girmiştir. Literatürü incelediğimizde sanal kimlik ile aylık gelir arasında anlamlı düzeyde ilişki bulunduğunu, yüksek aylık gelirin yüksek sanal kimlik puanına neden olduğunu gösteren çalışmalar bulunmaktadır (Balcı ve Gülnar, 2009, s.17; Kayri ve Günüş, 2016, s.175; Erginsoy Osmanoglu, 2019, s.53; Yüksel ve Yılmaz, 2016, s.1036). Çoğunluk ise çalışmalarında aylık gelir ile sanal kimlik arasında anlamlı bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşmıştır (Acat, 2019, s.74; Durak-Batıgün ve Hasta, 2010, s.218; Günay ve diğerleri, 2018, s.85; Mayda ve diğerleri, 2015, s.9; Işık, 2007, s.196; Çelik ve diğerleri, 2017; s.378; Genç, 2011, s.38; Esen ve Siyez, 2011, 132).

Literatürde çoğunluğun ulaştığı sonuçlardan yola çıkarak ekonomik durumun sanal kimlik açısından anlamlı bir farklılığa yol açmayacağı öngörülmüştür. Bu bölümde “*Katılımcıların aylık gelirleri ile sanal kimlik düzeyleri arasında nasıl bir ilişki vardır?*” sorusuna cevap aranmaktadır. Yapılan Tek Faktörlü Varyans Analizi (One- Way ANOVA) bulguları tablo halinde aşağıda verilmektedir.

Tablo 26: Aylık Gelire Göre Sanal Kimlik Eğilimi (ANOVA-Scheffe)							
	Aylık Gelir	N	M	SD	F	P	Farklar
Sanal Kimlik	a) Yüksek	54	2,34	,672	,525	,592	-
	b) Orta	531	2,27	,571			
	c) Düşük	21	2,36	,691			

Tablo 26’da görüldüğü üzere gelir düzeyi yüksek olan öğrencilerin sanal kimlik düzeyi ($M=2,34$), gelir düzeyi orta derecede olan öğrencilerin sanal kimlik ortalaması ($M=2,27$), gelir düzeyi düşük olan öğrencilerin ise ($M=2,36$)’dır. Bu verilere göre farklı gelir düzeyine sahip öğrencilerin sanal kimlik düzeylerinde istatistiki olarak bir anlamlılık

bulunamamıştır ($p>0,05$). Elde ettiğimiz veriler aylık gelir sanal kimlik bakımından anlamlı bir farklılığa yol açmaz hipotezini desteklemektedir.

Günümüzde yüksek veya düşük aylık gelire sahip olsun hemen herkes teknolojik aletleri etkin bir şekilde kullanmaktadır. Ayrıca internet ulaşımı çok cüzi miktarlarla sağlanabilmektedir. Bunun yanında internet kullanımı bir bakıma zaruret haline gelmiştir. Sosyal ortamların birçoğunda bireylere internet imkanı sunulmaktadır. Tüm bu etkenler internet kullanımında ekonomik farklılıkları önemsiz kılmaktadır. Literatürdeki çoğunluk ve bizim ulaştığımız sonuçta bu çıkarımları desteklemektedir.

2.4.3. Hayat Memnuniyeti ve Aylık Gelir

Bireylerin ekonomik durumları hayat şartlarını doğrudan etkilediği için hayat memnuniyeti durumlarıyla da etkileşim halindedir. Literatürdeki çalışmalar aylık gelir düzeyi yükseldikçe hayat memnuniyetinin de yükseldiğini, (Yıldırım, 2017, s.41; Yılmaz-Çıtır, 2016, s.58; Batan, 2016, s.144, Sağır, 2019, s.59, Dost, 2007, s.138; Özel, 2015, s.62) aylık gelir düştükçe hayat memnuniyetinin azaldığını göstermektedir (Acat, 2019, s.75; Güler ve Emeç, 2006, s.136).

“Katılımcıların aylık gelirleri ile hayat memnuniyeti düzeyleri arasında nasıl bir ilişki vardır?” sorusuna cevap aranmaktadır. Aylık gelir yükseldikçe hayat memnuniyeti düzeyinin de yükseleceği öngörülmüştür. Yapılan Tek Faktörlü Varyans Analizi (One- Way ANOVA) bulguları tablo halinde aşağıda verilmektedir.

Tablo 27: Aylık Gelire Göre Hayat Memnuniyeti Eğilimi (ANOVA-Scheffe)							
	Aylık Gelir	N	M	SD	F	P	Farklar
Hayat Memnuniyeti	a) Yüksek	53	5,00	1,357	19,728	,000	a-b b-c a-c
	b) Orta	528	4,14	1,504			
	c) Düşük	21	2,61	1,458			

Tablo 27’de görüldüğü üzere gelir düzeyi yüksek olan öğrencilerin hayat memnuniyeti düzeyi ($M=5,00$), gelir düzeyi orta derece olan öğrencilerin hayat memnuniyeti düzeyi ($M=4,14$), gelir düzeyi düşük olan öğrencilerin ise hayat memnuniyeti düzeyi ($M=2,61$)’dir. Bu verilere göre farklı gelir düzeyine sahip öğrencilerin hayat memnuniyeti

geliri yüksek olanların lehine anlamlı çıkmıştır ($p<0,05$). Yani gelir düzeyi yüksek olan öğrencilerin hayat memnuniyeti düzeyleri daha yüksektir. Bu veriler “*Aylık gelir düzeyi yüksek olan ergenlerin hayat memnuniyeti puanları da yüksektir*” hipotezini desteklemektedir.

Ailelerin aylık gelirleri ergenlerin giydikleri kıyafetleri, girdikleri sosyal ortamları, kullandıkları cep telefonlarını, aldıkları eğitimi ve daha hayatlarındaki pek çok şeyi etkilemektedir. Ayrıca bu dönemdeki bireyler kendilerini ve hayat şartlarını çevrelerindeki kişilerle kıyaslama eğilimine sahiptir. O nedenle aylık geliri yüksek olan ailelerin çocukları daha refah içinde yaşamakta ve bunun doğal bir sonucu olarak daha yüksek hayat memnuniyeti puanlarına sahip olmaktadır.

2.4.4. Kaygı ve Aylık Gelir

Aylık gelir bireylerin bulundukları sosyal ortamları, kültürel aktiviteleri, bir arada bulunacakları insanları ve daha birçok faktörü etkilemektedir. Bu nedenle bireylerin kaygı düzeyleri ile ilişkilidir. Literatürde aylık gelirin kaygı durumu üzerinde anlamlı bir fark oluşturmadığını ortaya koyan birçok çalışma mevcuttur (Alisinaoğlu ve Ulutaş, 2003, s.69; Sübaşı, 2012, s.9; Aral ve Figen-Başar, 1998, s.9; Çakmak-Hevedanlı, 2005, s.123; Ceylan ve dğr, 2016, s.10; Aynacı, 2018, s.42). Dursun ve Karagün’ün (2012, s.102) öğretmen adayları üzerinde yaptığı çalışmasında kaygı puanı gelir farkına göre anlamlı bir farklılık göstermemiştir. Bazı çalışmalarda ise aylık geliri düşük olanların daha yüksek kaygı düzeyine sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Yıldırım ve Doğru-Aslan, 2008, s.19; Özdel ve dğr, 2002, s.159; Deveci ve dğr, 2012, s.194; Kaya ve Varol, 2004, s.47; Akgün ve dğr, 2007, s.294).

“*Katılımcıların aylık gelirleri ile kaygı düzeyleri arasında nasıl bir ilişki vardır?*” sorusuna cevap aranmaktadır. Aylık gelirin kaygı durumuna etki etmeyeceği öngörülmüştür. Yapılan Tek Faktörlü Varyans Analizi (One- Way ANOVA) bulguları tablo halinde aşağıda verilmektedir.

Tablo 28:Aylık Gelire Göre Kaygı Eğilimi (ANOVA-Scheffe)							
Kaygı	Aylık Gelir	N	M	SD	F	P	Farklar
	a) Yüksek	53	1,53	,772	1,477	,229	--
	b) Orta	531	1,54	,746			
	c) Düşük	21	1,82	,891			

Tablo 28’de görüldüğü üzere ekonomik durumu yüksek olan öğrencilerin kaygı düzeyleri ($M=1,53$), ekonomik durumu orta derece olan öğrencilerin kaygı düzeyi ($M=1,54$), ekonomik durumu düşük olan öğrencilerin ise kaygı düzeyleri ise ($M=1,82$)’dir. Ekonomik durumu birbirinden farklı olan öğrencilerin kaygı düzeylerinde istatistiki açıdan bir farklılık bulunamamıştır ($p>0,05$). Veriler “*Aylık gelir kaygı durumunda bir farklılığa neden olmaz*” hipotezini desteklemektedir. Ulaştığımız sonuç literatürdeki çalışmalarla da aynı doğrultudadır.

Aylık gelir ile kaygı durumu arasında anlamlı bir ilişki çıkmamış olmasını çalışmamızın ergen bireyler üzerinde yapılması ile açıklayabiliriz. Bu dönemdeki ergenlerin kaygı nedeni genel olarak geçim sıkıntısı değil üniversite sınavı, gelecek kaygısı gibi durumlardan kaynaklanmaktadır. Birçok aile geçim sıkıntısı çekse bile bu sıkıntı çocuklara büyük oranda yansımamaktadır. Bu nedenle aylık gelir ile ergenlerin kaygı düzeyi arasında ilişki olmadığını söyleyebiliriz.

2.5. Dini Kimlik, Sanal Kimlik, Hayat Memnuniyeti, Kaygı ve Sosyal Medya Kullanım Amacı

İnternet hayatımıza çok çeşitli alanlarda hakim olmuştur. Günlük hayatımızda kimi zaman bilgi edinmek için, kimi zaman çevremizle iletişim kurmak için, kimi zaman alışveriş için, kimi zaman eğlence için çeşitli amaçlarla interneti kullanırız. İnterneti kullandığımız bir diğer alan da sosyal medyadır. Çeşitli amaçlarla kullandığımız sosyal medya hayatımızı birçok noktada etkilemektedir. Bu bölümde sosyal medya kullanım amacının ergenlerin dini kimlik, sanal kimlik, hayat memnuniyeti ve kaygı durumları ile ilişkisi incelenmiştir.

2.5.1. Dini Kimlik ve Sosyal Medya Kullanım Amacı

“*Katılımcıların sosyal medya kullanım amacı ile dini kimlik düzeyleri düzeyleri arasında nasıl bir ilişki vardır?*” sorusuna cevap aranmaktadır. Sosyal medya kullanım amacı ile dini kimlik arasında anlamlı bir ilişki olmadığı öngörülmüştür. Yapılan Tek Faktörlü Varyans Analizi (One- Way ANOVA) bulguları tablo halinde aşağıda verilmektedir.

Tablo 29:Sosyal Medya Kullanım Amacına Göre Dini Kimlik Eğilimi (ANOVA-Scheffe)							
Dini Kimlik	Sosyal Medya Kullanım Amacı	N	M	SD	F	P	Farklar
	a) Bilgi	51	4,81	1,210	,171	,916	-
	b) İletişim	159	4,78	1,214			
	c) Eğlence	380	4,74	1,465			

Tablo 29’da görüldüğü üzere sosyal medyayı bilgi edinmek amacıyla kullanan ergenlerin dini kimlik puanları ($M=4,81$), sosyal medyayı iletişim amacıyla kullanan ergenlerin dini kimlik puanları ($M=4,78$), sosyal medyayı eğlence amacıyla kullanan ergenlerin dini kimlik puanları ($M=4,74$) olarak bulunmuştur. Sosyal medyayı farklı amaçlarla kullanan ergenler arasında dini kimlik bakımından istatistiki açıdan anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. ($p>0,05$) elde edilen veriler “*dini kimlik ile sosyal medya kullanım amacı arasında istatistiki açıdan anlamlı bir farklılık yoktur*” hipotezini desteklemektedir.

2.5.2. Sanal Kimlik ve Sosyal Medya Kullanım Amacı

Bireyler internet üzerinden oluşturdukları sanal kimliklerini arkadaşlarıyla iletişim kurabilmek, eğlenmek, oyun oynamak, bilgi edinmek, sosyal kültürel faaliyetlere katılmak gibi çeşitli nedenlerle kullanmaktadır. Ulusal (2019, s.95) Ankara’da eğitim gören 505 lise öğrencisi ile yaptığı çalışmasında interneti oyun ve eğlence için kullanan öğrencilerin en yüksek sanal kimlik puanlarına, interneti bilgi edinmek için kullanan öğrencilerin ise en düşük sanal kimlik puanlarına sahip olduğu sonucuna ulaşmıştır. Alan ve Yazıcı (2016, s113) sanal kimliği en yüksek olan öğrencilerin interneti en çok sosyal paylaşım sitelerine ve sohbet sitelerine girmek için kullanan öğrenciler olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Şahin (2014, s.43) ergenlik dönemindeki öğrenciler üzerinde yaptığı araştırmasında en yüksek sanal kimlik puanını interneti oyun ve eğlence için kullanan öğrencilerin aldığını ortaya koymuştur. Çiftçi (2018, s.430) üniversite öğrencilerinin en çok bilgi edinmek amacıyla internet kullandığı sonucuna ulaşmıştır. Uzun ve diğerleri (2016, s.146) ergenlerin interneti en çok oyun, eğlence ve sohbet için kullandığını, bilgi edinmek amacıyla ise çok az kullandıklarını söylemiştir. Şişman Eren (2014) ise sosyal medyayı daha uzun süredir kullananların kişilerarası iletişim

amacıyla, daha az süredir kullananların ise bilgi edinmek amacıyla kullandığı sonucuna ulaşmıştır.

Bu bölümde “*Katılımcıların sosyal medya kullanım amacı ile sanal kimlik düzeyleri düzeyleri arasında nasıl bir ilişki vardır?*” sorusuna cevap aranmaktadır. Yapılan Tek Faktörlü Varyans Analizi (One- Way ANOVA) bulguları tablo halinde aşağıda verilmektedir.

Tablo 30:Sosyal Medya Kullanım Amacına Göre Sanal Kimlik Eğilimi (ANOVA-Scheffe)							
	Sosyal Medya Kullanım Amacı	N	M	SD	F	P	Farklar
Sanal Kimlik	a) Bilgi	52	2,21	,615	4,689	,003	c-b
	b) İletişim	162	2,18	,495			
	c) Eğlence	383	2,33	,601			

Tablo 30’da görüldüğü üzere sosyal medyayı bilgi edinmek amacıyla kullanan ergenlerin sanal kimlik puanları ($M=2,21$), sosyal medyayı iletişim amaçlı kullanan ergenlerin sanal kimlik puanları ($M=2,18$), sosyal medyayı eğlence amaçlı kullanan ergenlerin sanal kimlik puanları ($M=2,33$)’tür. Bu puanlara göre sanal kimlik sosyal medyayı eğlence amacıyla kullanan ergenlerde daha yüksek çıkmıştır. Yani sosyal medyayı eğlence amacıyla kullanan ergenler lehine anlamlı bir farklılık görülmüştür ($p<0,05$). Bu veriler “*interneti eğlence amacıyla kullanan öğrencilerin sanal kimlik puanları diğerlerine göre daha yüksektir*” hipotezini desteklemektedir. Ulaştığımız sonuç literatürdeki bilgilerle de uygunluk göstermektedir.

İnterneti bilgi ve iletişim amacıyla kullanan öğrenciler eğlence için kullananlara göre daha kontrollü bir kullanım sağlayacağı için eğlence için kullananların daha yüksek sanal kimlik puanlarına sahip olduğunu söyleyebiliriz.

2.5.3. Hayat Memnuniyeti ve Sosyal Medya Kullanım Amacı

“*Katılımcıların sosyal medya kullanım amacı ile hayat memnuniyeti düzeyleri düzeyleri arasında nasıl bir ilişki vardır?*” sorusuna cevap aranmaktadır. Sosyal medya kullanım amacı ve hayat memnuniyeti arasında anlamlı bir ilişki olmadığı öngörülmüştür. Yapılan Tek Faktörlü Varyans Analizi (One- Way ANOVA) bulguları tablo halinde aşağıda verilmektedir.

Tablo 31:Sosyal Medya Kullanım Amacına Göre Hayat Memnuniyeti Eğilimi (ANOVA)							
Hayat Memnuniyeti	Sosyal Medya Kullanım Amacı	N	M	SD	F	P	Farklar
	a) Bilgi	52	4,10	1,552	1,946	,121	--
	b) İletişim	162	4,40	1,566			
	c) Eğlence	383	4,06	1,517			

Tablo 31’de görüldüğü üzere sosyal medyayı bilgi amaçlı kullanan ergenlerin hayat memnuniyeti puanları ($M=4,10$), sosyal medyayı iletişim için kullanan ergenlerin hayat memnuniyeti puanları ($M=4,40$), sosyal medyayı eğlence için kullananların hayat memnuniyeti puanları ($M=4,06$)’tir. Farklı amaçlarla sosyal medya kullanan ergenlerin hayat memnuniyeti puanlarında istatistiki olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır ($p>0,05$). Elde ettiğimiz veriler “sosyal medya kullanım amacı ve hayat memnuniyeti arasında anlamlı bir ilişki yoktur” hipotezini desteklemektedir.

2.5.4. Kaygı ve Sosyal Medya Kullanım Amacı

“Katılımcıların sosyal medya kullanım amacı ile kaygı düzeyleri düzeyleri arasında nasıl bir ilişki vardır?” sorusuna cevap aranmaktadır. Sosyal medyayı bilgi edinmek amacıyla veya iletişim amacıyla kullananların daha kaygılı olduğu öngörülmüştür. Yapılan Tek Faktörlü Varyans Analizi (One- Way ANOVA) bulguları tablo halinde aşağıda verilmektedir.

Tablo 32:Sosyal Medya Kullanım Amacına Göre Kaygı Düzeyi (ANOVA-Scheffe)							
Kaygı	Sosyal Medya Kullanım Amacı	N	M	SD	F	P	Farklar
	a) Bilgi	52	1,23	,694	4,578	,004	c-a b-a
	b) İletişim	162	1,66	,773			
	c) Eğlence	385	1,55	,747			

Tablo 32’de görüldüğü üzere sosyal medyayı bilgi amaçlı kullanan ergenlerin kaygı puanları ($M=1,23$), sosyal medyayı iletişim için kullanan ergenlerin kaygı puanları ($M=1,66$), sosyal medyayı eğlence için kullananların kaygı puanları ($M=1,55$)’tir. İletişim amaçlı sosyal medya kullananların lehine istatistiki açıdan anlamlı bir farklılık vardır ($p<0,05$) Yani interneti iletişim kurmak için kullanan öğrenciler diğerlerine göre daha kaygılıdır. Bu sonuç

“interneti bilgi edinmek ya da iletişim kurmak için kullanan öğrenciler diğerlerine göre daha kaygılıdır” hipotezini kısmen desteklemektedir.

İnterneti yalnız iletişim için kullanan öğrencilerin büyük çoğunluğu üniversite sınavı için sosyal medya kullanımlarını kısıtlamışlardır. Bu öğrencilerin bilgiye ulaşımı da okul ve kaynak kitaplar aracılığıyla olduğu düşünülürse en yüksek kaygı düzeyinin iletişim amacıyla kullananlarda çıkması beklenen bir durumdur.

2.6. Dini Kimlik, Sanal Kimlik, Hayat Memnuniyeti, Kaygı, Sosyal Medya Kullanım Süresi, Sosyal Medya Kullanım Saati ve Yaş İlişkisi

Bu başlık altında, dini kimlik, sanal kimlik, hayat memnuniyeti ve kaygı ile sosyal medya kullanım süresi, sosyal medya kullanım saati ve yaş arasındaki ilişkiler değerlendirilmektedir. Bu bağlamda *“Dini kimlik, sanal kimlik, hayat memnuniyeti, kaygı ile sosyal medya kullanım süresi, sosyal medya kullanım saati ve yaş arasındaki ilişki nasıldır?”* sorusuna cevap aranmaktadır. Sosyal medya kullanılan süre ve saat arttıkça kaygı ve sanal kimliğin artması, hayat memnuniyeti ve dini kimliğin azalması beklenmektedir. Araştırmanın modeline uygun olarak değişkenler arasındaki ilişki *Pearson Korelasyon Katsayılarından (Pearson Correlation Coefficients)* yararlanılmaktadır. Değişkenler arasındaki ilişkiyi gösteren tablo aşağıda sunulmaktadır.

Tablo 33:Dini Kimlik, Sanal Kimlik, Hayat Memnuniyeti, Kaygı, Sosyal Medya Kullanım Süresi, Sosyal Medya Kullanım Saati ve Yaş Arasındaki İlişkiler (Pearson Korelasyon Değerleri)

		Yaş	SM Kullanım Süresi	SM Kullanım Saati	Kaygı	Hayat Memnuniy eti	Dini Kimlik	Sanal Kimlik
Yaş	R	1	,222**	,062	,184**	,114**	,003	-,119**
	P		,000	,128	,000	,005	,949	,003
	N	606	604	605	605	603	596	606
SM Kullanım Süresi	R	,222**	1	-,260**	,160**	-,20	,148*	,057
	P	,000		,000	,000	,618	,000	,159
	N	604	604	604	603	601	594	604
SM Kullanım Saati	R	,062	,260**	1	,111**	-,034	,014	,331**
	P	,128	,000		,006	,410	,741	,000
	N	605	604	605	604	602	595	471
Kaygı	R	,184**	,160**	,111**	1	,313**	-,49	,061
	P	,000	,000	,006		,000	,230	,136
	N	605	603	604	605	603	596	595
Hayat Memnuniyeti	R	,114**	-,020	-,034	-,313**	1	0,61	-,095*
	P	,005	,618	,410	,000		,136	,020
	N	603	601	602	603	603	595	603
Dini Kimlik	R	,003	,148**	-,014	-,049	,061	1	,055
	P	,949	,000	,741	,230	,136		,178
	N	596	594	595	596	595	596	596
Sanal Kimlik	R	-,119**	,057	,145**	,145	-,095*	,055	1
	P	,003	,159	,000	,000	,020	,178	
	N	606	604	605	605	603	596	606

** $p < ,01$ anlamlılık düzeyini göstermektedir.

Tablo 33'teki verilere göre ergenlerin yaşları ile kaygı düzeyleri arasında arasında pozitif bir ilişki vardır, yaş arttıkça kaygı düzeyi de yükselmektedir ($r=0,184$, $p<0,05$). “Yaş ile kaygı arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır” hipotezi desteklenmiştir. Literatürde yaş ile kaygı arasında anlamlı bir ilişki olmadığını gösteren çalışmalar mevcuttur (Deveci ve diğerleri, 2012, s.195; Özyürek ve Demiray, 2010, s.250). Turan Cebeci (2009, s.83) ise yaş ve kaygı arasında istatistiki bir anlamlılık bulmuştur. Yaş arttıkça kaygı düzeyi de artmaktadır. Ergenlerin yaşları ile kaygı düzeyleri arasında pozitif bir ilişki olmakla beraber çalışmamızın yaş grubu 14-

18 yaş grubundaki lise öğrencileri ile sınırlıdır. Lise dönemindeki öğrenciler yaşları yükseldikçe üniversite sınavına yaklaştıkları için yaş arttıkça kaygı düzeyinin artması beklenen bir durumdur.

Ergenlerin yaşları ile sanal kimlik düzeyleri arasında negatif ve anlamlı bir ilişki vardır, yaş yükseldikçe sanal kimlik gösterme eğilimi düşmüştür ($r=-,119$, $p<0,05$). “*Yaş ve sanal kimlik arasında negatif ve anlamlı bir ilişki vardır*” hipotezi doğrulanmıştır. Genel olarak yaş ve sanal kimlik arasında istatistiki bakımdan anlamlı bir farklılık bulunamamıştır (Aslan ve Yazıcı, 2016, s.112; Şahin, 2014, s.41; Çiftçi, 2018, s.428). Taş (2018, s. 36) İstanbulda lise öğrencisi olan 421 öğrenci üzerinde internet bağımlılığı ve psikolojik belirtiler arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmasında yaş ve internet bağımlılığı arasında bir ilişki bulamamıştır. Çalışmamızın sonucunun literatürdeki sonuçlardan farklı olmasının sebebi son lise son sınıf öğrencilerinin sınav nedeniyle sosyal medya hesaplarını kullanmaya ara vermeleri olarak açıklanabilir.

Ergenlerin yaşları ile hayat memnuniyetleri arasında negatif bir ilişki vardır, yaş büyüdükçe hayat memnuniyeti azalmıştır ($r=,114$, $p<0,05$). “*Hayat memnuniyeti ve yaş arasında negatif ve anlamlı bir ilişki vardır*” hipotezi desteklenmiştir. Yaş büyüdükçe çocukluk döneminin geride kalmasıyla daha fazla sorumluluk altına giren ergenlerin hayatı sorgulamaya başlamalarıyla beraber hayat memnuniyeti düzeylerinde düşüş olduğunu söyleyebiliriz. Ayten (2013, s.20) hayat memnuniyeti ve yaş arasında anlamlı bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Ergenlerin yaşları ile dini kimlikleri arasında ise istatistiki bakımdan anlamlı bir farklılık bulunamamıştır ($r=,003$, $p>0,05$). “*Dini kimlik ve yaş arasında istatistiki bakımdan anlamlı bir fark yoktur*” hipotezi desteklenmiştir. Literatürdeki çalışmalar çoğunlukla bizim elde ettiğimiz verileri desteklemektedir (Güven, 2008, s.106; Şengül,2007, s.135; Atalay, 2005, 186; Gürsu, 2011, s.168-169; Yapıcı, 2007, s.257; Ayten, 2015, s.107; Akdoğan, 2004; s.357). Bazı çalışmalarda yaş arttıkça dindarlığın azaldığı bulgulanmıştır (Yapıcı, 2006, s.91; Mehmedoğlu, 2006, s.283). Bazı çalışmalarda ise yaş arttıkça dindarlığın arttığı sonucuna ulaşılmıştır (Aydemir, 2008, s.48). Köktaş, 1993, s.214; Kayıklık, 2003, s.159) Bizim çalışmamızda katılımcıların yaşları birbirine bir fark oluşturmayacak kadar yakındır. Bu nedenle dindarlığın yaşa göre farklılık oluşturmaması beklenen bir sonuçtur.

Ergenlerin yaşları yükseldikçe sosyal medyayı kullanma süresi uzamıştır ($r=,222$, $p<0,05$). “*Ergenlerin yaşları ile sosyal medya kullanım süresi arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır*” hipotezi doğrulanmıştır. Şahin (2014, s.42) Ergenlerin yaşları ile sosyal medyayı kullanma saati arasında istatistiki bakımdan anlamlı bir ilişki bulamamıştır. ($r=,062$, $p>0,05$). “*Ergenlerin yaşları ile sosyal medya kullanım saati arasında negatif bir ilişki vardır*” hipotezi

doğrulanmamıştır. Mayda ve diğerleri (2015, s.11) internet bağımlılığında en büyük risk grubunun 12-18 yaş arası ergenler olduğunu söylemiştir. . Araştırma grubumuz 14-18 yaş arası ergenlerden oluştuğu için yaş arttıkça sosyal medya kullanım yılının artması beklenen bir sonuçtur.

Tablo 33'e göre ergenlerin sosyal medyayı kullanma süresi ile kaygı düzeyleri arasında pozitif bir ilişki vardır, sosyal medyayı kullanma süresi arttıkça kaygı düzeyleri de artmıştır ($r=,160, p<0,05$). "*Sosyal medya kullanma süresi ile kaygı arasında pozitif bir ilişki vardır*" hipotezi desteklenmiştir. Aktan (2018, s.40) sosyal medya kullanımının artmasıyla beraber sosyal kaygının da arttığını söylemiştir.

Ergenlerin sosyal medyayı kullanma süresi ile dini kimlik düzeyleri arasında pozitif ilişki bulunmaktadır, sosyal medya kullanım süresi arttıkça dini kimlik düzeyi de artmıştır ($r=,148, p<0,05$). "*Sosyal medya kullanım süresi ile dini kimlik arasında anlamlı bir ilişki yoktur*" hipotezimiz desteklenmemiştir. Sosyal medya kullanma süresinin artması bize aynı zamanda yaşın da arttığını göstermektedir. Bu nedenle dini kimliğin artışını aslında sanal kimlik kullanma süresine değil yaşın büyümesine bağlı olarak değerlendirebiliriz. Literatürde yaş ilerledikçe dini kimliğin arttığını gösteren çalışmalar mevcuttur (Aydemir, 2008, s.48). Köktaş, 1993, s.214; Kayıklık, 2003, s.159).

Ergenlerin sosyal medyayı kullanma süresi ile hayat memnuniyeti düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır ($r=-,20, p>0,05$) "*Sosyal medya kullanım süresi ve hayat memnuniyeti arasında negatif ve anlamlı bir ilişki vardır*" hipotezi doğrulanmamıştır.

Ergenlerin sosyal medyayı kullanma süreleri ile sanal kimlik düzeyleri arasında istatistiki bakımdan anlamlı bir ilişki bulunamamıştır ($r=,057, p>0,05$). "*Sosyal medya kullanım süresi ve sanal kimlik arasında anlamlı bir ilişki yoktur*" hipotezi doğrulanmıştır. (Günay ve diğerleri, 2018, s.85; Mayda ve diğerleri, 2015, s.9) sosyal medya kullanım süresi ile sanal kimlik arasında bir ilişki bulunamamıştır. Bu sonuçlar bizim elde ettiğimiz verileri desteklemektedir. Baloğlu ve Balcı (2018, s.225) ise sosyal medya kullanım süresi fazla olanların sanal kimlik düzeylerinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Ergenlerin sanal kimlik kullanma süreleri ile sanal kimlik kullanma saatleri arasında ise negatif bir ilişki vardır, sosyal medya kullanma süresi arttıkça sosyal medya kullanma süresi azalmaktadır ($r=-,260, p<0,05$). "*Sosyal medya kullanım süresi ile sosyal medya kullanım saati arasında negatif ve anlamlı bir ilişki vardır*" hipotezi desteklenmiştir. Sosyal medya kullanım süresinin artması bize yaşın artmasını, yaşın artması ise üniversite sınavına

hazırlanma oranının artmasını göstermektedir. Bu nedenle yaş yükseldikçe öğrenciler sosyal medya kullanımına ara verdiklerini ifade etmişlerdir.

Tablo 33'e göre ergenlerin sosyal medya kullanım saati ile kaygı düzeyleri arasında pozitif bir ilişki vardır, sosyal medya kullanım saati arttıkça kaygı düzeyi de artmaktadır ($r=,111, p>0,05$). "*Sosyal medya kullanım saati ile kaygı arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır*" hipotezi doğrulanmıştır. (Ciba, 2018, s.55; Çakmak, 2014, s.147) öğrencilerin internette kaldığı süre ile kaygı düzeyleri arasında bir ilişki belirlenemediği sonucuna ulaşmışlardır.

Ergenlerin sosyal medya kullanım saati ile sanal kimlik düzeyleri arasında pozitif bir ilişki vardır, sosyal medya kullanım süresi arttıkça sanal kimlik düzeyleri de artmıştır ($r=,331, p<0,05$) "*Sosyal medya kullanım saati ile sanal kimlik düzeyi arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır*" hipotezi desteklenmiştir. (Günay ve diğerleri, 2018, s.85; Mayda ve diğerleri, 2015, s.9; Çiftçi, 2018, s.432; Şahin, 2014, s.42; Balcı ve Baloglu, 2018, s.225; Çiftçi, 2018, s.428;) ulaşıkları sonuçlar da bizim elde ettiğimiz verileri desteklemektedir.

Ergenlerin sosyal medya kullanım saati ile hayat memnuniyeti ($r=-,034, p>0,05$) ve dini kimlik ($r=0,61, p>0,05$) düzeyleri arasında ise istatistiki bakımdan anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. "*Sosyal medya kullanım saati ile hayat memnuniyeti arasında anlamlı bir ilişki yoktur*" ve "*Sosyal medya kullanım süresi ve dini kimlik arasında anlamlı bir ilişki yoktur*" hipotezleri desteklenmiştir.

3. HAYAT MEMNUNİYETİ ve KAYGININ YORDAYICISI OLARAK SANAL KİMLİK ve DİNİ KİMLİK

Dini kimliğimiz ve günümüzde gelişen teknoloji şartlarıyla beraber sanal kimliğimiz hayatımızdaki her alanı etkileyen birer faktör olmuştur. Hayatımızın bizden ayrılmaz bir parçası olan hayat memnuniyeti ve kaygı düzeyimiz de din ve sanal dünya ile olan ilişkimizden etkilenmiştir. Bu nedenle çalışmamızda sanal kimliğin ve dini kimliğin hayat memnuniyeti ve kaygının yordayıcısı olacağı öngörülmüştür. İlgili hipotezi test etmek üzere regresyon analizi (Regression Analysis) yapılmıştır. Regresyon modeline dini kimlik ve sanal kimlik bağımsız değişken olarak dâhil edilmiştir. Hayat memnuniyeti ve kaygı ise bağımlı değişken olarak ele alınmış, elde edilen bulgular aşağıdaki tablolarda sunulmuştur.

Tablo 34: Dini Kimlik, Sanal Kimlik ve Kaygı Arasındaki İlişki (Regresyon Analizi, Enter metot)						
	R^2	ΔR^2	β	t	F	p
Sanal K.	,145	,019	,140	3,448	6,680	,001
Dini K.	,049		-,057	-1,402		,161
Bağımsız Değişken: Dini Kimlik, Sanal Kimlik Bağımlı Değişken: Kaygı						

Tablo 34’te görüldüğü üzere dini kimlik ve kaygı arasında negatif ve anlamsız bir ilişki bulunmaktadır ($\beta = -,057$, $t=3,402$, $p=,161$). Bu bulguya göre “*dini kimlik ve ve kaygı arasında negatif ve anlamlı bir ilişki vardır*” şeklindeki hipotez kısmen doğrulanmaktadır. Ayten (2015, s.110) Marmara Üniversitesinde okuyan 203 lisans öğrencisi üzerinde yaptığı çalışmada dini kimliğin stres üzerinde anlamlı bir yordayıcı olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Araştırma sonucu bizim elde ettiğimiz verileri desteklemektedir. Sanal kimliğin ise kaygının anlamlı bir yordayıcısı olduğu görülmektedir. Sanal kimlik kaygı tutumundaki değişimin %14’ünü açıklamaktadır. Beta katsayıları dikkate alındığında sanal kimlik ile kaygı arasında olumlu bir ilişki olduğu görülmektedir ($\beta = ,140$, $t=3,448$, $p=,001$). Bu bulguya göre sanal kimlik arttıkça kaygının da arttığı söylenebilir. Elde edilen bulgular, “*sanal kimlik ve kaygı arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır*” şeklindeki hipotezi doğrulamaktadır.

Tablo 35:Dini Kkimlik, Sanal Kimlik ve Hayat Memnuniyeti Arasındaki İlişki(Regresyon Analizi, Enter metot)						
	R^2	ΔR^2	β	t	F	p
Sanal K.	,095	,012	-,106	2,599	4,500	,010
Dini K.	,061	,067	1,646		,100	
Bağımsız Değişken: Dini Kimlik, Sanal Kimlik Bağımlı Değişken: Hayat Memnuniyeti						

Tablo 35 incelendiğinde dini kimliğin hayat memnuniyetinin anlamlı bir yordayıcısı olmadığı görülmektedir. Bu bulguya göre “*dini kimlik ve hayat memnuniyeti arasında pozitif*

ve anlamlı bir ilişki vardır” hipotezi doğrulanmamaktadır. Ayten (2015, s.109) üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmada dini kimliğin hayat memnuniyeti üzerinde anlamlı bir yordayıcı olduğu sonucuna ulaşmıştır. Buna göre dini kimlik düzeyi arttıkça hayat memnuniyeti düzeyi de artmıştır. Greenfield ve Marks (2007, s.255) aynı şekilde dini kimliğin hayat memnuniyetini artırdığı sonucuna ulaşmışlardır. Sanal kimliğin ise hayat memnuniyetinin anlamlı bir yordayıcısı olduğu görülmektedir. Beta katsayıları dikkate alındığında sanal kimlik ve hayat memnuniyeti arasında olumsuz bir ilişki olduğu görülmektedir. ($\beta = -.106$, $t=2,599$, $p=.010$). . Sanal kimlik hayat memnuniyeti düzeyindeki değişimin %9’unu açıklamaktadır. Bu bulguya göre sanal kimlik arttıkça hayat memnuniyetinin azaldığı söylenebilir. Elde edilen bulgular, “*sanal kimlik ve hayat memnuniyeti arasında negatif ve anlamlı bir ilişki vardır”* şeklindeki hipotezi doğrulamaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmada ergenlik dönemindeki bireylerin dini kimlik, sanal kimlik düzeylerinin hayat memnuniyeti ve kaygı düzeylerini yordayıcılığı incelenmiştir. Ayrıca dini kimlik, sanal kimlik, hayat memnuniyeti ve kaygının cinsiyet, yaş, okul türü, ikamet durumu, aylık gelir, sosyal medyayı kullanma amacı, sosyal medyayı kullanma süresi, sosyal medyada geçirilen vakit, internete bağlanılan araç ve dini inancı ifade etme şekli gibi demografik değişkenlerle anlamlı bir ilişki içerisinde olup olmadığı araştırılmıştır. Araştırmanın örneklem grubu İstanbul ilinin çeşitli ilçelerinde İmam Hatip Lisesi, Sağlık Meslek Lisesi, Anadolu Lisesi, Temel Lise ve Meslek Lisesinde öğrenim gören 606 öğrenciden oluşmaktadır. Katılımcıların yaş ortalaması 16,5'tur. Araştırmada ulaşılan bulgular anket tekniği ile elde edilmiş, anket formunda kişisel bilgi formu, *Dini Kimlik Ölçeği*, *Sanal Kimlik Ölçeği*, *Hayat Memnuniyeti Ölçeği* ve *Kaygı Ölçeği* kullanılmıştır.

Araştırmada genel olarak “ergenlerin dini kimlik, sanal kimlik, hayat memnuniyeti ve kaygı düzeyleri nasıldır?”, “ergenlerin cinsiyet, yaş, okul türü, ikamet durumu, aylık gelir, sosyal medyayı kullanma amacı, sosyal medyayı kullanma süresi, sosyal medyada geçirilen vakit, internete bağlanılan araç ve dini inancı ifade etme şekli ile dini kimlik, sanal kimlik, hayat memnuniyeti ve kaygı düzeyi arasında bir ilişki var mıdır?” ve “dini kimlik, sanal kimlik, hayat memnuniyeti ve kaygı arasında bir ilişki var mıdır ve nasıl bir ilişki vardır?” soruları cevaplanmıştır. Araştırmada en başta, katılımcılarının genelini dini kimlik, sanal kimlik, hayat memnuniyeti ve kaygı düzeyleri tespit edilmiştir. Katılımcıların sosyo-demografik özellikleri ile dini kimlik, sanal kimlik, hayat memnuniyeti ve kaygı düzeyleri arasındaki ilişki ele alınmıştır. Son olarak dini kimlik ve sanal kimliğin hayat memnuniyeti ve kaygı ile ilişkisi ele alınmış ve sonuçlar aşağıda sunulmuştur.

Araştırmada elde edilen genel bulgulara göre katılımcıların dini kimlik düzeyleri (4,16) ve hayat memnuniyeti düzeyleri (4,76) ortalamanın üzerinde; sanal kimlik düzeyleri (1,55) ve kaygı düzeyleri (2,28) ise ortalamanın altındadır.

İlk olarak dini kimlik, sanal kimlik, hayat memnuniyeti ve kaygı ile demografik değişkenler arasındaki ilişki incelenmiştir. Cinsiyet ile dini kimlik ve hayat memnuniyeti arasında istatistiki açıdan anlamlı bir farklılık bulunamamıştır (bkz. Tablo-13 ve Tablo-15). Dini kimlik bakımından anlamlı bir farklılık bulunmamasını farklı cinsiyetteki bireylerin

ergenlik döneminde benzer din-kimlik etkileşimi yaşamalarıyla açıklayabiliriz. “Kadınların dini kimlik eğilimi erkeklerin dini kimlik eğiliminden yüksektir” ve “Kızların hayat memnuniyet düzeyleri erkeklere göre anlamlı derecede yüksektir” hipotezleri desteklenmemiştir. Cinsiyet ile sanal kimlik ve kaygı arasında ise istatistiki açıdan anlamlı bir farklılık bulgulanmıştır. Erkeklerin sanal kimlik düzeyleri kızların sanal kimlik düzeylerinden anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır (bkz. Tablo-14). Erkekler kendilerini ifade etmede gerçek dünyaya nazaran sanal ortamlarda daha rahat davranabilmektedir. Kızların kaygı düzeyi ise erkeklerin kaygı düzeyine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir (bkz. Tablo-16). Kızların duyguları yaşama ve olayları anlamlandırma düzeyi erkeklere göre daha yüksektir. Elde etmiş olduğumuz sonuçlar literatürdeki çalışmalarla da uygunluk göstermektedir. Böylece “Erkeklerin sanal kimlik düzeyleri kızlarınkine göre anlamlı derecede yüksektir” ve “Kızların kaygı düzeyleri erkeklere göre anlamlı derecede yüksektir” hipotezleri desteklenmiştir.

Okul türü ile değişkenler arasındaki ilişkiye bakıldığında eğitim görülen okul türü ile sanal kimlik, hayat memnuniyeti ve kaygı düzeyleri arasında istatistiki bakımdan anlamlı bir farklılığa ulaşılmamıştır (bkz. Tablo-18, Tablo-19 ve Tablo-20). “Sanal kimlik ve okul türü arasında anlamlı bir farklılık yoktur” hipotezi desteklenmekte, “İmam Hatip Lisesinde eğitim gören öğrenciler diğer liselerde eğitim gören öğrencilere göre daha yüksek hayat memnuniyeti puanlarına sahiptir” ve “İmam Hatip lisesinde öğrenim gören öğrenciler diğer liselerde öğrenim gören öğrencilerden daha düşük kaygı puanlarına sahiptir” hipotezleri ise desteklenmemektedir. İmam hatip liselerinde eğitim gören öğrencilerin aldıkları dini eğitim nedeniyle daha fazla hayat memnuniyeti ve daha az kaygı düzeyine sahip olacağı düşünülmüş fakat gelişim dönemi özellikleri itibariyle ergenler benzer eğilimler göstermişlerdir. Okul türü ile dini kimlik arasında ise İmam Hatip lisesinde öğrenim gören öğrenciler lehine anlamlı bir fark bulgulanmıştır (bkz. Tablo-17). Elde edilen sonuç literatürdeki çalışmalarla da uygunluk göstermekte ve “İmam Hatip liselerinde eğitim gören öğrencilerin dini kimlik düzeyleri diğer liselerde okuyan öğrencilerin dini kimlik düzeylerine göre daha yüksektir” hipotezini desteklemektedir. Dini kimliğin İmam Hatip liselerinde daha yüksek çıkmasının sebebi ise bu liselerde okuyan öğrencilerin daha fazla dini eğitim almaları ve dini eğilimi daha yüksek ailelerden gelmeleri olduğunu söyleyebiliriz.

Araştırmanın bir diğer değişkeni olan ikamet durumu ile sanal kimlik, hayat memnuniyeti ve kaygı düzeyi arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir (bkz. Tablo 22, Tablo-23 ve Tablo 24). “*Sanal kimlik ve ikamet durumu arasında anlamlı bir ilişki yoktur*” hipotezi desteklenmiş, “*Ailesiyle yaşayan ergenlerin yurt veya pansiyonda kalan öğrencilere göre hayat memnuniyeti daha yüksektir*” ve “*yurtta veya pansiyonda kalan öğrencilerin kaygı puanları ailesiyle birlikte kalan ergenlere göre daha yüksektir*” hipotezleri desteklenmemiştir. Bu hipotezler ailesinin yanında ikamet eden ergenlerin daha fazla duygusal tatmin yaşayacağı düşünülerek ortaya koyulmuş fakat ergenlik döneminde aileyle çatışma yaşanması ve akranların aileden daha fazla önemsenmesi duygusal bağ açısından ailenin önemini ortadan kaldırmıştır. İkamet ve dini kimlik düzeyi arasında ise yurtta veya pansiyonda kalan öğrenciler lehine anlamlı bir farklılık görülmüştür. Yurtta veya pansiyonda kalan öğrencilerin erken yaşta ailelerinden ayrılmalarıyla beraber kimlik problemi ile daha erken karşı karşıya geldiklerini söyleyebiliriz. Erken yaşta birçok sorumluluğun altına giren, sorunlarla başa çıkmak durumunda kalan ergen dinin başa çıkma yöntemlerinden faydalanmış ve dini bir sığınak olarak algılamış olabilir. Ailelerinin yanında ikamet eden bireylerin daha fazla denetim altında olacağı düşünülerek oluşturulan “*Ailesinin yanında ikamet eden öğrencilerin dini kimlik puanları yurtta veya pansiyonda kalan öğrencilerin dini kimlik puanlarından daha yüksektir*” hipotezi doğrulanmamıştır.

Ergenlerin tutumlarına etki eden bir diğer faktör ailelerin aylık geliridir. Elde edilen bulgulara göre aylık gelir ile dini kimlik, sanal kimlik ve kaygı arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır (bkz. Tablo-25, Tablo-26 ve Tablo-28). Elde edilen sonuçlar literatürdeki araştırma bulgularıyla da uygunluk göstermektedir. Ayrıca “*Dini kimlik ile aylık gelir arasında anlamlı bir ilişki yoktur*”, “*Aylık gelir sanal kimlik bakımından anlamlı bir farklılığa yol açmaz*”, “*Aylık gelir kaygı durumunda bir farklılığa neden olmaz*” hipotezleri desteklenmiştir. Aylık gelir ve hayat memnuniyeti arasında ise pozitif anlamlı bir ilişki elde edilmiştir. Aylık gelir düzeyi yükseldikçe hayat memnuniyetinin de yükseldiği görülmüştür. Literatürdeki çalışmalarla aynı doğrultuda sonuca ulaşılmıştır. Veriler “*Aylık gelir düzeyi yüksek olan ergenlerin hayat memnuniyeti puanları da yüksektir*” hipotezini desteklemektedir. Aylık gelir durumu bireylerin hayatındaki birçok faktöre etki ettiği için yaşam ferahı arttıkça hayat memnuniyeti düzeyinde de belirgin bir artış görülmüştür.

Araştırmamızın bir diğer başlığını sosyal medya kullanım amacı ile değişkenler arasındaki ilişkiler oluşturmaktadır. Dini kimlik ve hayat memnuniyeti ile sosyal medya kullanım amacı arasında anlamlı bir ilişki elde edilememiştir (Tablo-29 ve Tablo-31). *“Sosyal medya kullanım amacı ve hayat memnuniyeti arasında anlamlı bir ilişki yoktur”* ve *“Dini kimlik ile sosyal medya kullanım amacı arasında istatistiki açıdan anlamlı bir farklılık yoktur”* hipotezleri desteklenmiştir.

Sosyal medyayı eğlence amacıyla kullananların sanal kimlik düzeyleri diğerlerine göre daha yüksek bulunmuştur (Tablo-30). Ulaştığımız sonuç diğer çalışmalarla uygunluk göstermekte ve *“İnterneti eğlence amacıyla kullanan öğrencilerin sanal kimlik puanları diğerlerine göre daha yüksektir”* hipotezi desteklenmektedir. İnterneti bilgi edinmek ve iletişim amacıyla kullanan ergenler eğlence amacıyla kullananlara göre daha kontrollü ve bilinçli kullanıcılarıdır. Bu nedenle eğlence amacıyla sosyal medya kullanan bireylerde sanal kimlik düzeyi daha yüksek çıkmıştır.

Sosyal medya kullanım amacı ve kaygı düzeyi arasında ise sosyal medyayı iletişim amacıyla kullananlar lehine anlamlı bir farklılık bulgulanmıştır (Tablo-31). *“İnterneti bilgi edinmek ya da iletişim kurmak için kullanan öğrenciler diğerlerine göre daha kaygılıdır”* hipotezi kısmen desteklenmiştir. İletişim amacıyla sosyal medya kullanan ergenler genel olarak üniversite sınavına ciddi bir şekilde hazırlanan öğrencilerdir. Bu nedenle bu bireylerin kaygı düzeyi diğerlerine göre daha yüksektir.

Bir diğer başlıkta (Tablo-33) dini kimlik, sanal kimlik, hayat memnuniyeti, kaygı, sosyal medya kullanım süresi, sosyal medya kullanım saati, yaş arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Yaş ve ergenlerin kaygı düzeyi arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. *“Yaş ile kaygı arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır”* hipotezi doğrulanmıştır. Yaşları büyüdükçe üniversite sınavına daha fazla yaklaşan ergenler gelecek endişesiyle daha yoğun bir kaygı hissetmektedir. Yaş ve sanal kimlik arasında negatif ve anlamlı bir ilişki vardır. *“Yaş ve sanal kimlik arasında negatif ve anlamlı bir ilişki vardır”* hipotezi doğrulanmıştır. Ergenler sınav hazırlığı için sosyal medya kullanımına ara verdiklerini belirtmişlerdir. Yaş ve hayat memnuniyeti arasında negatif ve anlamlı bir ilişki elde edilmiştir. *“Hayat memnuniyeti ve yaş arasında negatif ve anlamlı bir ilişki vardır”* hipotezi desteklenmiştir. Ergenlik döneminde hayatın sorgulanması ile beraber hayat

memnuniyeti düzeyinde bir düşüş görülmektedir. Yaş ve dini kimlik arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. *“Dini kimlik ve yaş arasında istatistiki bakımdan anlamlı bir fark yoktur”* hipotezi desteklenmiştir. Çünkü bu dönem dini şüphelerin ve dini arayışın hakim olduğu bir dönem olarak ergen bireylerin dini görüşleri tam olarak oturmamıştır. Yaş ve sosyal medya kullanım süresi arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır. *“Ergenlerin yaşları ile sosyal medya kullanım süresi arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır”* hipotezi doğrulanmıştır. Bireylerin belli bir yaştan önce sosyal medya kullanamayacağı düşünülürse yaşıyla beraber sosyal medya kullanım süresi daha uzun olmalıdır. Son olarak yaş ve sosyal medya kullanım saati arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

Sosyal medya kullanma süresi ile kaygı arasında pozitif bir ilişki vardır. Sosyal medya kullanım süresi arttıkça kaygı da artmıştır. *“Sosyal medya kullanma süresi ile kaygı arasında pozitif bir ilişki vardır”* hipotezi desteklenmiştir. Sosyal medya kullanım süresi arttıkça yaş da artmakta, yaşıyla beraber gelecek endişesi, sınav kaygısı gibi durumlar yoğunlaşmaktadır. Sosyal medya kullanım süresi ve dini kimlik arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur. *“Sosyal medya kullanım süresi ile dini kimlik arasında anlamlı bir ilişki yoktur”* hipotezimiz desteklenmemiştir. Sosyal medya kullanım süresi ile hayat memnuniyeti arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. *“Sosyal medya kullanım süresi ve hayat memnuniyeti arasında negatif ve anlamlı bir ilişki vardır”* hipotezi desteklenmemiştir. Sosyal medya kullanım süresi ile sanal kimlik arasında bir ilişki bulunamamıştır. *“Sosyal medya kullanım süresi ve sanal kimlik arasında anlamlı bir ilişki yoktur”* hipotezimiz desteklenmiştir. Sosyal medya kullanım süresi ile sosyal medya kullanım saati arasında ise negatif ama anlamlı bir ilişki vardır. *“Sosyal medya kullanım süresi ile sosyal medya kullanım saati arasında negatif ve anlamlı bir ilişki vardır”* hipotezimiz doğrulanmıştır.

Sosyal medya kullanım saati ve kaygı arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. *“Sosyal medya kullanım saati ile kaygı arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır”* hipotezi doğrulanmıştır. Bireyler sosyal medyada daha fazla zaman geçirmeye başladıkça normal hayattaki gerçeklikten koparak daha fazla kaygı duymaya başlarlar. Sosyal medya kullanım saati ile sanal kimlik arasında pozitif bir ilişki vardır. *“Sosyal medya kullanım saati ile sanal kimlik düzeyi arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır”* hipotezi desteklenmiştir. Bireylerin sosyal medyada geçirdikleri vakit doğal olarak sanal kimlik düzeylerini de yükseltmektedir. Sosyal medya kullanım saati ile hayat memnuniyeti ve dini

kimlik arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. “*Sosyal medya kullanım saati ile hayat memnuniyeti arasında anlamlı bir ilişki yoktur*” ve “*Sosyal medya kullanım süresi ve dini kimlik arasında anlamlı bir ilişki yoktur*” hipotezleri desteklenmiştir.

Son olarak dini kimlik ve sanal kimliğin ergenlerin hayat memnuniyeti ve kaygı düzeylerini yordayıcılığı incelenmiştir. Dini kimlik ve kaygı arasında negatif ama anlamlı olmayan bir ilişki vardır. Dolayısıyla bu bulguya göre “*dini kimlik ve ve kaygı arasında negatif ve anlamlı bir ilişki vardır*” hipotezi kısmen desteklenmiştir fakat dini kimlik kaygının anlamlı bir yordayıcısı değildir. Sanal kimlik ise kaygının pozitif ve anlamlı bir yordayıcısıdır, sanal kimlik düzeyi arttıkça kaygı düzeyi de yükselmektedir. Sanal kimlik kaygı durumundaki değişimin %14’ünü açıklamaktadır. Elde edilen bilgiler “*sanal kimlik ve kaygı arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır*” hipotezini desteklemektedir.

Dini kimlik ve hayat memnuniyeti arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır, dini kimlik hayat memnuniyetinin anlamlı bir yordayıcısı değildir. “*Dini kimlik ve hayat memnuniyeti arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır*” hipotezi doğrulanmamıştır. Sanal kimlik ve hayat memnuniyeti arasında ise negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Sanal kimlik arttıkça hayat memnuniyeti azalmıştır. Yani sanal kimlik hayat memnuniyetinin anlamlı bir yordayıcısıdır. Sanal kimlik hayat memnuniyeti düzeyindeki değişimin %9’unu açıklamaktadır. Elde edilen bulgular, “*sanal kimlik ve hayat memnuniyeti arasında negatif ve anlamlı bir ilişki vardır*” şeklindeki hipotezi doğrulamaktadır.

Sonuç olarak dini kimliğin hayat memnuniyeti ve kaygı ile anlamlı bir ilişkisi bulunamamıştır. Ergenlik dönemi dini arayışın, dini şüphelerin yoğun olduğu bir dönem olarak bireylerin dini görüşleri tam olarak oluşmamıştır. Ayrıca ergenlik dönemi hayat memnuniyetinin düştüğü ve kaygının arttığı bir dönemdir. Bu nedenle henüz netleşmemiş olan dini kimlik, hayat memnuniyeti ve kaygı üzerinde olumlu bir etki oluşturmamıştır. Sanal kimlik ve kaygı ile pozitif, hayat memnuniyeti ile negatif ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Sanal kimlik düzeyinin artması daha fazla internet kullanımını ifade eder. İnternetin daha fazla kullanımı ise bireyleri sosyal hayattan uzaklaştırarak daha tedirgin ve kaygılı hale getirir. İnternet ortamında sunulan ve paylaşılan anılar genel olarak hayatın olumlu ve özendirici yönleridir. Bu paylaşımları takip eden birey diğerlerinin hayatının mükemmel

olduğunu kendisinin ise böyle bir hayata sahip olmadığını düşünür. Böylece bireyin hayat memnuniyeti düzeyinde düşüş görülür.

Ergenlik dönemi, dini kimlik, hayat memnuniyeti ve kaygı ile ilgili birçok çalışma bulunmakla beraber bu değişkenlerin sanal kimlik ile ilişkisi ilk defa bu çalışmada incelenmiştir. Bu nedenle çalışma bazı sınırlılıklar içermektedir. İleride bu konuda yapılacak olan çalışmalar için aşağıdaki önerilerde bulunmak mümkündür:

- Sanal kimlik ve dini kimliğin bir arada çalışıldığı ilk çalışma olması nedeniyle araştırmanın kapsamı sınırlı kalmıştır. Gelecek çalışmalarda dini kimliklerin sanal kimlikler içerisinde nasıl temsil edildiği çalışılabilir.
- Ergenlik dönemindeki bireylerin dini eğilimlerine sanal kimliklerin etkisi araştırılabilir.
- Sanal kimliğin farklı yaş grupları üzerindeki etkisi çalışılarak gelişim dönemleri arasında karşılaştırmalar yapılabilir.
- Araştırmanın anket yöntemiyle yapılması anket sorularıyla sınırlı kalınmasına neden olmuştur. Mülakat yöntemiyle daha derinlemesine incelemeler yapılabilir.
- Sanal dünya birçok alandaki eğilimleri etkileme ve yönlendirme gücüne sahiptir. Sanal kimliklerin dini kimlikler üzerinde nasıl bir yönlendirici etkisi olduğu incelenebilir.
- Ergenlik döneminin doğrudan kaygı ve hayat memnuniyeti ile ilişkisi vardır. Farklı gelişim dönemlerinde sanal kimlik ile hayat memnuniyeti ve kaygı ilişkisi incelenebilir.
- Araştırmanın örneklem grubu İstanbul gibi teknolojik imkanların oldukça gelişmiş olduğu bir ilden seçilmiştir. Farklı imkanlara ve kültüre sahip bölgelerde sanal kimlik ve dini kimlik çalışılarak araştırmanın kapsamı genişletilebilir.
- Sanal kimlik ve dini kimliğe etki eden farklı değişkenler tespit edilerek yeni değişkenlerle ilişkiler çalışılabilir.

KAYNAKÇA

- Acat, B. (2019). Ergenlerde Dindarlık, Değerler, İnternet Bağımlılığı ve Hayat Memnuniyeti İlişkisi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Acun, R. (2011). Her Dem Yeniden Doğmak: Online Sosyal Ağlar ve Kimlik. *Milli Folklor*. 23(89), s. 66-77.
- Ahmed, H. S. (2019). Beliren Yetişkinlerde Dini Kimlik Gelişimi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akdoğan, A. (2002). *Geleneksel Toplumdan Modern Topluma Geçişte Dini Hayat*. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Akdoğan, A. (2004). *Sosyal Değişme ve Din*. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Akgün A, Gönen S, Aydın M. (2007) İlköğretim Fen ve Matematik Öğretmenliği Öğrencilerinin Kaygı Düzeylerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* (www.e-sosder.com) ; 6(20), s. 283-99.
- Aktan, E. (2018). Sosyal Medya ve Sosyal Kaygı: Sosyal Medya Kullanıcıları Üzerine Bir Araştırma. *Selçuk İletişim Dergisi*. 11(2), s. 35-53.
- Akşit, B. Şentürk, R. Küçükural, Ö. Kurtuluş, C. (2012) *Türkiye’de Dindarlık*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Alıcıküşu, M. (2013). Lise Öğrencilerinde Dindarlık ve Akademik Başarı İlişkisi: Kahramanmaraş Örneği. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Alisinaoğlu, F. Ulutaş, İ. (2003). Çocukların Kaygı Düzeyleri ile Annelerin Kaygı Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Eğitim ve Bilim*. 128(28), s. 65-71.
- Allport, G. (2004). *Birey ve Dini*, (çev. Bilal Sambur), Ankara: Elis Yayınları.
- Altan, E. (2018). Sosyal Medya Kullanıcıları Üzerine Bir Araştırma. *Selçuk İletişim Dergisi*. 11(2), s. 35-53.

- Altay, B. Avcı Aydın, İ. (2009). Huzurevinde Yaşayan Yaşlılarda Özbakım Gücü ve Yaşam Doyumu. *Dicle Tıp Dergisi*. 36(4), s. 275-282.
- Altun, R. (2015). Üniversite Öğrencilerinde Dindarlık ve Narsisizm İlişkisi. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aral, N. Başar, F. (1998) Çocukların Kaygı Düzeyinin Yaş, Cinsiyet, Sosyo-Ekonomik Düzey, ve Ailenin Parçalanma Durumuna Göre İncelenmesi. <http://egitimvebilim.ted.org.tr/index.php/EB/article/download/5350/1506>
- Aslan, E. Yazıcı, A. (2016) Üniversite Öğrencilerinde İnternet Bağımlılığı ve İlişkili Sosyodemografik Faktörler, *Klinik Psikiyatri*, 19, s. 109-117. <http://dx.doi.org/10.17051/ko.2016.49379>
- Atalay, T. (2005). *İlköğretim Ve Liselerde Dindarlık*. İstanbul: DEM Yayınları.
- Avcıoğlu, G. Ş. (2011) Yapısal Kimlikten Seçimlik Kimliğe; Kimliğin Medya Aracılığıyla Yeniden Üretimi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*. 8(2), s. 359-370.
- Aydemir, R. E. (2008). Dindarlık ve Mutluluk İlişkisi (İlk Yetişkinlik Dönemi). *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Samsun: Ondokuzmayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aydın, B. (2015). *Çocuk ve Ergen Psikolojisi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Aydın, F. E (2019). İşe Bağlılık, Dindarlık ve Hayat Memnuniyeti Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aynacı, B. (2018). Aile Danışmanlığı Merkezine Başvuran Kişilerin Kaygı Düzeyleri ile Dindarlık Durumunun İlişkisi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ayrık, A. (2018). Öğrencilerin Sınav Kaygısı ile Sosyal Kaygı ve Mükemmeliyetçilikleri Arasındaki İlişkiler. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Ayten, A. (2004). Kendini Gerçekleştirme ve Dindarlık İlişkisi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ayten, A. (2009) . Prososyal Davranışlarda Dindarlık ve Empatinin Rolü. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ayten, A. (2010). *Empati ve Din: Türkiye'de Yardımlaşma ve Dindarlık Üzerine Psikososyal Bir Araştırma*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Ayten, A. (2012). *Tanrı'ya Sığınmak: Dini Başa Çıkma Üzerine Psiko-Sosyal Bir Araştırma*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Ayten, A. (2013). Din ve Sağlık: Bireysel Dindarlık, Sağlık Davranışları ve Hayat Memnuniyeti İlişkisi Üzerine Bir Araştırma. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*. 13(3), s. 7-31.
- Ayten, A. (2015). Dinî Bağlılık ve Dinî Kimliğin Ruh Sağlığına Katkısı Nedir? Din Eğitimi Alan Öğrenciler Üzerine bir İnceleme. A. Ayten (Ed.), *Din, Erdem ve Sağlık* içinde. İstanbul: Çamlıca Yayınları, s. 91-123.
- Ayten, A.(2015). *Psikoloji ve Din*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Ayten, A. (2015). Dindarlık Ruhsal ve Fiziksel Sağlığı Etkiler mi? A. Ayten (Ed.). *Din, Erdem ve Sağlık* içinde. İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Ayten, A. Gashi, F. (2015). Affetmek Sağlığa Faydalı Mıdır? Kosavalı ve Türk Öğrenciler Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma. A. Ayten (Ed.). *Din, Erdem ve Sağlık*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, s. 183-215.
- Ayten, A. Göcen, G. Sevinç, K. ve Öztürk, E. E. (2015). Dini Başa Çıkma, Şükür ve Hayat Memnuniyeti İlişkisi: Hastalar, Hasta Yakınları ve Hastane Çalışanları Üzerine Ampirik Bir Araştırma. A. Ayten (Ed.). *Din, Erdem ve Sağlık*, İstanbul: Çamlıca Yayınları, s. 273-313.
- Bahadır, A. (2002). Ergen Kişiliği Bağlamında Din-Kişilik İlişkisi, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 14(14), s. 111-123.

- Bahadır, A. (1994). Ergenlik Döneminde Dini Şüphe ve Tereddütler. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Balcı, Ş. Baloğlu. E. (2018). Sosyal Medya Bağımlılığı ile Depresyon Arasındaki İlişki: Üniversite Gençliği Üzerinde Bir Saha Araştırması. *İletişim Dergisi*. 29(48), s. 209-233.
- Balcı, Ş. Gülnar, B. (2009). Üniversite Öğrencileri Arasında İnternet Bağımlılığı ve İnternet Bağımlılarının Profili. *Selçuk İletişim Dergisi*. 6(1). s. 5-22.
- Balcı, Ş ve Koçak, M. (2017). Sosyal Medya Kullanımı ile Yaşam Doyumu Arasındaki İlişki: Üniversite Öğrencileri Üzerinde Bir Araştırma. *I. Uluslararası İletişimde Yeni Yönelimler Konferansı*. <https://hdl.handle.net/11467/1598>
- Batan, S. N. (2016). Yetişkinlerde Psikolojik Dayanıklılık ve Dini Başa Çıkmanın Yaşam Doyumuna Etkileri. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Baydar, B. (2016). Bazı Demografik Özelliklere Göre Farklı Kuşakların Yaşam Doyumlarının İncelenmesi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Mersin: Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Baymur, F. (2016). *Genel Psikoloji*. İstanbul: İnkılap Yayınevi.
- Baynal, F. (2015) Yetişkinlerde Dindarlık ve Ruh Sağlığı İlişkisinin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi. *İnsan ve Tolum Bilimleri Dergisi*. 4(1), s. 206-231.
- Baz, F.Ç. (2018). Sosyal Medya Bağımlılığı: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Çalışma. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*. 9/18, s. 279-295.
- Beit-Hallahmi, B. (1991). Religion and Identity: Concepts, Data, Questions. *Social Science Information*. 30(1), s. 81-95.
- Bilge, E. Z. (2013). Liseli Gençlerde İç ve Dış Güdümlü Dindarlık ve İyilik Algıları (Ankara Örneği). *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Bilgin, N. (2003). *Sosyal Psikoloji Sözlüğü: Kavramlar, Yaklaşımlar*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Bilgin, Ş. (2001). Ergenlerde Kaygı ile Benlik Saygısı Arasındaki İlişki. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Borlandi, M. Boudon, R. (2011). *Kimlik*. (B. Arıbaş, çev.) *Sosyolojik Düşünce Sözlüğü*. s.412-414.
- Budak, S. (2000). *Psikoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Büyüköztürk, Ş. (2018). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı, İstatistik, Araştırma Deseni, SPSS Uygulamaları ve Yorum*. Ankara: Pegem Akademi.
- Can, G. (2017). Kişilik Gelişimi, Binnur Yeşilyaprak (Ed), *Eğitim Psikolojisi: Gelişim-Öğrenme-Eğitim içinde*, Ankara: Pegem Akademi.
- Cao, F. & Sun, L. (2006). Internet Addiction Among Chinese Adolescents: Prevalence and Psychological Features. *Child: Care, Health and Development*. 33(3), s. 275281. doi:doi:10.1111/j.1365-2214.2006.00715.x
- Certel, H. (2014). *Din Psikolojisi*, Ankara, Berikan Yayınevi.
- Ceylan, V. ve dğr. (2016). Çocukların Algıladıkları Anne Baba Tutumları ile Depresyon Düzeyi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Hasan Kalyoncu Üniversitesi Psikoloji Araştırmaları*, 3, s. 6-12.
- Ciba, B. (2018). Üniversite Öğrencileri Arasında Sosyal Medya Kullanımı ve Sosyal Kaygı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Lefkoşa: Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Cirhinlioğlu, Z. Ok, Ü. & Cirhinlioğlu, F. G. (2013). *Dindarlık, Ruh Sağlığı ve Modernite*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Cloutier, R. (1994). Ergenlik Psikolojisinde Kuramlar. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*. 27(2), s. 875-904.

- Çakır, B. (2015). Ortaokul Öğretmenlerinin Dindarlık Düzeyleri ile Empatik Eğilim Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi (Ünye Örneği). *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Çakmak, Ö. Hevedanlı, M. (2005). Eğitim ve Fen Edebiyat Fakültesi Biyoloji Bölümü Öğrencilerinin Kaygı Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(14), s. 115-127.
- Çakmak, V.(2014). İletişim Kaygısının Sosyal Medya Kullanımı Üzerine Olan Etkisi: Üniversite Öğrencileri Üzerine Örnek Olay İncelemesi. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çam, Z. Artar, M. (2014). Ergenlikte Yaşam Doyumu: Okul Türleri Bağlamında Bir İnceleme. *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 2(1), s. 23-46.
- Çapar, B. (2008). Farklı Orta Öğretim Öğrencilerinde Dindarlık İle Benlik Saygısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çayırılı, E. (2017). Sosyal Medya Kullanım Özelliklerinin Kişilik Yapılanmaları, Yaşam Doyumu ve Depresyon Açısından İncelenmesi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Işık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çelik, A. Çelen, F. K. Seferoğlu, S. S. (2017) Ortaokul Öğrencilerinin İnternet Bağımlılık Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Mersin Üniversitesi Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri*.
- Çevik-Demir, Ş. (2013). Ergenlerde Benlik Saygısı Ve Dini Başa Çıkma. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çetin, Ü. F. (2010). Ortaöğretim Düzeyi Gençlerde Dindarlık-Empati İlişkisi (Isparta Örneği). *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çiftçi, H. (2018). Üniversite Öğrencilerinde Sosyal Medya Bağımlılığı. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 7(4), s. 417-434.

- Çoban, R. (2013). Lise Öğrencilerinde Dindarlık ve Sanal Bağımlılık Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dalbay, R.S. (2018). Kimlik ve Toplumsal Kimlik Kavramı. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 2(31), s. 161-176.
- Davie, G. (2005). *Modern Avrupa'da Din* (A. Demirci çev.) İstanbul: Yayınları.
- Debesse, M. (1983). Ergenlik Psikolojisinde Akımlar. (çev. B. Onur). *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 16(1), s. 27-36.
- Demir, Ş. Ç. (2013). Ergenlerde Benlik Saygısı ve Dini Başa Çıkma. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Demir, M. (2017). Dindarlık – Yardımseverlik İlişkisi (Malatya Örneği). *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Demirsu, Ö. (2018). Üniversite Öğrencilerinde Algılanan Ebeveyn Tutumları ile Sürekli Kaygı Düzeyi Arasındaki İlişkide Anksiyete Duyarlılığının ve Psikolojik Dayanıklılığın Aracı Roller. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Işık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dereli, M. D. (2018). Dini Kimliklerin Sosyal Medyada Akışkanlaşması: Siber-Etnografik Bir Araştırma. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Derin, S. Bilge, F. (2016). Ergenlerde İnternet Bağımlılığı ve Öznel İyi Oluş Düzeyi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 6(46), s. 35-51.
- Deveci, S. E. Çalmaz, A. Açık, Y. (2012). Doğu Anadolu'da Yeni Açılan Bir Üniversitenin Öğrencilerinde Kaygı Düzeylerinin Sağlık, Sosyal ve Demografik Faktörler ile İlişkisi. *Dicle Tıp Dergisi*. 39(2), s. 189-196.
- Diener, E. (1984). Subjective Well-Being. *Psychological Bulletin*, s. 542-575.

- Dinçel, E. (2006). Ergenlik Dönemi Gelişimsel Ödevleri ve Psikolojik Problemler. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Durak Batıgün, A. Hasta, D. (2010) İnternet Bağımlılığı, Yalnızlık ve Kişilerarası İlişki Tarzları Açısından Bir Değerlendirme, *Anadolu Psikiyatri Dergisi*. 11, s. 213-219.
- Dursun, E. (2019). Lise Öğrencilerinde Genel Kaygı ve Sosyal Kaygının Sözel Akıcılığı Yordayıcı Etkisinin İncelenmesi, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dursun, S. Aytaç, S. (2009), Üniversite Öğrencileri Arasında İşsizlik Kaygısı, *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 28(1), s. 71-84.
- Dursun, S. Karagün, E. (2012). Öğretmen Adaylarının Mesleki Kaygı Düzeylerinin İncelenmesi: Kocaeli Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu Son Sınıf Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 24. s. 93-112.
- Ehtiyar, R. Üngüren, E. (2008). Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerin Umutsuzluk ve Kaygı Seviyeleri ile Eğitime Yönelik Tutumları Arasındaki İlişkinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 1(4), s.159-181.
- Emeç, H. Güler Kümbül, B. (2006). Yaşam Memnuniyeti ve Akademik Başarıda İyimserlik Etkisi. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 21(2), s. 129-149.
- Engin, Y. (2015). Sosyal Medya Kullanıcılarında Dijital Kimlik Olgusu ve Toplumsal Olaylar Bağlamında İncelenmesi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Gazetecilik Anabilim Dalı.
- Eraslan, Y. (2010). Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Sınav Kaygılarının Algıladıkları Anne-Baba Tutumlarına Göre İncelenmesi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Erdem Aydın, İ. (2016). Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Medya Kullanımları Üzerine Bir Araştırma: Anadolu Üniversitesi Örneği. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 35, s. 373-386.
- Erdoğan, E. (2014). Tanrı Algısı, Dini Yönelim Biçimleri ve Dindarlığın Psikolojik Dayanıklılıkla İlişkisi. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erdoğan, F. (2019). Ergenlerde Kimlik Algısı ve Dini Başa Çıkma Yolları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erginsoy Osmanoglu, D. (2019). Üniversite Öğrencilerinde İnternet Bağımlılığı ile Duygusal Zeka Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *E-Kafkas Eğitim Araştırmaları Dergisi*. 6(2). s. 47-58.
- Erkan, E. (2013). "Postmodern Dönemde Ontolojik Anlam Aracı olarak Dini Kimlik. *Turkish Studies*, 8(8), s. 1825-1837.
- Erözkan, A. (2004). Üniversite Öğrencilerinin Sınav Kaygısı ve Başa Çıkma Davranışları. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 12, s.13-38.
- Ertürk, R. (2018). Öğretmenlerin Örgütsel Adalet ve Örgütsel Kimlik Algıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi*, 4(1), s. 89-98.
- Esati, A. (2017). Ergenlerin Özgüven Oluşturmalarında Dindarlığın Rolü (Sancak Örneği). *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Esen, E. Siyez, D. M. (2011). Ergenlerde İnternet Bağımlılığını Yordayan Psikososyal Değişkenlerin İncelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(36), s. 127-138.
- Fuat, A. Z. (2015). *İslam Toplumunda Kimlik Oluşumu ve Din Eğitimi*. İstanbul: Köprü Kitapları.

- Gashi, F. (2016) Dua ve Hayat Memnuniyeti Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma (Kırklareli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ve Fen-Edebiyat Fakültesi Öğrencileri Örneği). *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 25(2), s. 1-30.
- Gençer, S. L. (2011). Ortaöğretim Öğrencilerinin İnternet Bağımlılık Durumlarının İnternet Kullanım Profilleri ve Demografik Özelliklere Göre Farklılıklarının İncelenmesi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Göcen, G. (2012). Şükür ve Psikolojik İyi Olma Arasındaki İlişki Üzerine Bir Alan Araştırması. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gönenç, Z. (2019). 15-17 Yaş Arasındaki Ergenlerde Şükür ve Psikolojik İyi Oluş Arasındaki İlişkinin Araştırılması. *Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi*. İstanbul: Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Greenfield, Emily A. ve Marks, Nadine F.(2007) Religious Social Identity as an Explanatory Factor for Associations between mor Frequent Formal Religious Participation and Ppsychological Well-being. *The International Journal for The Psychology of Religion*. 17 (3), s. 245-259.
- Günay, O. Öztürk, A. Arslantaş, E. E. Sevinç, N. (2018). Erciyes Üniversitesi Öğrencilerinde İnternet Bağımlılığı ve Depresyon Düzeyleri. *Düşünen Adam The Journal of Psychiatry and Neurological Sciences*, 31(1), s. 79-88.
- Günüç, S. (2009). İnternet Bağımlılık Ölçeğinin Geliştirilmesi ve Bazı Demografik Değişkenler ile İnternet Bağımlılığı Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi.
- Gürsoy, H. (2018). Amerikalı Müslüman Ergenlerin Ppozitif Gençlik Gelişimlerinin Yordayıcısı Olarak Etnik ve Dini Kimlik Oluşumlarının İnceenmesi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

- Gürsu, O. (2011). Ergenlik Döneminde Psikolojik Sağlık ve Dindarlık İlişkisi. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gürültü, E. (2016). Lise Öğrencilerinde Sosyal Medya Bağımlılıkları ve Akademik Erteleme Davranışları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Güven, H. (2008). Depresyon ve Dindarlık İlişkisi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hasankahyaoğlu, H. R. (2008). Dindarlık Empati İlişkisi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hayta, A. (2002). “İbadetler Ve Ruh Sağlığı” H. Hökelekli (Ed.), *Gençlik, Din Ve Değerler Psikolojisi* içinde, Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Hisham, A. R. Ayten, A. Agbaria, Q. Tekke, M. (2018). Relationships between Religious Struggles and Well Being Among a Mutinational Muslim Sample: A Comparative Analysis. *Social Work A Journal Of The National Association of Social Warkers*, 63(4), s. 289-388.
- Hurlock, E B. (1987) "Ergenlikte Beden Gelişimi" Çev: Gülseren Günce (Ed: Bekir Onur) *Egemenlik Psikolojisi*. Ankara Hacettepe-Taş Kitapçılık.
- Işık, U. (2007). Medya Bağımlılığı Teorisi Doğrultusunda İnternet Kullanımının Etkileri ve İnternet Bağımlılığı. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İmamoğlu, A. Ferşadoğlu, S. (2013). Psikolojik Açıdan Ergenlerde Dini Tutum ve Davranışların Tahlili. *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 1. s. 19-40.
- İşman, A. Buluş, B. Yüzüncüyıl, K.S. (2016). Sosyalleşmenin Dijitale Dönüşümü ve Dijital Benliğin Sunumu. *TRT Akademi*. 1(2), s. 608-619.

- Kaçan Softa, A. Ulaş Karaahmetoğlu, G. Çabuk, F. (2015). Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Sınav Kaygısı ve Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi. *Kastamonu Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi*, 23(4), s. 1481-1494.
- Kağıtçıbaşı, Ç. Ve Z. Cemalcılar. (2017). *Dünden Bugüne İnsan ve İnsanlar (Sosyal Psikolojiye Giriş)*. İstanbul: Evrim Yayınevi.
- Kalfa, S. (2017, Eylül). Spor Bilimleri Ve Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Yaşam Doyumu Ve Serbest Zaman Doyumunun İncelenmesi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Muğla: Muğla Sıtkı Kocaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karacoşkun, M. D. (2017). Gelişim Kuramları ve Dönemlerine Genel Bir Bakış.(Ed. M. D. Karacoşkun), *Din Psikolojisi El-kitabı* içinde. Grafiker Yayınları.
- Karadayı, S. (2018). Ergenlik Ve İlk Yetişkinlik Dönemindeki Bireylerde Yaşam Doyumu, Psikolojik İhtiyaçlar Ve Benlik Algısı. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kardaş, S. (2017). Sanal Kimlik ve Spiritüel İyi Oluşun Üniversite Öğrencilerinin Narsistik Eğilimlerini Yordayıcılığı. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı.
- Kavun, Y. (2016). Ergenlerde Dindarlık ve İnsani Değerler. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kaya, M. (1998). *Din Eğitiminde İletişim Ve Dini Tutum*. Samsun: Etüt Yayınları.
- Kaya M, Varol K. (2004). İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Durumluk Sürekli Kaygı Düzeyleri ve Kaygı Nedenleri. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17, s. 31-63.
- Kayri, M. Güneş, S. (2016). Yüksek ve Düşük Sosyo ekonomik Koşullara Sahip Öğrencilerin İnternet Bağımlılığı Açısından Karşılaştırmalı Olarak incelenmesi. *The Turkish Journal on Addictions*. 3(2), s.165-183. DOI 10.15805/addicta.2016.3.0110

- Kılavuz, M. A.(2002). Ergenlerde Özdeşleşme Ve Din Eğitimi. (Ed. H. Hökelekli), *Gençlik, Din Ve Değerler Psikolojisi* İçinde, Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Kılavuz, M.A. (2005). Anne Baba Örnek Davranışlarının Çocuklarının ve Ergenlerinin Dini Kişiliğinin Oluşumuna Etkileri. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14(2), s. 41-58.
- Kim, H. K. Ryu, E. J. Chon, M. Y. Yeun, E. J. Choi, S. Y. Seo, J. S. Nam, B. W. (2006). Internet Addiction in Korean Adolescents and Its Relation to Depression and Suicidal Ideation: A Questionnaire. *International Journal of Nursing Studies*, 43, s. 185-192.
- Kımtır, N. (2008). Benlik Saygısı ve Dindarlık İlişkisi. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kımtır, N. (2012). Ergenlerde Benlik Saygısı ve Öznel Dindarlık Algısının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 9 (17), s. 439-468.
- Kiraz, A. Özcan, B. (2017). Life Satisfaction of Adolescents Living in Northern Cyprus. *Journal of History Culture and Art Research*. 6(3), S. 88-106.
- Koç, M. (2004) Gelişim Psikolojisi Açısından Ergenlik Dönemi ve Genel Özellikleri. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 17(2), s. 231-256.
- Koç, M. (2006). Din Psikolojisi Açısından Ergenlik Döneminde Dini Yaşam. *Diyanet İlmi Dergi*. 42(3), s. 7-32.
- Koçer, M. (2012). Erciyes Üniversitesi Öğrencilerinin Sosyal Medya Kullanım Alışkanlıkları. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*. 18, s. 70-85.
- Korkmaz, A. (2007). Yazılı Basında Kurum Kimliğinin Oluşturulması Sürecinde Kurum Kimliği Stratejisinin Belirlenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 1(17), s. 385-391.
- Köftegöl, Ö. (2018). Yetişkin Bireylerde Ölüm Kaygısı ve Dindarlık. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Çanakkale: Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Köktaş, M. E. (1993). *Türkiye'de Dini Hayat*. İstanbul: İşaret Yayınları.
- Kula, N. (1986). Ergenlerde Kimlik Bunalımı ve Din Eğitiminin Etkisi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kula, N. (2001). *Kimlik ve Din (Ergenler Üzerine Bir Araştırma)*. İstanbul: Ayışığı Kitapları.
- Kula, N. (2002). Gençlik Döneminde Kimlik ve Din Gençlik, H. Hökelekli (Ed.). *Din ve Değerler Psikolojisi içinde*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Kulaksızoğlu, A. (2017). *Ergenlik Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kurt, A. (2012). *Din Sosyolojisi*. İstanbul: Sentez Yayınları.
- Küçükcan, T. (2004). The Making of Turkish-Muslim Diaspora in Britain: Religious Collective Identity in a Multicultural Public Sphere. *Journal of Muslim Minority Affairs*. 24 (2), s. 243-258.
- Küçükkaragöz, H. (2004). Bilişsel Gelişim Ve Dil Gelişimi. B. Yeşilyaprak (Ed.). *Gelişim Ve Öğrenme Psikolojisi içinde*, Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Leary, R. M. ve Kowalski, N. R. (1995). *Social Anxiety*. New York: The Guilford Press.
- Leung, L. (2004). Net-Generation Attributes and Seductive Properties of the Internet as Predictors of Online Activities and Internet Addiction. *Cyber Psychology & Behavior*, 7(3), s. 333-348.
- Mallı, A.Y. (2018). Ortaöğretim Kurumlarında Okul Spor Yarışmalarına Katılan ve Katılmayan Öğrencilerin Öznel İyi Oluş Derecelerinin İncelenmesi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Erzincan: Binali Yıldırım Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Marshall, G. (1999) . *Sosyoloji Sözlüğü* . O. Akınhay, D. Kömürcü (çev.), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

- Mayda, A. S. (2015). Bir Öğrenci Yurdunda Kalan Üniversite Öğrencilerindeki İnternet Bağımlılığı İle Beck Depresyon Ölçeği Arasındaki İlişki. *Konuralp Tıp Dergisi*. 7(1). s. 6-14.
- Mehmedoğlu, A. U. (2004). *Kişilik ve Din*. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.
- Mehmedoğlu, Y. (2005). *Ahlaki ve Dini Gelişim*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Mehmedoğlu, Y. (1998). Bir Eğitim Sorunu Olarak Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişimi, Halis Ayhan (Ed). *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi* içinde, İstanbul: Ensar Neşriyat Yayınları.
- Mert, S. (2019). Sanal Etkileşim ve Sanal Kimlikler: Facebook Örneği. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Metin, T. (2013). Etnik ve Dini Kimliklerin Kadınların Siyasete Katılma Biçimi Üzerinde Etkisi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Abant İzzet Baysal üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Murat, R. (2013). *Ergenlik Rehberi*. İstanbul: Semerkand Yayıncılık.
- Mustafayeva, L. (2013). İş-Aile Çatışmalarının Hayat Memnuniyeti Üzerindeki Etkisi: Türkiye ve İngiltere'deki Akademisyenlerin Karşılaştırılması, *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Neto, F. (1993). The Satisfaction with Life Scale: Psychometrics Properties in an Adolescent Sample. *Journal of Youth and Adolescence*, 22(2), 125-134.
- Oluğ, F. (2011). Erinlik Dönemindeki Öğrencilerde Dini Tutum ve Davranışlar (Sakarya Örneği). *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Okumuş, V. (2018) Çocukların Sosyal Medya Kullanımları ile Ebeveyn Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Onay, A. (2004). *Dindarlık, Etkileşim ve Değişim*, Dem Yayınları, İstanbul.

- Orhan, F. (2014). Ergenlerin Dini Kimlik Kazanmalarına Sosyal Öğrenmenin Etkisi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Öngen, D. (1993). Ergenlikte Zihinsel Gelişim. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*. 26/1, s.287-302.
- Özcan, Z. (2007). Empati ve Dini İnanç Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özdel, L. ve dğr. (2002). Üniversite Öğrencilerinde Depresif Belirtiler ve Sosyodemografik Özelliklerle İlişkisi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*. 3. s. 155-161.
- Özdemir Z. (2015), “Sosyal Medyada Kimlik İnşasında Yeni Akım: Özçekim Kullanımı”. *Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*. 2(1). 112-131.
- Özdemir, B. (2019). Sosyal Medyada Gerçeklik ve Sanal Kimlik İlişkisi: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özdemir, B. Yıldırım, G. (2019). Dijitalleşen İletişim Ortamlarında Kimlik İnşası ve Benlik Sunumu: İletişim Fakültesi Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma. *Yeni Medya Elektronik Dergi*. 3(3), s.178-191.
- Özel, N. K. (2015). İş Doyumu ve Yaşam Doyumu Arasındaki İlişkinin Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi: Konaklama İşletmelerinde Bir Araştırma. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Eskişehir: Türk Hava Kurumu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özgen, F. (2016). Spor Yapan ve Yapmayan Üniversite Öğrencilerinde İnternet Bağımlılığı İle Kişilik İlişkisinin İncelenmesi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Özüdoğru Erdoğan, H. N. (2014). Ergenlik Döneminin Dini ve Toplumsal Gelişimi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. 14(4), s.153-165.

- Özsarı, İ ve Batdal Karaduman, G. (2016). Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Sosyal Medya Kullanımı ve Yalnızlıklarının İncelenmesi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*. 5(Özel Sayı), s. 380-389.
- Öztürk, Y. (2017). Ergenlerde Dindarlık ile Öznel İyi Oluş Arasındaki İlişkinin İncelenmesi (Çarşamba Örneği). *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Çorum: Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özyürek, A. Demiray, K. (2010). Yurtta ve Ailesinin Yanında Kalan Ortaöğretim Öğrencilerinin Kaygı Düzeylerinin Karşılaştırılması. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 11(2), s. 247-256.
- Parlaz, E. A. Tekgül, N. Karademirci, E. Öngel, K. (2016). Ergenlik Dönemi: Fiziksel Büyüme, Psikolojik ve Sosyal Gelişim Süreci, *Turkish Family Physician*, 3 (4), s. 10-16.
- Patel, C. J., S. Ramgoon ve Z. Paruk. (2009). Exploring Religion, Race and Gender as Factors in the Life Satisfaction and Religiosity of Young South African Adults. *South African Journal of Psychology*. 39(3), s. 266-274.
- Pusa, A. Tolvanen, U. (2006). Organizational Identity and Trust. *Electronic Journal of Business Ethics and Organization Studies*, 11(2), s. 29-33.
- Sağır, R. (2019). Ergenlerde Dindarlık, Özdenetim ve Hayat Memnuniyeti İlişkisi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sevindik, D. (2015). Orta Yaş Dönemi Bireylerde Dindarlık-Mutluluk İlişkisi: Denizli Örneği. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Seyhan, B. Y. (2013). Üniversite Öğrencilerinde İnanç Tarzları Denetim Odağı ve Psikolojik İyi Olma Arasındaki İlişkiler. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Sezer, Ö. Turgut, E. (2019). Ergenlerde Şükran, Yaşam Amaçları ve Yaşam Doyumunun Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 16(1), s.1463-1491.
- Siyez, D. M. (2005). Ergenlik Döneminde İntiharın Önlenmesi: Bir Gözden Geçirme, *Çocuk Ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*. 12(2), s. 92-101.
- Siyez, D. M. Aysan, F. (2007). Ergenlerde Görülen Problem Davranışların Psiko-Sosyal Risk Faktörleri Ve Koruyucu Faktörler Açısından Yordanması, *Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 20(1), s. 145-171.
- Shaw, M. & Black, D.W. (2008). İnternet Addiction: Definition, Assessment, Epidemiology and Clinical Management. *CNS Drugs*, 22(5), s. 353-365.
- Subaşı, N. (2012). Dil ve Din: Kimliğin Kadim Bileşenleri. <https://www.necdetsubasi.com/calismalar/makale/115-dvdin> erişim tarihi, 03.07.2019.
- Sübaşı, G. (2007). Üniversite Öğrencilerinde Sosyal Kaygıyı Yordayıcı Bazı Değişkenler, *Eğitim ve Bilim Dergisi*. 32(144), s. 3-15.
- Sümer, N. Anafarta Şendağ, M. (2009). Orta Çocukluk Döneminde Ebeveynlere Bağlanma, Benlik Algısı ve Kaygı. *Türk Psikoloji Derneği*. 24(63), s. 86-101.
- Sütlüoğlu, T. (2015). Sosyal Paylaşım Ağlarında Gençlerin Sosyalleşme ve Kimlik İnşası Süreçleri: Facebook Örneği. *Folklor Edebiyat*. 21(83), s. 125-147.
- Şahin, A. (2001). *Üniversite Öğrencilerinde Dini Hayat*, Konya: Özgün Dizgi.
- Şahin, A. (2005). Ergenlerde Dindarlık-Benlik Saygısı İlişkisi, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 19(19), s. 187-198.
- Şahin, M. Çakır, U. Demirbaş Çakır, E. Polat, A. Ö. (2013). Lise Öğrencileri Arasında Patolojik İnternet Kullanım Yaygınlığı: Kocaeli Örneği. *Klinik Psikiyatri*. 16, s. 148-156.

- Şahin, N. (2014). Ergenlik Problemleri ve Başetme Yöntemleri ile İnternet Bağımlılığı Arasındaki İlişki. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şengül, F. (2007). Dindarlık ve Ruh Sağlığı İlişkisi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şişman Eren, E. (2014). Sosyal Medya Kullanım Amaçları Ölçeğinin Geliştirilmesi ve Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 29(4), s. 230-243.
- Tagay, Ö. Önen, Ö. Canpolat, İ. (2018). Ergenlerin Sosyal Kaygı Düzeyleri ile Güvengenlik ve Özsaygıları Arasındaki İlişki. *Afyon: Afyon Kocatepe Sosyal Bilimler Dergisi*. 20(2), s. 261-269.
- Tamer Gencer, Z. (2018). Sosyal Medya Kullanımının İletişim Kaygısı Bağlamında Değerlendirilmesi, *Selçuk İletişim Dergisi*. 11(2). s. 21-34.
- Taş, İ. (2018). Ergenlerde İnternet Bağımlılığı ve Psikolojik Belirtilerin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), s. 31-41.
- Taş, İ. Eker, H. Anlı, G. (2014). Orta Öğretim öğrencilerinin İnternet ve Oyun Bağımlılığı Düzeylerinin İncelenmesi. *Online Journal of Technology Addiction & Cyberbullying*. 1(2), s. 37-57.
- Tekin Tayfun, A. Korkmaz, A. (2016). Üniversite Öğrencilerinde İşsizlik Kaygısı : Süleyman Demirel Üniversitesi Öğrencileri Üzerinde Bir Araştırma. *Mehmet Akif Ersoy Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 8(17), s. 534-558.
- Tokat, O. (2012). Orta Öğretim Öğrencilerinde Kaygı ve Dindarlık İlişkisinin İncelenmesi (Denizli Örneği). *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Turan Cebeci, S.C. (2009). Tam Aileye ve Tek Ebeveyne Sahip Ailelerden Gelen 7-12 Yaşları Arasındaki Çocukların Bağlanma Stilleri ve Kaygı Durumları Arasındaki

- İlişki. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Turan, Y. (2009). Kişilik Özellikleri ve Dinsel Yönelimler Üzerine Bir Araştırma. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Turan, Y. (2017). Sosyal Medyanın Kimlik Gelişimindeki Rolü. *Uluslararası Sempozyum*. Ünal, Y. (Ed.). s. 399-420.
- Tuzgöl Dost, M (2007). Üniversite Öğrencilerinin Yaşam Doyumunun Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 22 (2), s. 132-143.
- Tüfekçiyaşar, T. (2014). Lise 10. Ve 11. Sınıf Öğrencilerinde Kaygı, Umutsuzluk ve Benlik İmgesi Düzeylerinin Değerlendirilmesi, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul: Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük*, Türk Tarih Kurumu Basım Evi, Ankara, 1998.
- Ulusal, R. (2019). Ergenlik Döneminde Narsizm, Dindarlık ve Sosyal Medya Tutumları İlişkisi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Uysal, H. (2010) Ahlak Gelişimi ve Din, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Konya: Selçuk Üniversitesi Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı.
- Uysal, V. (1995). İslami Dindarlık Ölçeği Üzerine Bir Pilot Çalışma. *İslami Araştırmalar Dergisi*. 8(3). s. 263-271.
- Uysal, V. (2006). *Türkiye’de Dindarlık ve Kadın*. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.
- Uzun, Ö. Yıldırım, V. Uzun, E. (2016). Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu Olan Ergenlerde Sosyal Medya Kullanım Alışkanlıkları ve Sosyal Medya Bağımlılığı, Benlik Saygısı ve Algılanan Sosyal Destek İlişkisi. *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care*, 10(3), s. 142-147.

- Ümmet, D. (2017). Üniversite Öğrencilerinde Sosyal Kaygının Cinsiyet Roller ve Aile Ortamı Bağlamında İncelenmesi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Ünal, İ. (2007). *Gençle İletişim*. İstanbul: Nesil Yayıncılık.
- Ünalan, P. Çifçili, S. Dinç, D. Akman, M. (2017) Üniversite Sınavına Girecek Öğrencilerde Sınav Kaygısı Düzeyi, Sosyal Etkinlikler ve Rehberlik Hizmetlerini Kullanma Durumu. *Nobel Medicus* 37. 13(1), s. 61-69.
- Varış, F. (1968). *Ergenliğin Gelişimine Katkı Yapan Kültürel Faktörler*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Yağcı, A. (2014). Pozitif Psikoloji Bağlamında Umudun Dindarlıkla İlişkisi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yanmış, M, Kahraman, P. (2013). Gençlerin Etnik ve Dini Kimlik Algısı: Diyarbakır Örneği. *Akademik İncelemeler Dergisi*. 8(2), s. 117-153.
- Yanmış, M. Bayram, Kahraman. (2013) Gençlerin Dini ve Etnik Kimlik Algısı: Diyarbakır Örneği, *Akademik İncelemeler Dergisi (Journal Akademik Inquiries)*. 8 (2), s. 117-153.
- Yapıcı, A. (2006). Yeni Bir Dindarlık Ölçeği ve Üniversiteli Gençlerin Dinin Etkisini Hissetme Düzeyi: Çukurova Üniversitesi Örneği. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6 (1), s. 65-115.
- Yapıcı, A. (2007). *Ruh Sağlığı ve Din: Psiko-Sosyal Uyum ve Dindarlık*. Adana: Karahan Yayınları.
- Yapıcı, A. (2006). Yeni Bir Dindarlık Ölçeği ve Üniversiteli Gençlerin Dinin Etkisini Hissetme Düzeyi: Çukurova Üniversitesi Örneği. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6(1), s. 65-115.
- Yapıcı, A. (2007). *Ruh Sağlığı ve Din : Psikososyal Uyum ve Dindarlık*. Adana: Karahan Kitabevi.

- Yavuz, A. (2009). 18-25 Yaş Üniversite Gençliğinde Dinî İnanç ve Umutsuzluk İlişkisi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yavuzer, H. (1992). *Çocuk Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yayman, E. (2019). Ergenlerde Sosyal Medya Bağımlılığı, Oyun Bağımlılığı ve Aile İlişkileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yazıcı, E. (2015). Yönetici ve Çalışma Arkadaşları Desteği ile Yaşam Doyumuna İlişkin Öğretim Elemanlarının Algıları. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Bolu: Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yeşilmen, H. (2016) Sosyo-Kültürel Değişim ve Etno-Dini Kimlik İlişkisi (Mahallemiler Örneği). *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yıldırım-Doğru, S. Arslan, E. (2008) Engelli Çocuğu Olan Annelerin Sürekli Kaygı Düzeyi ile Durumluk Kaygı Düzeylerinin Karşılaştırılması. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. s.543-539.
- Yıldırım, T. (2017). Üniversite Öğrencilerinde Benlik Saygısı İle Algılanan Sosyal Destek ve Yaşam Doyumu Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yıldız, M. (2006). Benlik Kavramı ve Benliğin Gelişiminde Dinin Rolü. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 23. s. 87-127.
- Yıldız-Türker, N. (2018). Yetişkinlerde Dindarlık ve Psikolojik Sağlamlık İlişkisi Üzerine Bir Araştırma. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yılmaz Aydın, D. (2018). Üniversite Sınavına Hazırlanan Öğrencilerin Sınav Kaygısı, Bağlanma Stilleri ve Annelerin Kaygı Düzeyleri. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

- Yılmaz Çıtır, Y. (2016). Ergenlik Döneminde Dindarlık, Şükür ve Hayat Memnuniyeti (İstanbul Pendik Örneği). *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yılmazsoy, B. Kahraman, M. (2017). Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Medya Bağımlılığı ile Sosyal Medyayı Eğitsel Amaçlı Kullanımları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Facebook Örneği. *Journal of Instructional Technologies & Teacher Education*. 6(1), s. 9-20.
- Yoğurtcu, F. (2009). Yetişkinlerde Dindarlık ve Ruh Sağlığı. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi.
- Yörükoğlu, A. (1985) *Gençlik Çağı*, İstanbul, Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Yüce, F. (2009). Gençlerde Dini Yönelim ve Kişilik. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yüksel, M. Yılmaz, E. (2016). Lise Öğrencilerinin İnternet Bağımlılık Düzeyleri ile Problem Çözme Becerileri Arasındaki İlişkinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Elementary Education Online*, 15(3), s.1031-1042.
- Zeytinoğlu, S. (1987). Piaget: Zihin Gelişimi Kuramı. B. Onur (Ed.). *Ergenlik Psikolojisi* içinde. Ankara: Hacettepe-Taş Kitapçılık.

EKLER

EK 1: Anket Formu

Saygıdeğer Katılımcı,

Ankette çeşitli konularda sizin görüşlerinize başvurulmaktadır. Soruları cevaplandırma hususunda göstereceğiniz gayret ve samimiyet araştırma sonuçlarının sağlıklı olması için son derece önemlidir. Dolayısıyla bütün soruları dikkatle okuyarak seçeneklerden görüşlerinizi en iyi yansıtan ifadeyi işaretleyiniz. Lütfen hiçbir soruyu cevapsız bırakmayınız. Anket sorularına vereceğiniz cevaplar tamamen bilimsel bir amaç için kullanılacaktır. Lütfen anket formuna isim veya herhangi bir rumuz yazmayınız. Değerli görüşlerinizi bizimle paylaşmak suretiyle araştırmaya yapmış olduğunuz önemli katkıya ve ilginize en içten dileklerle teşekkür ederim.

Rumeysa KÜÇÜK ÜNSAL
Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Din Psikolojisi Yüksek Lisans Öğrencisi

1. Cinsiyetiniz
Kadın ( ) Erkek ( )
2. Yaşınız:
3. Okul Türü (.....)
4. Eğitiminize kimin yanında kalarak devam ediyorsunuz?
( ) Ailemin yanında. ( ) Yurt ya da pansiyonda.
( ) Akraba yanında. ( ) Diğer (Lütfen belirtiniz) .....
5. Ailenizin aylık geliri:
( ) Düşük ( ) Orta ( ) Yüksek
6. Sosyal medyayı en çok hangi amaçla kullanırsınız?
( ) Bilgi edinme için
( ) İletişim için (Mesajlaşma, konuşma, vb.)
( ) Eğlence için (Video izlemek vb.)
( ) Diğer (Lütfen Belirtiniz) .....
7. Kullandığınız sosyal medya hesapları:
( ) Facebook ( ) Instagram ( ) Twitter ( ) Diğer.....
8. Sosyal medyayı ne zamandır kullanıyorsunuz? (.....)
9. Sosyal medyada günün kaç saatini geçiriyorsunuz? (.....)
10. İnternete hangi araçlarla bağlanırsınız?
( ) 1.Cep telefonu ( ) 2. Laptop ( ) 3. Tablet
( ) 4. Masaüstü bilgisayar ( ) 5. Diğer (Lütfen Belirtiniz).....
11. Aşağıdaki ifadelerden hangisi dini inancınızı ifade etmeye en yakındır?
( ) Kesinlikle İnaniyorum
( ) Bazı şüphelerim olmasına rağmen Allah’a inandığımı hissediyorum
( ) İnaniyorum
( ) Diğer.....

Lütfen aşağıdaki ifadelere katılma düzeyinizi 1 ile 8 arasında değişen bir parametrede belirtiniz. 1 ifadeye hiç katılmadığınızı 8 tamamen katıldığınızı belirtir.

-----Genel olarak, dinim kendimi nasıl hissettiğimle çok az ilişkilidir.

----- Ait olduğum din kim olduğumun önemli bir yansıtıcısıdır.

-----Dinim kimliğimin en önemli parçasıdır.

----- Ait olduğum din kim olduğumu anlatmada benim için önemsizdir.

----- Genel olarak, dine mensup olmak kendilik imajımın önemli bir parçasıdır.

Aşağıdaki ifadelerin size ne kadar uygun olduğunu (X) işareti koyarak işaretleyiniz.	Bana hiç uygun değil	Bana uygun değil	Kararsızım	Bana uygun	Bana tamamen Uygun
Sıklıkla dinim hakkında bilgiler edinirim.					
Dinimi daha çok anlamaya çalışırım.					
Hayatın anlamıyla ilgili birçok sorunun cevabını verdiği için, din benim için önemlidir.					
Dini inançlarım, hayata bakış açımı bütünüyle etkilemektedir.					
Din, hayatımdaki bütün etkinliklerimi etkilemektedir.					
Gün içerisinde dini düşünce ve dualara belirli bir süre ayırmak benim için önemlidir.					

Lütfen aşağıdaki ifadelerin yanına size uyma derecesine göre 1 ile 7 rakamlarını yazınız. 7 size çok uygun olduğunu 1 ise hiç uygun olmadığını göstermektedir.

____ Pek çok yönüyle idealimdeki hayatı yaşıyorum.

____ Hayat şartlarım mükemmeldir.

____ Hayatımdan memnunum.

____ Şimdiye kadar hayatta istediğim çoğu şeyi elde ettim.

____ Dünyaya yeniden gelseydim, hayatımda neredeyse hiç bir değişiklik yapmazdım.

Lütfen aşağıdaki ifadeleri okuduktan sonra kendinizi değerlendirip sizin için en uygun seçeneğin numarasını işaretleyiniz. Numaraların anlamları: (1) Bana Hiç Uygun Değil (2) Bana Uygun Değil (3) Bana Biraz Uygun (4) Bana Oldukça Uygun (5) Bana Tamamen Uygun Lütfen her ifadeye mutlaka TEK yanıt veriniz ve kesinlikle BOŞ bırakmayınız. En uygun yanıtları vereceğinizi ümit eder katkılarınız için teşekkür ederiz.		Bana hiç uygun değil.	Bana uygun değil.	Bana biraz uygun.	Bana oldukça uygun.	Bana tamamen uygun.
1	Sanal ortam benim için gerçek hayattan daha güvenli bir alandır.					
2	Sanal ortamda iletişim kurduğum kişi karşımda olmadığı için daha rahat hareket ederim.					
3	Sanal ortamda başkaları üzerinde iyi bir izlenim bırakma gayretinde olurum.					
4	Sanal ortamdaki kazanımlarım gerçek hayattaki kazanımlarımdan daha önemlidir.					
5	Sanal ortamda güncel konularla ilgili paylaşımlarda bulunurum.					
6	Gerçek hayatta mahrem kalması gereken durumların sanal ortamda ifşa edilmesinden korkarım.					
7	Sanal ortamı kullanarak sosyal hayattan uzaklaşmayı isterim.					
8	Gerçek hayattakinden farklı olarak sanal ortamda karşımdakini katı biçimde eleştirebilirim.					
9	Sanal ortamı sevildiğini düşündüğüm yanlarımı göstermek için kullanırım.					
10	Sanal ortam gerçek hayatta sahip olmadıklarımı elde etmemi sağlar.					
11	Sanal ortam aracılığı ile sosyal proje ve etkinliklere katılırım.					
12	Dikkat çekmemek için her şeyi sanal ortamda paylaşmam.					
13	Gerçek hayatta bulamadığım mutluluğu sanal ortamda ararım.					
14	Normalde yapmayacağım aykırı yorumları sanal ortamda daha kolay yaparım.					
15	Sanal ortamda diğerleri tarafından onaylanmaya ihtiyaç duyarım.					
16	Sanal ortam sayesinde gerçek hayattaki arkadaşlarıma gerek duymuyorum					
17	Sanal ortam toplumsal olaylara duyarlılığımı artırır.					
18	Sanal ortamda başkalarının denetiminde veya gözleminde olduğumu düşünürüm.					
19	Bir yere ait olma ihtiyacını sanal ortam aracılığıyla gideririm.					
20	Sanal ortamda gerçek hayattakinden daha sert tepkiler veririm.					
21	Gerçek hayatta kuramadığım ilişkileri sanal ortamda hayalimdeki gibi kurarım.					
22	Sanal ortamda gerçek hayattakinden daha dikkatli hareket ederim.					
23	Sanal ortamda mükemmel bir insanmışım gibi davranırım.					
24	Toplumsal olaylara karşı duyarlılığımı sanal ortamda daha kolay gösteririm.					
25	Gerçek hayata etkisi olmadığından, sanal ortamda istediğim gibi hareket ederim					

Teşekkür Ederim ☺

EK 2: Sanal Kimlik Ölçeği Yazar İzin Formu:

Selami Kardaş

Kime: Rumeysa Küçük

[Ayrıntılar](#)

SK

Ynt: Ölçek

Bugün 15:57

Merhaba Hocam,

Estağfirullah, elbette kullanabilirsiniz, ekte size Sanal Kimlik Ölçeği'nin alt boyut bilgilerini gönderiyorum. Ölçeğin kendisini de tezin "ekler kısmından alabilirsiniz

Araştırmanızın sonuçlarından haberdar ederseniz memnun olurum, çalışmalarınızda kolaylıklar dilerim.

